

Ioannis Amos Comenii
JANUA LINGUARUM

NOVISSIME

A B

Ipsò Authore Recognita, Aucta, Emen-
data, & cum æneis Typis illustrata.

I N

Usum Scholarum per totum Terrarum Orbem.

Editio Quarta & Novissima.

L O N D I N I :

Ex Officina *Ioannis Baker*, ad Insigne Trium Columbarum
in Cœmiterio Sancto Paulino. 1674.

17-10

Lectori Candido, S.

Didi non ita pridem, Amice Lector, Januam hanc Linguarum, Tribus Linguis instructam.

Quam nunc Latine duntaxat edo, ut amicorum quorundam justis desideriis satisfacerem, ipsissima est ac prorsus eadem cum Textu Latino, quem exhibet Trilinguis Illa. Vis verbo dicam? Habes Januam, quanta quæsta est;

*puram putam Comenianam ; id est,
verè Auream ; cui & Author
post secundas tertiasque cogitationes
ultimam Manum imposuit : Cui rei
ipsius Autographum ad me transmis-
sum & in fronte Operis istius editum
fidem facit. Hoc Te quisquis es, igno-
rare nolui. Vale, Mihi que pariter &
Authori Fave.*

J. R.

INDEX.

Ordinem capitum & argumenta exhibens.

Cap.	Pag.	
I. Nitroitus.	1	XXIV. Humores corporis cum spiritibus.
II. Prima forma mundi : Elementa.	2	26
III. Ether cum astris.	3	XXV. Functio naturalis.
IV. Ignis cum meteoris ignitis.	4	27
V. Aer cum ventis.	5	XXVI. Functio vitalis.
VI. Aqua cum aquis meteoris.	5	28
VII. Terra cum mineralibus.	7	XXVII. Functio animalis, cum sensu, motu & quiete.
VIII. Scci minerales.	7	29
IX. Metalla.	8	XXVIII. Mens cum affectibus & conscientia.
X. Lapidés vulgares & pretiosi.	8	33
XI. Stirpes in genere, & fungi in genere	9	XXIX. Accidentia praternaturalia : morbi primo externi.
XII. Herbæ, berbacei q; fructus.	9	33
XIII. Frutices, fruticciique fructus.	11	XXX. Interni morbi.
XIV. Arbores, arborei i; fructus.	12	35
XV. Animalia in genere, & in specie iudiora : Palpitantia, repentina serpentina.	14	XXXI. Defectus naturalium cum monstribus.
XVI. Avei, aliisque volatilia.	15	37
XVII. Pisces, aliisque natatilia.	18	XXXII. Rusticane artes : primaria que horticultura.
XVIII. Quadrupeda primum mansuetæ pecora & jumenta.	19	38
XIX. Quadrupeda feræ : & amphibia.	20	XXXIII. Agricultura.
XX. Homo.	22	40
XXI. Corporis humani externa membra.	23	XXXIV. Pecunaria.
XXII. Partes corporis offæ.	24	41
XXIII. Carnes partes corporis.	26	XXXV. Artes alimoniae frumentariae.
		43
		XXXVI. Artes carnae alimoniae.
		44
		XXXVII. Artes potulentorum.
		46
		XXXVIII. Vestiarie artes.
		47
		XXXIX. Artes ædificatorie.
		50
		XL. Artes utensilium : & primæ argillaceorum & vitreorum.
		53
		XLI. Artes metallicorum utensilium.
		54
		XLII. Artes utensilium lineorum, & ligneorum, & coriaceorum.
		55
		XLIII. Artes itinerum : primæ pedestris.
		56
		XLIV.

Index Capitum.

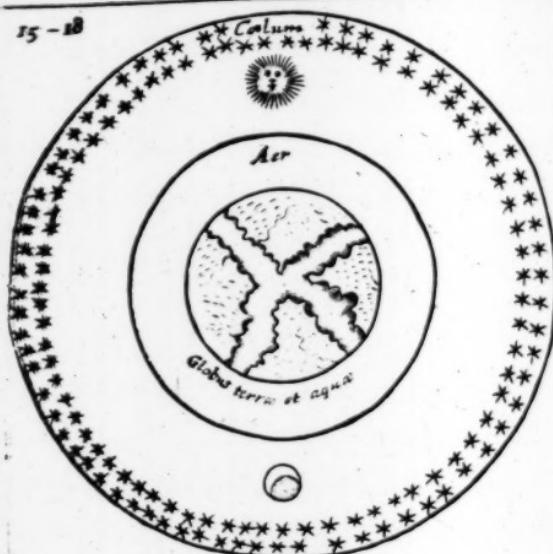
XLIV. Equitatio & aurigatio.	56	LXXIV. Medicina.	98
XLV. Natatio & navigatio.	57	LXXV. Jurisprudentia.	99
XLVI. Machine tractorie.	59	LXXVI. Theologia.	100
XLVII. Oblectatorie artes.	60	LXXVII. Erudita conversatio.	101
XLVIII. Artes culturae humane.	62	LXXVIII. Oeconomia : ubi lustramen men domus.	102
XLIX. Literæ & libri : cum ad- ministratoriis artibus, typogra- phia & alliis.	63	LXXIX. Conjugalis societas.	103
L. Schola.	65	LXXX. Parentalis societas.	105
II. Philosophia.	67	LXXXI. Héritis societas.	107
III. Mathesis : primūmque Arith- metica.	67	LXXXII. Oeconomica mutationes;	107
IV. Geometria.	68	LXXXIII. Politia : ubi lustramen urbis.	108
V. Statica.	70	LXXXIV. Civilis societas	110
VI. Astronomia.	71	LXXXV. Mercatores.	112
VII. Geographia.	74	LXXXVI. Medici cum pharmaco- polis & chirurgis.	113
VIII. Chronologia cum historiæ.	76	LXXXVII. Judices cum judiciario processu, criminalique exequu- tione.	116
VIII. Logica.	79	LXXXVIII. Ritus recreationis.	119
XIX. Mnemonica.	81	LXXXIX. Convivales ritus.	121
XX. Prognostica.	81	XC. Sepulchrales ritus.	123
XXI. Etica.	82	XCI. Regnum, ubi lustramen rea- gionis.	123
XXII. Prudentia.	83	XCII. Regni administratio.	124
XXIII. Sedulitas.	84	XCIII. Turbae regnorum & bella.	125
XXIV. Temperantia.	85		
XXV. Fortitudo.	87	XCIV. Religio.	130
XXVI. Humanitas.	88	XCV. Gentilismus.	131
XXVII. Justitia.	91	XCVI. Judaismus.	133
XXVIII. Benignitas.	92	XCVII. Christianismus.	135
XXIX. Pietas.	93	XCVIII. Mahomedismus.	139
XXX. Constantia.	93	XCIX. Providentia Dei, finisque terum.	140
XXXI. Artes sermonis : primūmque Lexica & Grammatica.	94	C. Clausula, seu exitus.	142
XXXII. Rhetorica & Oratoria.	95		
XXXIII. Poëtæ & Musica.	97		

F I N I S.

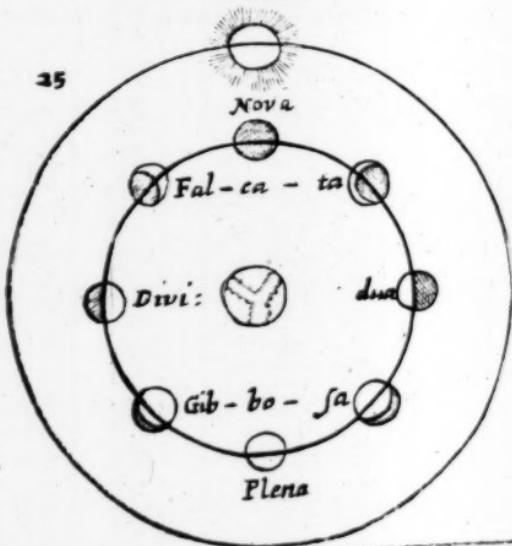
98
99
100
101
102
103
105
107
nes;
107
men
108
110
112
1004
113
ario
116
119
121
123
724
123
124
ella.
125
130
131
133
135
139
isque
140
P42

I

15 - 18

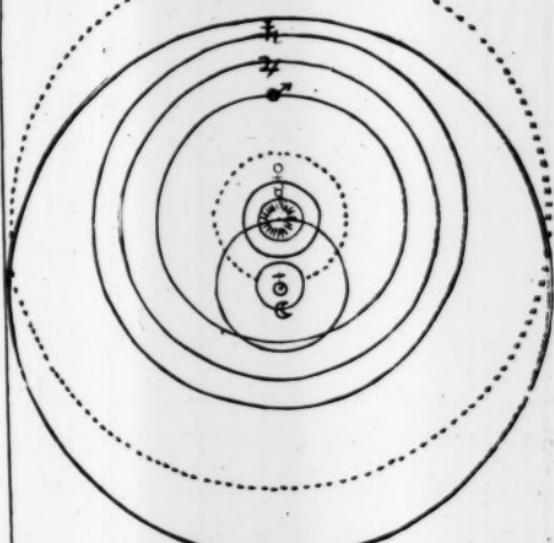
25

2

26

546

41

3

49

A. Promontorium. B. Fretum. C. Insula. D. Sinus.
E. Peninsula. F. Isthmus. G. Continens.

54

Halo

Par:

ely

29

Crinitus. *Barbatus.* *Caudatus.*

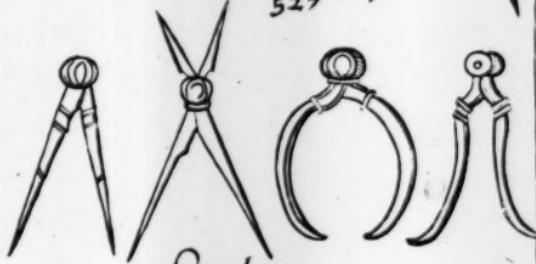
Libella. Perpendiculum. Circinus.

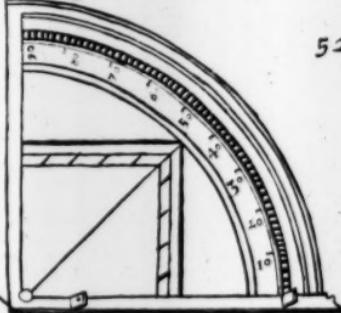
527

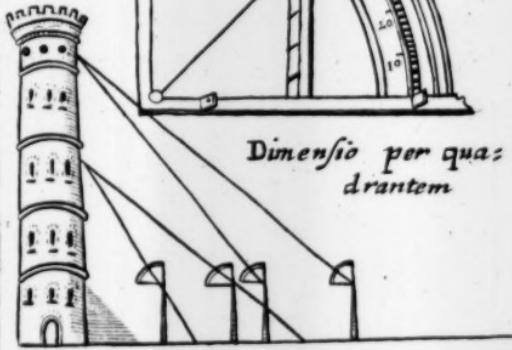
527

Quadrans

528

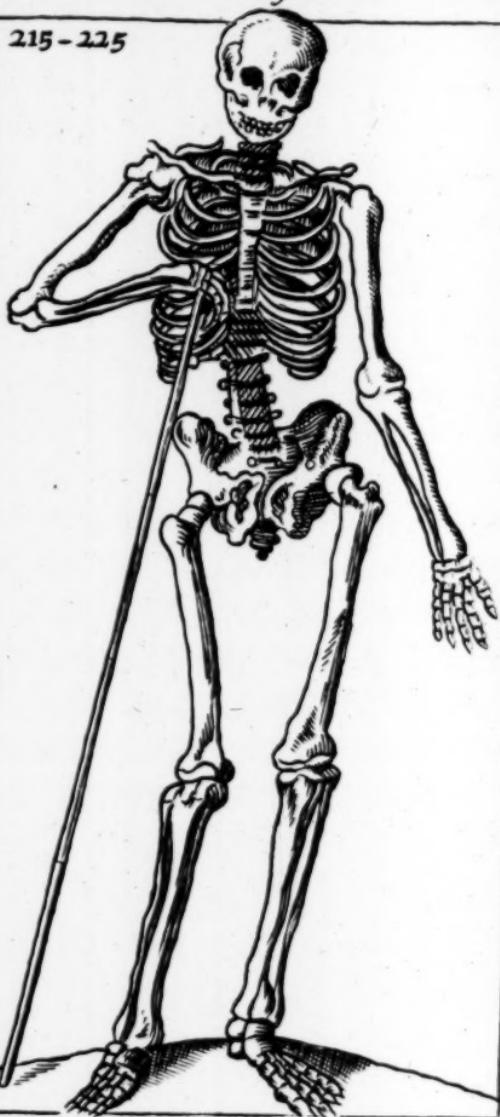

*Dimensio per qua:
drantem*

5

215 - 225

215-225

226

7

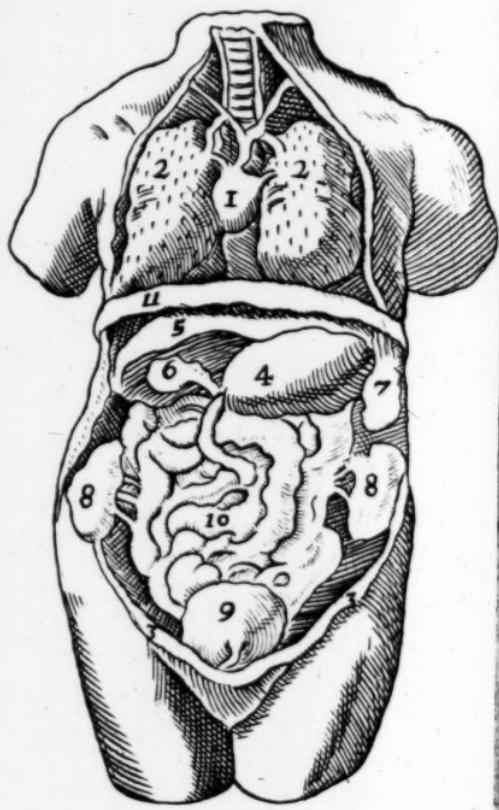

8

226

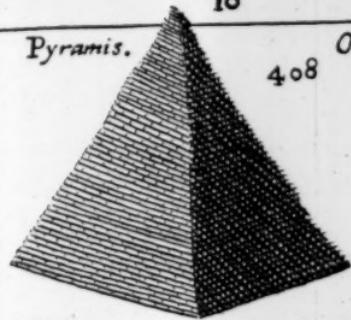

228 - 230

1 Cor 2 Pulmones. 3 Peritonum. 4 Ventriculus
5 Jejun. 6 Vesiculae fellei. 7 Liver. 8 Renes.
9 Vesica. 10 Intestina. 11 Diaphragma

Pyramis.

408

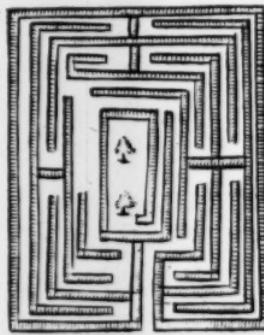
Obeli: seus

Colos s.

Labyrinthus.

Archimedea cochlea. 462

Liber Columnatus.

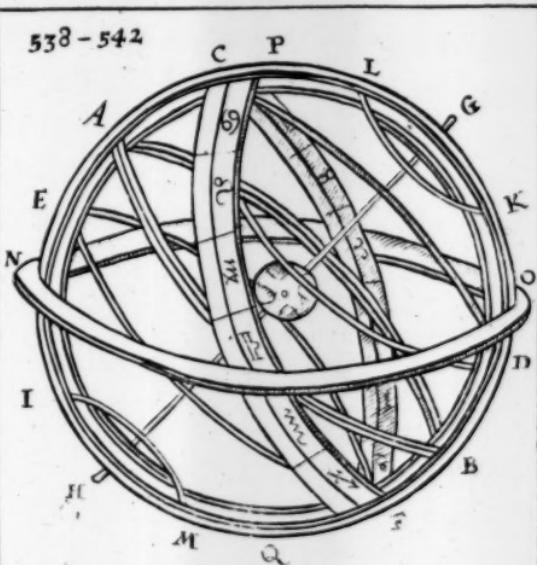
495

Liber Lingatus.

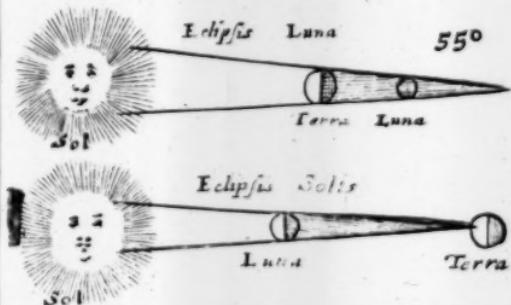

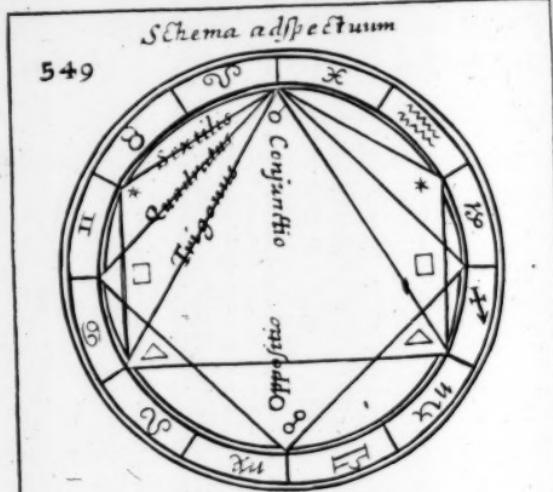
riculus
enes.
ragma

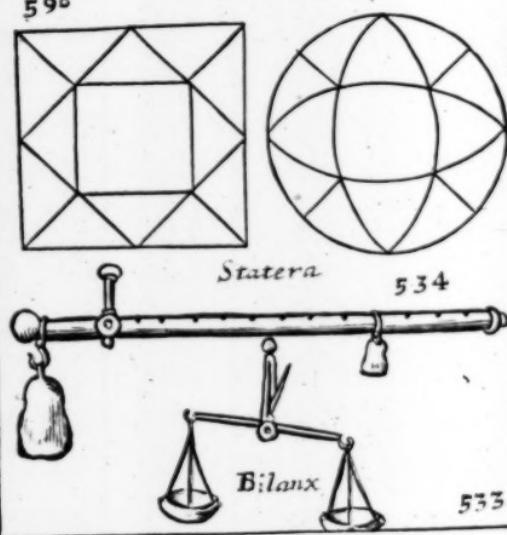

Aequator. AB Tropicus Canceris C D Tropicus Capricorni EF. Zodiacus C F. Axis mundi GH. Polus septentrionalis G. Polus meridionalis H. Poli Zodiaci IK. Circelli polares KL et IM. Horizon NO. Meridianus GA HB. Zenith P. Nadir Q.

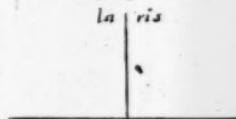
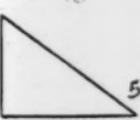

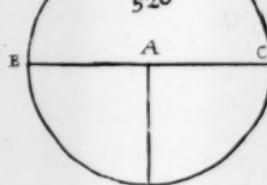
Schema coeli

517

Línea recta*Línea curva**Línea spiralis**Línea obliqua**Línea perpendicularis**la
ris**B D C H. Circumferentia**A. Centrum**AH. Vel AC. Radius**BAC. Diameter**Triangulum
acutangulum**Triangulum
rectangulum*

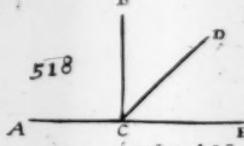
520

Angulus
rectus ACB
acutus BCD
obtusus ACD

Quadratum*Oblongum**Rhombus*

518

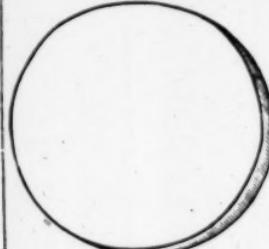
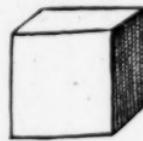
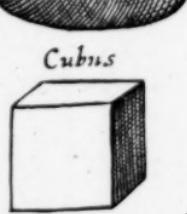
521

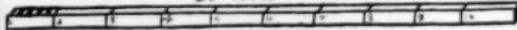
522

523

*Orbis**Globus**Cylindrus**Corpus orbiculatum**Corpus orbiculatum**Corpus ovale**Cubus**Tribulus**Conus*

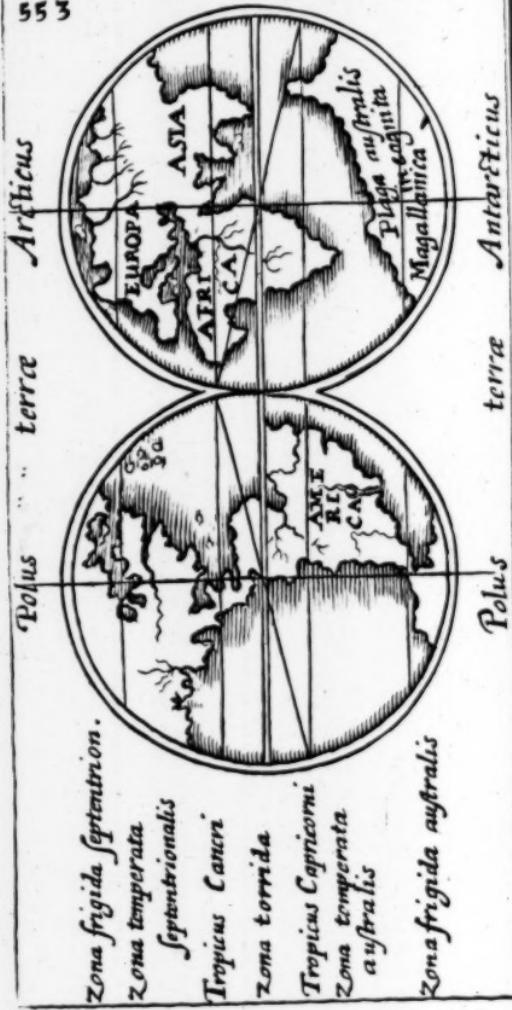
527

*Norma**Regula**Perrica*

Globus Terrestris.

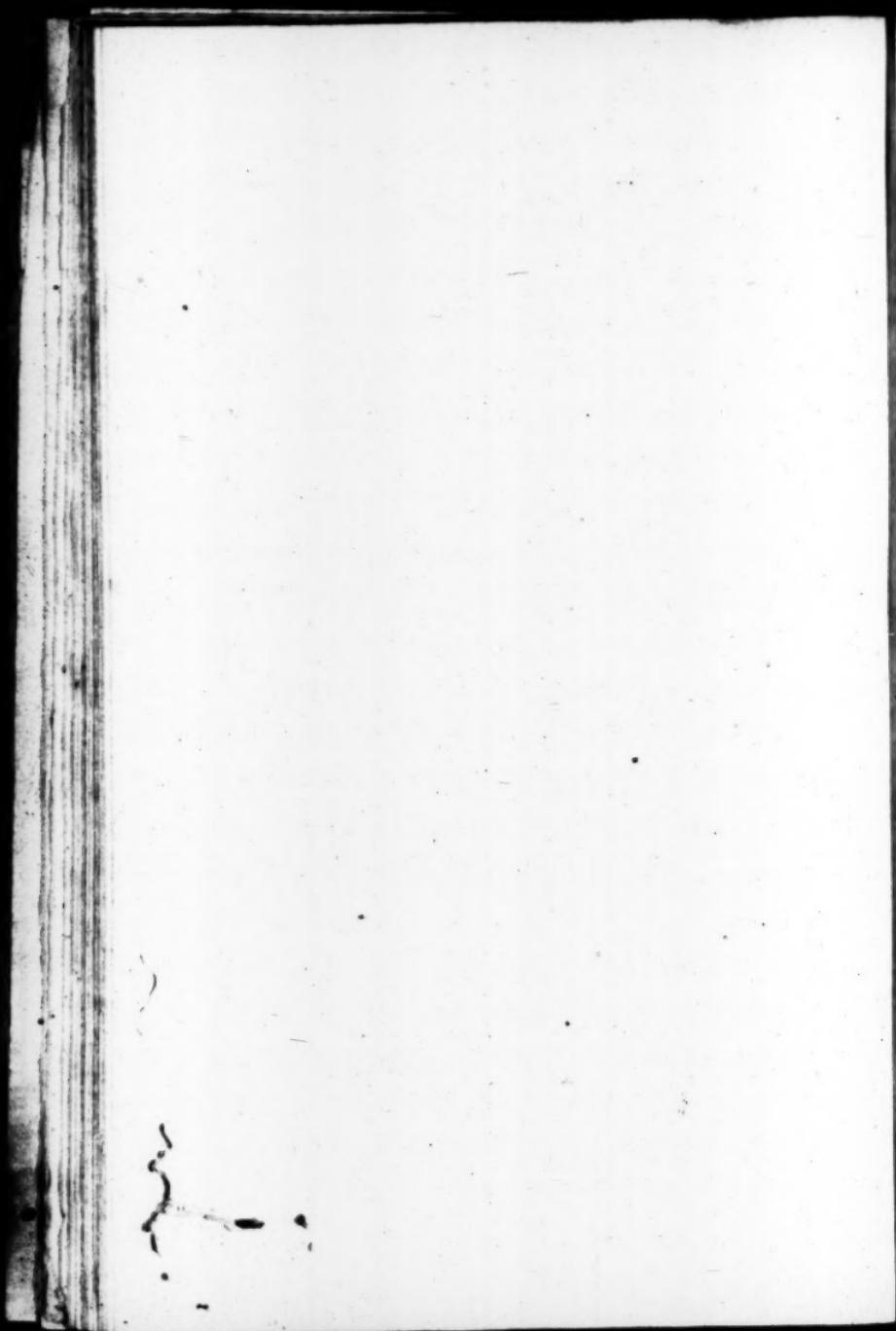
553

Globus Coelestis.

544-545

*Aethiopius.**Polus mundi.**Circ. Polar Artic.**Tropicus Cancri.**Æquator.**Tropic. Capricorni.**Circ. Polar Antart.**Aethiopius.**Polus mundi.**Polus.**Antarcticus.**terra**Polaris*

JANUA LINGUÆ LATINÆ.

C A P . I.

I N T R O I T U S.

LEctor amice, salve.

2. Si rogas, quid sit
esse Eruditum? Respondeo,
Nōsse Differentias Rerum, & posse
sgnare Rem quamque propriā
appellatione suā.

3. Nihilne præterea? Nihil
deō: Is posuit fundamentum
Eruditionis totius, qui perdi-
cīt Nomenclaturam Rerum.

4. Nam, Vocabula sunt no-
te Rerum: Verbis recte per-
eptis, Res percipiuntur: Et
cumque discitur melius jun-
ctim, quād separatim.

5. At id est forsitan difficile?
Facillimum, si eatur ordine
concinno, quō res digestæ sunt
in se ipsis, Lubentiaque adsit,
attentio sedula.

6. Aude me sequi! Tradu-
am te per omnia; ostendam-

que tibi Res singulas, ibi, ubi
sunt: & appellabo sic, quo-
modo appellandæ sunt.

7. Quicquid conspexeri-
mus, (inquam) nominabo tibi,
& describam primō rem totam,
ut scias quid sit; tūm partes
ejus, ut intelligas quid habeat;
demum differentias illius; ut
tibi notescat, quot modis ali-
quid sit, faciat, deficiat: &
quomodo id Latinè sit efferen-
dum proprié.

8. Eia! prodeamus sub
diū; ibi contemplaberis,
quicquid Deus ab initio pro-
duxit, & adhuc operatur per
naturam.

9. Post adibimus Villas, Opi-
ficias, Scholas; ubi conspicies,
quomodo homines, tūm accen-
modent divina illa opera usi-
bus.

bus suis, tūm erudiant seipsoſ
in *Artibus; Moribus, Linguis.*

10. Dehinc intrabimus *Domes, curias, Principumque Aula-*
tas: ad spectandum, qualiter
gerantur communites.

11. Tandem visitabimus *Tem-*
pla; ubi obſervabis, quam di-
versè mortales querant vene-
rari Creatorem suum, illique
uniri spiritualiter; & quomo-
do rurſum ille moderetur om-
nia per omnipotentiam su-
am.

12. Ita nobis cuncta veni-
ent in conspectum, q'x usquam
ſunt vel ſiunt, tibique inno-
tēſcent (rationabili inspecta-
tione Rerū, ac nomenclatura)
Res ipſe Naturales, Arti-
ficiales, Morales, Divine, totaque
Latitatis pura.

13. Pavescīſne, quid habe-
mus transire tam multa? Con-
fide! dum ibimus rectā, & con-
tinuā, poterimus pertransire
citō: neque tēdebit te deambu-
lationis tam jucundā, ubi ſem-
per nova ſpectacula obveni-
ent.

14. Ora Deum, ut fortunet
inſtitutum! &, ſi voles ſubſequi
me alacriter, ſpera proſectum
bonum, ultra quam promi-
to.

CAP. II.

Prima forma Mundi, Elementa.

15. En ſumus *sub die!* Circumſpice jam! Quicquid vi-
des, ſurſum & deorſum, pro-
ſum retroſum, dextroſum &
ſinistroſum, *Mundus* eſt.

Vide Tabulam I.

16. Fornix ille ſpatiosus,
expansus ſupra nos rotundè,
vocatur *calum.*

17. Pavimentum autem hoc
ſuppoſitum pedibus noſtris, &
circumfluim hinc inde *Aquis,*
eſt *Terra.*

18. Denique, ſpatium iſtu-
pellucidum, quod ambit no-
undique, & interjacet aequali-
ter fornici ac pavimento, di-
citur *aer.* Vide Tab. I.

19. Hęc Elementa quatuor
producta mox in *Creatione,* a
informi & tenebroſo Chao, ſum-
discreta in regiones, idē u-
reliquę creaturę poſſent habi-
tare in illis, nutritiique ex il-
lis; &, cum intereunt, reſol-
vi rurſum in illa.

20. Omnia loca ſunt plen-
Elementis, ſidque coharent
irruptā, cum perpetuo ad invi-
cem tritu, ac miſtione: und-
provenit corruptio rerum, no-
vāque generatio aliarum.

CAP.

LINGUÆ LATINAÆ. 3

C A P. III.

Ether cum Astris.

21. Suspice *etheria!* Ecce ibi sydera, illuminantia tenebras radiis suis lucidis, & exalcentia ardore suo, colligantiaque Elementa; & dimicentia nobis tempora pennis suo cursu (quem habent à sua flammante vi.)

22. *Sol* est fulgentissimus inter illa, origo nostræ lucis: facit nobis præsentiam suâ *Diem*, absentiam *Noctem*: post ejus occasum mox vesperascit, ante ejus exortum venit *Aurora*, moxque diescit. Cum lucecit, vocamus *diluculum*; cum no-
tescit, *crepusculum*.

23. Idem *Sol* facit *Ver* annuali suâ ad nos propinquatione; *Autumnum* verò, à nobis recessione: & utrobique *Æquinoctium*, *vernus* & *autumnalis*: cum fertur summus, *Solsticium*, & *Astrem* atque *astum*; brumam verò cùm inius est, orditurque *Hyemem* & *gelua*.

24. A sole igitur exoritur primariò temporum dimensio: quia circuitus ejus facit *Diem*: qui dividitur in viginti-quatuor horas, hora in sexaginta minuta: septem dies dant *hebdomadam*, hancum quatuor fa-

ciunt *measem*; duodecim menses constituunt *annum*, centum anni unum *seculum*.

25. *Luna*, vicaria absentis Solis, splendet non suo, sed illius mutuatio lumine: à quo irradiatâ semper mediâ sui parte, non semper obvertit illuminatam illam faciem nobis habitatoribus terræ: ideo dum ab illo diragatur, paret nobis jam *crescens*, jam *decrecens*, jam *plena*, jam *gibbosa*, jam *dividua*, jam *falcata*, jam *nulla*; facitque noctem jam *illustrem*, jam *sublustrum*, jam *illumem*. *Vide Tab. 1.*

26. Præter hæc duo lumnaria, vise nocte serenâ tripli-
ces *Stellas*, primum *erraticas* quinque (*Planetas* vocitant,) variantes motum, & distantiam, tam à se invicem, quād à no-
bis; *Saturnum* pallidum, *Jovem* splendidum, *Martem* rutilantem, *Mercurium* valde radiantem; *Ve-
nereumque* venustam, quæ Solem antecedens, & manè coruscans, (mensibus novem) cognominantur *lucifer*: Solem autem inse-
quens, & vesperi collucens (totidem mense;) *vesperugo*.

27. Dehinc *stellæ fixas* (hoc est, immotatas distantias integræ) sparsas per totam ætherianam

J A N U A

4 sphēram, quas internoscas à in ustione sumat, sumigat, cre-
planetis scintillatione; hæ pitat, scintillas disjectat.
namque scintillant, illi non
item 3 præterquam quod etiam
è Venere & Mercurio tremulum
jubar emicat.

23. Sunt & exiles stellulae,
sine conspicillis inconspicuae;
quæ circa se spargunt splendo-
rem duntaxat: ut videre est in
albido illo círco porrecto per
medium stellati cœli, quem vo-
cant viam lalleair.

29. Stellæ certii generis sunt
extraordinarie, rarissimè ap-
parentes, crinitæ aut barbate,
vel caudate; nuncupamus co-
metas: qui fulgeantne fulgore
proprio an alieno, incertum
est. *Vide Tab. 3.*

C A P. I V.

Igñis, cura Meteoris igñis.

30. Contitus es ignes si-
dereos inextinguibile: noster
sublunaris alitur pinguitudine
rērum; hac absūptā, extin-
guitur: sovet calore suo pro-
pinqua, urit ardore proxī-
ma.

31. Quicquid aret, id per-
facile ardescit, & mox gliscit,
tum flammat, ac, si perflatur,
flagrat: crematūmque redigi-
tur in favillas & cineres.
Quod autem humet, (mul-
toztem magis quod madet)

32. Perexigua scintillula
incendit facile, si in quicquam
frameutitium, vel stuprum, vel
alias flammescere idoneum inci-
dit: sed tu, ut incendium re-
stinguas, comprime flammam
confestim, vel astunde aquam,
vel disiice fomitem.

33. Flamma est ardens fu-
mus: qui adhærens fumario,
spissatissque, dicitur *fatigo*, ab-
radenda sepius, nè ignelcat.

34. Ignitum lignum voca-
bis torrem, extinctum titionem:
hujus autem particulam carbo-
num: qui si etiamnum candet,
prusa est.

35. Res torrefactæ astu e-
mittunt exhalationes secas: quæ
in cærem sublimatae, ibique ac-
cense, excitant meteora igna,
subito disparentia: ut sunt (1)
stellæ cadentes, (2) dracones vo-
lantes, (3) ignes fatui; (4) item
fulgetra, (5) coruscationes, (6)
chasmata.

36. Quando verò halitus
isti per incensionem colliduntur
inter se, clemente fulgura
& tonitrua, cum terribili fra-
gore, cum fulgorat, tonat, ful-
minas; ut, attoniti, expaye-
camus.

37. Evibrata inde flamma
dicitur

LINGUÆ LATINÆ.

dicitur *fulmen*, quod se momento dissipat, & quicquid eo *icitur*, de subito penetratur, *discutitur*, concidit: quandoque & *amburitur*, vel penitus *comburitur*.

CAP. V.

Aer, cum Ventis.

38. *Aer agitatur perpetim*, (quia expositus radicationi siderum) idque valde utiliter, ob vegetationem rerum: hinc ejus *status* & *flatus* sunt diversi.

39. Si *calescit*, tum *rarescit*, & dilatat se extra se: quum *frigescit*, tum *spissescit*, & *con-*
torquet se intra se: utrobique si quietus est, *stat*: si commotus *stat*: nunc *lenius*, nunc *vehementius*.

40. *Lenis aura spirans* so-
cillat nos: impetuosa *procella-*
res quatit, *procellit*, proster-
nit. *Turbo circumagens* se in
gyrum turbat omnia, donec
mitescat & conquiescat.

41. *Cardinales venti* cum
sui medianis, reliquisque in-
tercurrentibus, habent nomina
eiusmodi. *Vide Tab. 2.*

42. *Boreas & Eurus* asperant,
adstringunt, gelant: *Auster &*
Euronius remolliunt, resolvunt
religant; *Elefse* flant statim tem-

poribus anni, alibi tamen aliter.

43. *Aer explet* etiam sub-
terreas cavernas, cuius flami-
na ibi concitata, dum erumpere querunt, tremefaciunt
terram, unde *terramotus*: dum
erumpunt cogunt eam desidere,
unde *labes*, &c.

CAP. VI.

Aqua, cum aqueis Meteoris.

44. *Aqua scaturit* è latice,
salit è fonte, manat per rimas,
fluit in piano: cuius minima
pars *gutta*, maxima *mare* di-
citur.

45. *Fontes salisi* dicuntur
saline; acidi, acidulae; calidi,
thermae: illæ asserviunt deco-
quendo sali, istæ potionis me-
dicabili, hæ lavationi morbi-
dorum.

46. *Rivi emanant* è *seatebris*,
confluunt in *fluvios*, tum in
flumina intra suas ripas decur-
rentia. *Amnis* verò est fluvius
huc illuc circumfluxus; *tor-
rens*, fluvius collectus ex aquis
pluvialibus, rapidè defluentibus;
elvio, fluvius exundans
è suis alveis, & devastans ar-
gros.

47. *Fluentum nuncupabis, nat,*) nullibi conspicua, si-
ubi aqua fluit; *vorticem &* dum.

gurgitem, ubi gyratur; *vora-*
ginem, ubi se ipsam absorbet;
abyssum, ubi expers fundi est.
Aqua sicubi destruitur pro-
fluvio, ac decursu, ibi tumet,
ac se diffundit in *stagna & lac-*
eis: *plaudes* sunt scaturigines
languidae, sine fluxu; *lacune,*
confluviū limi.

48. *Mare* salsum est ad in-
star muræ: cujus *unde* intu-
mescunt bis de die (ab intra-
neæ æstuacione) affluuntque
ad littora, & diffundunt se in
æstuaria, refluuntque recipro-
cè cum sonitu horribili, maxi-
mè inter freta.

49. Idem mare, ubi inæqua-
liter tellurem terminat, efficit
aut *sinum* aut *promontorium:* ubi
circumluit undique, *insulam:*
ubi majore parte, *peninsulam:*
quam *isthmus* jungit continentia.

Vide Tab. 3.

50 *Vapores* aquosi sursum
feruntur: quibus cum aër cra-
fescit, dicitur *nubilare.* Nubi-
lum verò seu caligo spissata
prope terram, *nebula* est, (unde
var.) sublevata altius, *nubes,*
unde pluit, ningit, grandi-

51. *Evaporatio* excitata, in-
terdiu, conspissatæ frigidæ
ne nocturnâ, & accorporata
herbis, dat *rorem:* quem mel-
litulum, vocant *mannah;* ge-
lascensem, *pruinam:* elevation
autem vaporatio, concreta
majori frigore, (in spumes-
centes, guttulas ceu floccos)
dat *nivem.*

52. *Destillatio* nubis reso-
lutæ in aqua, si sit minutatim,
dicitur *roratio:* si lente, *pluvia;*
si dense, *imber:* si impetuose,
nimbus: si guttae inter delaben-
dum conglaciantur, *grando:* si
incalescunt, *uredo,* adurens
plantas rubigine.

53. *Gutta* stillans è pluvia,
stillæ est: quæ decidens in a-
quam, facit *bullam:* conglö-
ratio bullarum minutissima-
rum, *spumam:* sed cum stilla-
tio rigescit, sicut *stiræ:* cum
aqua congelascit (stando vel
fluendo) *glacies.*

54. *Circulus* in roscidi
nube albicans (ob lumiñaria)
vocatur *halo:* solare simula-
crum (ad solis latus) *parelius:*
lunare, *paraselese:* *iris* est ver-
sicolor arcus, contrapositus
quandóque Soli; cujus pallor
index

index est venientis pluviae, brica: quæ omnes mineralium claritas & serenitas abeuntis. incepitio fuit.
Vide Tab. 3.

CAP. VII.

Terra, cum Mineralibus.

55. Despice nunc ad terram, quām habeat hīc quidem vastas planities, ibi tumulos & eminentes colles; alibi fragosa loca, imo & altos montes, profundasque valles; arduas & abruptas rupes, præcipitesque hiatus: hīc herbidos cespites, ibi arida glabretta: alibi uidas uligines, humorem semper eliquantes: & quām sit hīc argillosa, alibi arenosa, alibi saxosa.

56. Si queas intueri ejus interiora, videres plenam meatum & specuum: quos vaporationes perlant, & fluores perfluunt: è quibus (diversimodè coalescentibus) generantur fossilia & mineræ.

57. Glebam si teris, aut frias, pulvis erit; si diluis, lutum: sed turbida aqua deponit limum: pedibus calcamus cœnum.

58. Argilla est terra tenax, figlinis apta: marga pinguis, idonea stercorandis agris: creta & ochra colorata, conveniens pigmentis: ex hac exusta, fit 74.

CAP. VIII.

Succi minerales.

59. Minerale succi gerantur (variaz formæ & usus) si mineralis fluor coalescit tantum leviculâ alteratione.

60. Alii sunt liquabiles aquâ: nempe omnis salsugo, diffiliens in igne, & crepitans: ut sal commune ubique notum, (sive fossilium, sive decoctum:) alum, dulcore adstrictorio & vitriolum, acore adstrictorio: nitrum, subacidum: (aliâ nominatim sal nitri, & quando concrevit sal petre.)

61. Alii sunt inflammabiles igne: scilicet quilibet pinguedo terræ, tam concreta, quam liquida: ut est sulfur concipiens ignem celerrimè: & naphtha, etiam deprocul flammescens: & succinum translucidum, ambraque fragrantissima, & alia bitumina non unius generis.

62. Alii friabiles in pulverem, & convertibiles in pigmenta: arsenicum albens, auripigmentum luteum, sandaracha & cinnabaris rubicundæ, stibiūmque (seu antimonium) plumbico colore nitidum.

C A P. IX.

Metalla.

63. Quando mineralis liquor (percolatus multifatiam) conduratur in tantam soliditatem, ut non liquefaciat, nisi a certimo igne, mox tamen rursum conficitur, confit inde metallum, flexible ac ductile.

64. *Plumbum* est crudissimum; è quo paratur *minium*, pro picturis; & *cera*, pro emplastris; & *lythargyrum*, pro incrustatione fistilium.

65. *Stannum* est excoctius, & paulò durius: *ferrum* durissimum, arroditur tamen ferrugine: sed quando depuratur, magnisque etiam eduratur, sit *chalybs*.

66. *Cuprum* obducitur ærugine: cadmice vero commixtam, sit *orichalcum*: melius fundi quam tundi aptum, ob suam friabilitatem.

67. *Argentum* est purius istis: habet nihilominus suas scorias.

68. *Aurum* est purissimum, idcirco ponderosissimum; præfettim *obryzum*: quod immissum catillo vel centies, deperdit nihil substantie; nec sentit ultimam rubiginem.

69. *Talcum* est etiam metallo Naturæ, quod tamen nec

liquari patitur, nec malleari ob indomabilem duritatem: cum ex adverso *argentum* viviū nūquā dureseat: liquet enim semper, nec nullam rem humectet, aut madefaciat.

70. *Electrum* est mixtura metallorum.

C A P. X.

Lapides vulgares & pretiosi.

71. *Lapis* est indurata terra, qui comminutus, dicitur arena: huc autem crassior, grisea.

72. *Tophus* est arenaceus & scaber: *pumex*, multicavus & spongiosus; *lapis scissilis*, levis & atricolor (inservit scriptoriis tabellis, straturisque rectorum); *sphenites*, fissilis est in pellucidas lamellas: *calcarius* ustulandus in calcem & gypsum: *bituminosus* inflammabilis & exustilis.

73. *Silice* elidimus ignem: cote acuimus ferramenta retusa: *coticula* probamus metalla: magete attrahimus ferrum: *hematite* fistimus sanguineum: *smarite* scindimus vitrum.

74. *Saxum* est major *lapis*, jacens humi, sive exstet, sive lateat: *scopulus* & *cavates*, prominens: *pedregus*, & tamen levigabilis,

L I N G U A E L A T I N A E.

vigibilis, marmor dicitur.

75. Lapillus exiguis lu-
cens & micans, gemma dicitur:
si habet nubeculam aut scabri-
tum, virtiosa est.

76. Eximiae gemmæ sunt,
carbunculus, flammus; *adamas*,
prænitidus; *hyacinthus*, aqueus:
smaragdus, viridis: *jaspis*, sub-
virtidis, (interpunctus tamen
maculis sanguineis;) *sappirus*,
terulea: *topazius*, aureus: *ru-
binus*, sanguineus.

77. Paulò viliores sunt,
sarda (unus *carniolus*) & gra-
natas, uterque rubens; *achates*
quodammodo croceus.

78. *crystallus* reperitur in
læpidosis antris, (formâ hexa-
gonæ stiræ,) *margarite* (uni-
ones in ventribus concharum;
corallium est mirina arbustula,
petræ subaqueæ adnascens; in
aurásq; protracta, lapidescens,
ac rubescens.

C A P . X I .

Stirps in genere, & *fungi* in
specie.

79. *Stirps* protuberat è ter-
re, cui inhærens radice, germi-
nat reliquo corpore inærenâ,
ambibensque humorem fibris,
etumque convertens in succum,
& digerens, alescit, vigescit,
virescit: destituta succo lan-

gueſcit, flaccescit, marcescit,
areſcit.

80. *Fungus* est rudimentum
plante: radicescit deorsum de-
biliter, cauſescit quidem fur-
fum, non tamen frondescit,
sed concorporatur in orbicu-
laarem massam molliculam, in-
ſertè stri tam.

81. *Tuber* (in ſimum fungini
generis) continet ſe ſub terra,
nec extuberat foras, nec radi-
cat infra ſe, obtegens ſe tar-
tum corticella: unde dicitur
callus terra.

82. Fungorum alii ſunt edu-
les, (præstantiſſimi eorum bo-
leti, capreoli, rufuli, ſpongiæ,
& piperites, quorundam, lauti-
tie:) alii virulenti & noxi, ut
muscari, *pulverulenti*, & pler-
ique alii.

83. Vera stirps habet radi-
cem fibratam, stipitem corti-
cosum, ramulos foliosos,
plerumque brachiatos: quarum
minores (quotannis emorier-
tes & renascentes) nominar-
tur *herbe*: grandiores (& per-
ennantes) *arbores*: medix proce-
ritatis (& durationis) *frutices*.

C A P . X I I .

Herbe, herbacei que fructus.

84. *Herba* innititur cauſa
ſuo (simplici vel multeſticis)

unde unicaulis vel multicaulis dicitur) est vel *alimentaria*, vel *coronaria*, vel *medicamentaria*.

85. Ex alimentariis sunt (nec enim omnes ceterum) primò sponte nascens gramen, varidans solum, non seminans: deinceps *sativa*, *oleracea*, & fruges, ferentia semen & florem: aliqua etiam, fruct m.

86. Gramineæ herbæ sunt, *majus*, utilis oppilandis rīmis: *carex*, molesta fenisetis acie suâ: *centinodia* (*polygnum*) serpens humi: *trifolium*, aliqua infinita.

87. Olera nobis præbent ad comeduram *folia*, vel *radices*, aut *fructus oleraceos*.

88. *Folia* præbet *lactuca*, *artiplex*, &c. imprimis verò *brassica*; quæ prius sata, post transplantata, fit capitata: succrescens verò in caulem altiorrem, & extenta folia, dicitur *crambe*: sed *Asparagus* dat *thyrsos*, *scolymus* *capitella*.

89. Longiusculas *radices* supeditant, *rapum*, *naphus*, *raphanus*, quæ albent; *pastinaca*, quæ pallent; *fiser*, quod flavet; *béta*, quæ rabet: at bulbosas *radices* dat *cepe*, *allium*, *porri*: (hæ *bulbaceæ* habent loco *solium thallo*:) resolvitur.

que *bulbus cepe* in tunicas, *bulbulus allii* & *porri* in nucleos.

90. *Fructus oleracei*, *cucumeres*, *maloës*, *pepones*, sunt ferè cylindraccâ formâ: quorum maximum genus, *cucubita* est. *Fragaria* dat *fraga*.

91. *Fruges* adserunt *grana*: spicæ: quidem in *spicis*, paniculate in *paniculis*, siliquaz in *siliquis*: quarum istæ & illæ frumenta dicuntur, hæ leguminæ.

92. *Frumenta* erigunt se in culnum, interstitium geniculis; cacuminant verò se, aut in spicam, soventem granum glumis, præminentemque aristis (quanquam sunt & mucroneæ) ut *triticum*, *hordeum*, *ador* (*spelta*, *zea*), *triticum dicum*: aut in paniculam, complectentem granula fasciatim, ut *avena*, *oryza*, *milium*, *panicum*, *sagopyrum* (*frumentum Saracenicum*.)

93. *Leguminæ* habent scapus debiliorem, ramuli etiam geniculatum; pro spicis autem siliquas, includentes granum valvulis, ut videre est in *sabia*, *piso*, *ervo*, *phascolis*, *lupino*, *vicia*, *leate*, *cicere*.

94. *Additamenta* frugum sunt

icas, sunt, *linum*, *cantabis*, & *urtica*,
n nu. stamine commendabiles.

95. *Ad escorias peritent condimentarie*: quæ conditio-
ni dant aut folia; ut *acetosa*,
endivia, *nasturtium*, &c. *aceta-*
rii servientia; aut *granula*, ut
foapis, *cuminum*, *carum*, *ane-*
ga. *thymum*, *anisum*, *foeniculum*, *cori-*
grana: *andrum*; aut *flores*, ut *crocus*;
pani- aut *radices*, ut *rapphanus major*,
iquat- *calamus aromatics*, *galanga* •
& illa *cedonia*, *zingiber*, &c.

lega. 96. *Coronariae herbulae* sunt
floride & odoratae, è quibus
se inventa, *corolla*, *seruas*, pro-
genitifactoris: *nimirum viola*,
se, aut *peonia*, *caryophyllus*, *amaranthus*,
granum amaracus (*majorana*), *lilium*,
que a. *tulipa*, &c. *Istatis*, (ex qua con-
& mu- scitur *Indicum*,) & *rubia*, *tin-*
deum, *storax* sunt.

97. *Medicamentosarum ali-*
i, com- quæ sunt hortenses, ut *hyssopus*,
ctatim, *levisticum*, *mentha*, &c. aliquæ
, pani- *sylvestres*, ut *angelica*, *lilium*,
uentum *corallium*, *scopolendrium*, &c.

extera f rē *campestres*, *betoni-*
scapum ca, *centaurium*, *cichorium*, *enula*,

m ge- *helissa*, *plantago*, &c.

autem 98. *Aloe*, *belleborus*, *rhabar-*
barum, *seneca*, sunt purgantes:
a, *piso*, *aconitum*, *cicuta*, *napellus*, ve-
vicia, *nenatae*, radicitū eruncande:

capitulum nigri *papaveris vul-*
frugum *peratum*, *destillat opium* quod
sum

vim habet soporandi, & stupe-
faciendi, imò & enecandi.

99. Postremò, quadam herba
innascuntur aquis, & su-
pernatant, ut *alga marina*, *lens*
palustris, *tribulus aquaticus*; sed
fistulosa spongia, sub aqueis fa-
xis supernatat, etiam inde ex-
empta, bibula est.

C A P. XIII.

Frutices, fruticetique fructus.

100. *Stirps lignescens*, &
multiplice caudice fruticans,
appellatur frutex; quorum no-
tiores tibi referam.

101. *Corylus* fert nūces an-
vellanas; *prunellus*, *pruna sil-*
vestria; *sambucus*, baccas sam-
buceas; *paliurus*, baccas paliu-
ri; *rosa*, rosas; *cantharibus*,
agrestes rosas, & postea baccas
cynosbati.

102. *Vinifera vitis* profert
vinaceas uvas; *spinifera vitis*,
uvas spinas, (crespinas;) *oxyacantha*, berberes; *ribes*,
S. Johannis baccas; *rubus* (hu-
mi-tubus,) mora rubi; *rubus*
Idaeus, mora rubi Idaei; *cappa-*
ris, cappares.

103. *Ceratonia* dat dulces.
siliquas; *Cinnamomum*, cinnā-

mum; *glycerhiza*, mellitam radicalam: sed hēdera arbores scandens exedit ea.

104. *Balsamum*, odoratissima arbuscula, si inciditur vi-treis offcīsve cultellis, (nam ferro incisa emoritur) cīquaz *opobalsamum*, succum pretiosum auro.

105. *Gossipium* fere quidam non abhīmle nūci, quā dehīscens, dētegit circa nucleos glomum līnae inculatum: quem redordi, & inde conficere līna gossipina, est mulierib⁹ labor.

106. Iſti palustres etiam sunt fruticosi: *juncus* palmipedalis: *scirpus* (canna) tricubitalis, gerens in summitate typhas, qui cūm sit enodis & mollicellus, texuntur ex illo *sarcœ*, *canistra*, matto: tandemque lignosa & nodosa *arundo*.

107. Quæcunque paulo minora sunt fruticibus, suffrutescēs vocantur: ut *rufus*, & relliui cardui; itēmque *ebulus*, *erica*, *nardus*, *lavendula*, *ruta*, *salvia*, *rosmarinus*, *absinthium*, *artimisia*, & *myrtillus*, ferens nigra & rubra myrtilla seu *vaccinia*, &c.

Arbores, arborei que fructus.

108. Stirps in altum ex-crescens, & ē stipite expan-dens robustos ramos, obtēgens que se frondibus, arbor est, circumducta cortice: sub quo reperies librum & alburnum; mox ligni pulpam, & inopen-tissima pulpa medullam.

109. Quædam habent lignum intervenis distinctum, ideoque fissile; aliæ tenuum & flexile; aliæ rigidam & fragile, pro vario uſa.

110. *Folis* sunt omnibus venosis, multis lanuginoſa, ple-risque per ambitum crenata (ſerrata:) decidunt sub hymenem, vere regerninant, præterquam gummosis, buxo, taxo, & aliis, quæſe nper virent.

111. Quædam fiunt umbriferæ, ab exuberante copia viridantium foliorum, opacantes zireta: ut *tilia*, *platanus*, *acer*, *fraxinus*, *ulmus*, & cetera latifoliae.

112. Steriles ministrant vel pabulum foco: ut *alnus*, *betula*, *fagus*, *ornus*, *populus alba*, *popu-*

lus nigra; vel *materiam* ædifi-
ciunt: ut *quercus*, *pinus*, *tarix*,
cedras, &c. vel *vimina*, quo-
rum contextione *corbes* & *cra-
tes* sunt, ut *salix*, *ligustrum*,
&c.

innominatae: quæ progignunt
piper, *caryophylla*, *nuces myristi-
cas* (seu *moschatas*) macidi in-
clusas, aliòsq odoriferos fru-
ctus, è quibus condituras pa-
ramus.

113. *Pomiferæ* sunt notissi-
mæ fructiferarum, habentes
fructum extrinsecus integrum
nolli corticellâ, intus vel gra-
natum vel officulatum.

114. *Granata* poma sunt,
ficus, *pyrum*, *malum*, (quod vel
vulgare est, vel aureum, *citri*um,
Punicum, *Cydonium*) *mespilum*,
sorbum: officulata sunt, *cera-
sum*, *prunum*, *Perficum*, *Arme-
niacum*, *oliva*, *cornum*.

115. *Proximæ* pomiferis
sunt *nuciferae*, quæ sub cortice
duro occultant nucleum inclu-
sum putamini, ut *juglans*, *amyg-
dalæ*, *castaneæ*; sed è palma ac-
cipes dactylos, ex abiete strobi-
los, è *quercu gallas*; à subere &
ilice, glandes; è *fago*, glandes
faginas.

116. *Bacciferæ* sunt, quæ
racematis ferunt baccas mol-
liores, *morus*, *laurus*, *sorbus fili-
estris*, &c.

117. *Aromatiferæ* sunt nobis

118. *Resinosæ* sunt *pinus*
& *picæ*: è quibus resina exstil-
lat, ex hac autem eliquatur
pix & *assurgia*; & *lentiscus*, ex
qua colligitur *masticæ*: &
terebinthus, è qua fluit *terebin-
thina*: & quæ *myrrham*, *thus*,
camphoram, ceteraque gummi
exsudant.

119. Vis scire quomodo
fructificantur *Angecominia sur-
culus* gemmat, tunc gemma hi-
ans protrudit florem, (in *ficu*
prorumpit *grossulus* sine flore;
in *corylo* *julus* ante gemma-
tionem) tandem *fructus* (*pe-
tiolo* *pensilis*) crescit, donec
maturescat.

120. *Arboretum* frequens,
est *sylvæ*: quæ amœnè viridi-
catam, dices *nemus*; densam &
inviam, *saltum*; dissipatam &
intercisa, *recrecentemque*,
sylvam ceduum; opacam & in-
ceduam, *lucum*: speciatim au-
tem, *quercetum*, *pinetum*, *betu-
lum*, *salicetum*, &c.

CAP. XV.

*Animalia in genere, & in specie
rudiora : palpitantia, re-
pentia, serpentia.*

121. Quod est præditum
vitæ, sensu, & libero motu, est
animal.

122. Vitam accipiunt na-
scendo, continuant nutrican-
do, propagant sui simile gene-
rando : ideoque sexu discreta
funt.

123. *Sensum exercent (spo-
tissimum alimenti cauâ) tau-
gendo, olfaciendo, gustando, au-
diendo, videndo.*

124. Motum adhibent (ad
prosequendum bonum & fugi-
endum malum) alata volando,
pinnata natando, pedata gra-
diendo.

125. Quando animal se non
moveret, tûm aut cubat, prostra-
tis membris ; aut sedet, sub-
stratis inferioribus, arrectis
que superioribus ; aut stat ro-
rum erectum, super pedes suos
se æquilibrans, aut fulcimento
alicui connitens.

126. Quædam tamen ani-
malcula promovent se p. lpi-
tando, iuxtaxat, aut rependo,

vel serpendo : cùm sint veluti
rudimenta animalis generis ;
ut conchæ, vermiculi, serpentes.

127. *Concha, inclusa con-
chis testaceis, (quibus caro
exsanguis & viscosa arctissimè
adhæret) dimovet se paulatim
(sub aquis) levi palpitatione :
quarum apprime sunt ostrea
succulenta, cocha margaritifera ;
& purpura, purpureum succun-
evomens.*

128. Tardigrada *cochlea*
circumserit secum testaceam
suam domunculam ; putatur
exire oculis, sicut & limax :
sed habent cornicula, quibus
prætentant iter.

129. *Vermes* repunt con-
volutione & evolutione cor-
pusculi ; è quibus rebus gig-
nuntur, ex iisdem quærentes
nutrimentum, erodunt eas :
acari ceram, termites carnem,
tinea vestes, blattæ libros, te-
redines (costi) ligna, lumbrici
uividam terram, volvoces (con-
volvuli) vitem, curculiones
frumenta, erucæ plantas, bom-
byces mori folia, &c.

130. Sed *insecta* sunt expe-
ditiora, quibus dati pediculi :

ut

eluti
eris;
tes.

con-
caro
famè
atim
one:
strea
fera;
ccun

chlea
ceam
tatur
max:
ibus

con-
cor-
gig-
entes
eas:
nem,
s, te-
mbric
(con-
illones
, bom-

expe-
iculi:
ut

ve *pediculus* (*pedunculus*,) *Iendium progenitor*; *p. lex*, *saltator*; *vicius*, *canibus infestus*; *cimex*, *parietum & cubilium* (*præsertim abiegnum*) *graveolens perreptator*; *oniscus*, *adhaerens humescentibus muris*; & *scolopendra* (*dista centipes*, & *millipeda à pedum multitudine*) *formica* denique circa victimum compor-tandum semper actuose; & *aranea*, *tenuissima aranea netentes*, quibus muscis infididuntur.

reolis picturatus; & *f. laman-dra*, tam frigida, ut extinguat ignem; *scorpio* denique, *flexuosa caudâ infligens lethiferos ictus*.

C A P. XVI.

Aves, aliaque volatilia.

133. Aves sunt animantes aëris, quæ vibratu alarum & caudæ volant quod volunt: omnes pennatæ, plumatæ, rotatæque: (excepto *vespertilio*, qui pilosus & dentatus est, alisque membranaceas habet.)

134. Omnes item bipedes sunt (etiam manucodiata, quam esse apodem falso perhibebant) sed grandiores ambulant solummodo; minores saltant tantummodo; mediocres utuntur & incessu, & saltatu.

135. Rostro petunt cibaria, reserciuntque ingluviem: & quamvis pitillent, nulla tamen mingit, quia humiditas diffinit in plumas vapore plenas.

136. Nidificant communiter in locis inaccessis: (*halcyon* dicitur nidulari in ipso pelago, tranquillo tunc ex quoque:) tūm ponunt ova, (que subter testa occultant albumen & vitellum) atque his postea incubando excludunt imp.

131. *Serpentes*, oblongum corpus adepti, serpunt arcuata eisdem corporis sinuazione: ut sunt, *anguis communis*; *cobuber sylvaticus*; *natrix aquatica*; *aspis venenosissima*; *ja-culus vibrans* sese ex arboribus in obvios; *vipera*, quæ sola parit catulos vivos; *amphis-banza* item, porrò ac retrò gra-diens; & *basiliscus*, tam nocivus, ut solo visu necet: *dra-co* denique alatus serpens.

132. Solent serpentibus adnumerari, tamq; si sunt gressiles; *lacerta*, habens lacertosos pedes; *seps*, huic consimilis, sed minor; *stellio*, maculis au-

amplumes pullos; quos vocamus, dum pipiunt, *pipiones*.

137. *struthio* est maxima alitum, ob vastitatem corporis haud subvolans; *regulus* regulina minima, sepes circumvolans; *aquila* generosissima, absque nictatione solem inueniens; *uppula* despicatissima, cristata quidem, sed tamen, quippe stercoribus vicitans; *pavo* formosissima, speciosam suam caudam subinde rotans, & superbieris; *noctua* deformissima, cum reliquis nocturnis, ut, *bubone* omnino, astone aurito, utulâ sibili, aliisque ferali.

138. Ceteræ volucres sunt vernaculae, vel advenæ; campestres, vel sylvestres, aut aquaticæ.

139. Nostre vernaculae ruspantur simeta; exempli causa, *gallus*, certis horis cantitans, & in suo sclerulinio cristam erigens & cucuriens, cum gravillantibus gallinis, totaque gallinaceas pullitie; tum *gallo-pavo*, gerens in capite carnosam vittam, & sub rostro paleam, irato valde rubentem, cum sua *meleagrido*; & *columbi* cum *columba*, pulchelli, si plumbipedes.

140. Domesticis annumerata, que gaudent habitare circa eades: ut *hirundines*, veris nunciatrikes, *passeres* salaces, &c. *monedula* item, *cornices*, *picas*, & in turribus nidificantes *tinnunculos*: & ex aquati-

141. *Campestres* sunt; *alauda*, in aere se vibrans, & cantilans; similisque huic *cassia* *cirrata*; *coturnix* caudâ curta, (ideoque parum volitans, & cum vociferatione;) *perdix*, palato gratissima; & tarda, tardivola; & *grues*, admodum congrue advolantes; (nempe cuneatim, una prævolante.)

142. *Sylvestrium* majores sunt; *tetraones* surdi, *phasian* discolores, *attagene* *coryletis* gaudentes, *columbi* seri, (*palumbes* *torquatus*, & *livia rubido pede*) *cuculus* qui cuculanudo se prodit; castusque *tar-*
tar.

143. Minores distinguuntur gustu; *ficedula* erim vescitur ficubus, *merops* apibus, *rutecca* la muscis, *curruca* vermiculis; *picus* arbores rostrando, delitescentesque bestiolas extra hendo, iisdem; *turdus* pascitur bacis

baccis juniperinis, (dicitur
cacare sibi pernicem, quia
viscum pullula scit è ramo
quem conspurcat.)

tiabilis (ingluvie sub ipso mox
rostro propendula;) *pelicanus*
rostro latissimo; *butio*, bovis
instar mugiens; *querquedula*
semper natans; *mergus crebrò*
urinans, ut & *fulica*.

144. *Minimæ* sunt cantri-
ces: ut *luscinia*, suavissima
modulatrix; *parus*, parùm mi-
nuriens; *fringilla*, frigore fri-
tinniens; *galbula*, flavescentis;
cum *luteola*, vicitans semine
papaveris; *linaria lini*; *car-
duelis cardui*.

148. *Cæteræ piscivore* (non
tamen palmipedes, eoque dun-
taxat circumvolantes aquas)
sunt; *ardea tortili collo*; *ci-
conia exstruens spineos nidos*
in tectorum pinnaculis; *gavia*
piscatrix; *motacilla*, indefesse
motitans caudam.

145. *Pſittaci*, *sturni*, *merule*,
ſuſcunt imitari humanam vo-
cem; *vanellus* est cristatus &
clamosus.

149. *Inſecta volantia* sunt,
tum aculeata: *apes*, *veſpæ*, *cra-
brones*; (fuci carent aculeo;) tum
rostello fodicantes, ut
muſce; inter quas *culices*, *ta-
bani*, & *afili*.

146. *Rapaces* sunt carnivo-
ra, & solivagæ; quæ præ-
dando uncis unguibus & ro-
stris, alias dilaniant: ut *ac-
cipiter*, qui resupinatus evo-
lat rectâ cælum versus: eique
congeneres; *nifus* *fringilla-
rius*; *falco* belle oculatus; *bu-
eo ignavus*; *milvus* pulla-
nitus rororum raptor; *vultur*, solis
descit morticinis pascens, sicut &
utecorvus.

150. *cicade* indicant stri-
dore suo ſceniceii tempus;
locufie ſunt populatrices ſege-
tum; *papilioſes* disseminatores
camparum; *grylli* ſtrident no-
ctu; *hepioli* advolant lucer-
nis.

147. *Aquaticæ* ſunt palmi-
pedes (natandi causâ;) ut *olor*
candidissimus; *oncorotulus insa-*

cicindele, *bruchi*, *ſcarabæi*, *ſcarabæi cornuti*, *car-
tharides*, &c. integunt alas ve-
ginis.

CAP. XVII.

Pisces, aliaque natilia.

152. *Pisces* habent loco pedum *pinnas*, quarum remigio natitant; loco colli *bronchias*, quibus lympham ore immis-
sam emittunt, & sic veluti re-
spirant: intus *vesicam* turgi-
dam, ad facilius fluitandum;
quæ si rumpitur, petat ad nan-
dum *habilitas*.

153. Plerique sunt squa-
mosi; atque in his femellæ ha-
bent *ova*, masculi *lactes*: alii
glabri, *lubrici*, *oblongi*, ut
anguilla, *conger*, *murena*, *lam-
petra*, *mustela fluviatilis*, & re-
liqui de *anguino* genere.

154. Inter *fluviaticos*, ma-
ximi sunt, *silurus* bucculentus;
acipenser mucronatus; *Huso*
cartilagineus, grandescens us-
que ad longitudinem viginti
quatuor pedum: minimi ve-
ro, *apua*, *cobitis aculeata*, *cobi-
tis barbatula* (*fundulus*,) *go-
bius*; dehinc *alburnus*, *perca*
fluviatilis, *trutta*, *thymallus*,
barbus (*nullus*) *mugil*, &c.

155. *Lacustes* ac *piscinales*
sunt; *lucius*, *carpio*, *ciprinus*
tinca, *coracinus*.

156. *Pelagici* sunt; *baleces*,
quæ salitæ in tiniis afferuntur;
& *passeres*, qui arefacti diffe-
runtur; & *asellus*, qui esui non
est nisi coatus; & *salmo*, in
flumina exspatians; & *raia*,
pinnis in orbem expansis; &
quidam volatili *pisces*, &c.

157. Omnes isti sunt ovi-
pari; *ceti* autem vivipari; ut
phoca, *delphinus*, *orca*, *stator*, &
balena, quam scribunt reperi-
ti trecentarum ulnarum; ha-
bet tamen hostem *ziphiam*, qui
assultans, eam cuspidatissime
rostro compungit, tñndemque
conficit.

158. Sunt & *araneæ mari-
æ*, nec sanguinem habentes,
nec spinas, (*mollia aquatilia vo-
stant*) ut *polypus*, octo brachius
prælongis metuendus; *loligo*,
emittens atramentalem suc-
cum, nè videatur, & capia-
tur.

159. *Cancri* sunt natalia
eructata, denis pedibus binis
que chelis instructa; *cammarus*
sunt *cancri* prægrandes (*tri-
cubitales*); *carabi* rotundi;

160. *Insecta* elementi hu-

aleces, jus sunt; *hirudo*, affigens se
cuti nudipedis, exsugénsque
linguâ bisulcâ sanguinem; ti-
pula, tantâ levitate super aquam
cursans, vel râns, ut non de-
radat; *seta aquatica*; equinum
is; & erinem referens.

CAP. XVIII.

Quadrupeda; primùm mansueta
pecora, & *jumenta*.

161. *Quadrupeda* progenie-
rant fœtum vivum, aliquidque
lacte uberum; grandiora uni-
cum, & rarius; minutiora
plures, & frequentius.

162. Pro integumento ha-
bent, vel *ilos*, vel *villos*, vel
maris, vel *setas*, vel *squamæ*;
pedes autem vel *digitatos*, ar-
matos unguibus, ut (*canis*,
etc.) vel *ungulatos*; & quidem
ungulâ vel *solidâ* (ut *equus*)
vel *bifidâ* (ut *bos*.)

163. Quædam sunt *cornuta*,
quæntque superioribus denti-
bus; (quia materia horum
transit in *cornua*;) quo circa
luminant cibum, habentque
duo ventriculos contigu-
os, *rumen*, *réticulum*, *echinum*,
omasum; demumque *intestino*,
& adipis loco *sebum*.

164. Quædam sunt mansue-

ta, sub hominum curâ viven-
tia *pecora* & *jumenta*; alia fe-
rocia sunt, *seræ* refugientes ho-
minem, queritantésque sibi
ipsis pastum, & se abdentes per
loca latebrosa.

165. *Pecorum* maximus est
taurus, paleari pendulo nota-
bilis; *vacca* prægnans dicitur
forda; nondum fœta, *juvenca*
vetus grandescens, *buculus*,
vel *bucuta*.

166. Minorum pecudum
sunt, *oves lanosæ*, cum *agnis*
subrumis & abrumis, *arieti-*
bûsque petulcis; qui vexati a-
rietant, eti cornibus mutili,
quales sunt *sectarii vervecæ*.

167. *Hirsutus* *circus ca-*
stratione fit *caper*, hic & illic
arutco spætabilis; petulan-
tos hædi circumcurvant *ca-*
ram.

168. Setosi sunt *poresi*, qui
necdum castrati vocantur *ver-*
res; exectii, *miales*; porcelli,
fugentes *serofæ* sumen & co-
lostram, *nephendes*; depulsi à
mamima, *delici*.

169. *Jumentum* est pecus
operarium seu veterinum; in-
ter quæ maximus gibbosus *ca-*
melus, quod vehiculi vice utun-
tur; huic proximus *equus*, ju-
bâ insignis, licet ferox, *calcis*.

trans, effrenis & indomitus; domatur tamen, ut secessori obtemperet: præsertim *cætherinus* factus, ubi & hinnire desinit; sed pandus *asellus* servit oneri bajulando, ruditque cum ab agasone vapulat.

170. *Canes* & *feles* sunt nobis custodes: illi pecoris, contra fures; hi penoris, contra mures.

171. *Catus* enim prodit advenam latratu; improvidèque appropinquantem mordet, (præsertim catenarius) vel ad minimum baubatur; si irrites, diducto rictu ringitur; si percutias, quiritur: sed rabidus morsu reddit hydrophobos, latrantes more catelorum.

172. *Catus* perreptans angulos domus odoratur ex muſcera mures (quos muscipula non capit;) tum insidiosè capiat, discerpit, devorat.

CAP. XIX.

Quadrupeda sera: & *amphibia*.

173. *Terre* majores dicuntur

bellus; crudeliores, bestie.

174. *Elephas*, maxima beluarum, dicitur terrori aspetto musculi, grunniūque porcino: habet duos dentes quadruplices, qui dant candissimum ebur, pabulum vero attrahit proboscide.

175. *Rhinoceros* est corpulentia ferè æquali, indutus squamis ossis, & gerens in naso acutum cornu: quò follet transfodere ventrem barri, dum cum illo præliatur.

176. Dehinc sunt feri boves bicornes, *bubalus*, *urus*, & *bonasus*: sed hic habet cornua ad oculos flexa, ad pugnandum inutilia.

177. *Unicornis*, spectandu cornu unico bicubitali, incolit abditissima deserta; neque capi potest, ob incredibilem perniciatem.

178. Ex gestantibus ramosa cornua, *alces* est maxima, habens tergum insecabile prudicie; tum *rangifer* jubatus, velocitatèque tantà, ut decurrit diurno cursu supra octingenta stadia, per nivem & glaciem.

179. *Cervus* præagilis, ge-

stans cornua decidua quotan-
nis, (regignuntur enim; sed
cervæ nulla sunt) solus è bru-
tis lacrymatur moriturus.

180. *Damæ* cornua late-
scunt: *ibici* in dorsum refle-
ctuntur: *rupicapreæ* sunt obun-
ca, ut auxilio horum insiliat
rupe, desiliatque indemnisi:
capreolus (cum sua *caprea* &
hinnulæ) est minimus cornife-
rorum.

181. *Eftie* non sunt cof-
nutæ; sed armatae unguibus ac
dentibus, quia non herbariae
sunt, sed carnivore: *leo* ro-
bustissimus harum, armisque
hirtis, rugit formidolosè.

182. *Pardus* dimittit præ-
dam, quam non affequitur fal-
tu terno; habet pellem distin-
ctam maculis nigris: *pardalis*
paululum diversam, interalbi-
cantibus punctulis.

183. *Tigris* omnium fævis-
sima, (& ipsa maculosa,) dici-
tur adeò efferari sonitu tym-
panorum, ut dislaceret scip-
sam acta in rabiem: *lynx* ali-
quanto minor corpore, haud
dispar ferocitate, & visus præ-
acuti, tergoréque colorato.

184. *Ursus* villosus conti-
net se per hyemem in spelæis
sine victu: ursa refingit catu-

los circumlambendo, quia se-
miformes nascuntur.

185. *Lupus*, voracissima be-
stiarum, famelicus ululat; *vul-
pes*, gulosa & dolosa, nun-
quam cicuratur; vernô gla-
brescit, ac fit depilis.

186. *Ozager* perhibetur pa-
sci vento, si herbæ defint: a-
per pastus radicibus, spumat
rostro, frendensque dentibus
ferit vertagos & venatores;
interimit etiam quandoque.

187. *Simia*, (sola quadru-
pedum expers caudæ) est ridi-
cula imitatrix operum huma-
norum: ut & *cercopithecus*,
qui tamen caudatus est.

188. *Lepus* (quo nihil ti-
nidius) dormit oculis paten-
tibus; ac siquid strepit, mox
teritus arrigit aures, vel pro-
ripit se & confugit ad dumet-
ta; si non potest aufugere, &
capitur, vagit. *Cuniculus* nihil
fecundius; ut qui non tan-
tum crebrò foetat, sed & su-
perficitat.

189. *Erinaceus*, vi o peri-
culo, convolvit se in globum,
erigit-

erigitque aculeos, nè prehendi queat: *hystrix* ejaculatur suos aculeos veluti spiculis, vulneratque insequentes canes.

190. *Gazela* exsudat fragrantissimum moschum: nec diffimilem huic *catus zibethicus*.

191. *Cati sylvestres*, & *mantes*, mariesque *Scythica*, valent ad pellicea: sicut & *mustela Alpina*, & *mus Ponticus*, & *mus Noricus*, & *viverra*, mustelaque domestica.

192. *Sciurus* facit sibi umbellam umbrosâ suâ caudâ, quâ & utitur vice alx, dum transvolat de arbore in arborem: *mele* & *glire* nihil somnolentius.

193. *Sorex*, *erictetus*, universisque murinus grec (inimici segetibus) cavant sibi foramina, in quibus hibernent; *talpa* suffodiens campos facit grumos.

194. Ad extremum sunt quadrupeda amphibia, incolentia pariter terram & aquam; *fiber* ac *lutra* pilosi, caninæque staturæ (sed ille habens caudam squamicam, pedesque posteriores anteriores:) & *crocodilus* movens superiorum mandibulam, inter manden-

dum: & *testudo clypeata*, ranaque coaxans, cum *bufone* venenato, & *calamita innoxia*, &c.

CAP. XX.

H O M E.

195. Hactenus collustravimus classes creaturarum: quibus quia Creator dedit dominatorem, conformatum ad imaginem suam; hunc agendum speculemur! sed intentè, ut, dum alia veniunt in cognitionem tuam, tu nè ignores te ipsum; corpore brutis similiem, mente ad angelicam exaltatatem factum.

196. *Homo* conceptus in utero matris, dicitur *embryo*: editus in lucem, *infans*: impubis, *puer*: pubescens, *adolescens*: puber, assequiturisque terminum staturæ, *juvenis*: tunc *vir*: mox proiectiore aetate, *senex*: denique (in decrepita senecta) edentulus *senecio*.

197. Sic è *pupa* fit *puella*, tunc adolescentula, inde *juvenula*, dehinc mulier, tandem annosa vetula.

198. Ita humanæ vite curriculum

riculum nihil est, nisi nasci, puerascere, adolescere, juvenescere, virescere, senescere, mori.

199. Si attendas ætatis occupationes, *infantia* scipsum ignorat, *pueritia* iudicris transfigitur, *adolescentia* curiosis tentatur, *juventus* vanis oblectatur, *virilitas* laboribus fatigatur, *senectus* relabitur ad priorem invalescentiam, (hinc senes dicuntur repuerascere, & esse bis pueri;) donec senilis marcor consumat & consummet vitam, heu quam fugacem!

200. Interca ramen demandantur nobis h̄c magna peragenda, quæ omnia cō tendunt, ut præparemur æternitati, in quam intrinseci sumus: disce igitur T E I P S U M N O S S E, obsecro!

C A P. XXI.

corporis humani externa membra.

201. Corporis nostri compagm (rationalis animæ habitaculum organicum, tanquam illustre specimen sapientissimi Architecti) nemo satis demirari quest, si articulatum spectatur.

202. Quæ membra bina data sunt, locantur ex adverso ad

lateras quæ singula, per medium; *præstabiliora* supremo loco vel intimo; *sequiora* infimo vel extimo.

203. *Capilli* contingunt potissimum partem *capitis*, rotati in vertice: anteriorem decorat *facies*, è qua dignoscimus personas: in facie autem *frontis* eminet, figurâ prope semicirculari, (adhuc utrūque in *tempora*) pectusque glabra, paucis hispidi, senectibus rugosi, latis erugata, iracundis caperata.

204. *Oculi* subjacent fronti, mobiles quoqua versum, facti è tunicis, & transparentibus humoribus; prominunt obscurius, profundiores clarius: sed birqui sudant, sèpè lacrymas, quotidie gramias.

205. *Pupilla* (circumfusa albo) est speculum, in quo imaguncula rerum objectorum resplendent, in forma popularum: eam humeliant *palpebre* nictando, *cilia* verò, (è crepidine palpebrarum enata) unā cum *superciliiis*, prohibent ut nè quid incidat.

206. *Auriculae* sunt adaptatae *auribus*; *patulæ*, ad reperiendum sonos & cavaæ, ad introvertendum anfractibus.

207. *Nasus* incipit ad interciliū, datus respirationis causâ: demittit se inter duas *genas*, discriminaturque in duo *spiracula*, *nares*, per quas demans mucus detinetur à vibrissis, ut nè defluat ante munitionem.

208. Infra *nasum* sunt rubicunda *labia*, apertile *os*; tum mentum & male, ephebis lanugine, viris barba intacta; superius *labrum* tegitur mystace bipartito; sed quidam sunt imberbes.

209. *Jugulum* est pars *collis* anterior, *cervix* posterior.

210. *Pectus* turget papillis (calidioribus maribus hirtum;) *umbilicus* est in medio ventris; infra hunc *inguen*, cum adjacentibus *verendis*, quæ, ut nudare, ita nomina. re, pudor vetat.

211. *Tergum* habet bumeros, *dorsum*, *lumbos*, & *nates*, obvolutas clunibus, sessionis gratiâ; ad latera sunt, *axille*, & *hypochondria*.

212. Ab humeris dependent torosa *brachia*; hinc flexibilis *cubiti*, (quibus inniti solemus) & *lacerti*; *manū*que perquam versatiles, ut quidvis pro Iubitu versare ac informare valeamus: quarum *sinistra* tenet, *dextra* operatur quamvis hoc se habet apud *scævolas*, contrariè; apud *am. bidextros*, indiscriminatim.

213. *Manus* concava dicitur *vola*; *diducta*, *palma*; *contrafacta*, *pugnus*: habetque *digiti* quinque, & quisque *digitus articulos* tres, totidemque *condylos*: quorum postremi ex eunt in *ungues*, quibus scabimus, scalpimus, laciniamus, lacramus, (police preminus, indice monstramus, verpo ludificamus, annulari annulos gestamus, auricularis pro auris scalpio est.)

214. Sic infra *coxas* femoris sunt; Iub genibus *crura*; sub poplite *furæ*; à suffragine extendimus pes, continens *talos* & *calcaneum*, convexam *plantam*, & solum *hallumque* cum digiti, quibus subnixi eminentius protollimur.

C A P. XXII.

Partes corporis offæ.

215. Libetne introspicere *insperante?*

lepen-
flexi-
ti fo-
usque
uidvis
infor-
ni fini-
ratur
apud
d am.
n.
dici-
con-
digito-
us ar-
e con-
ni ex-
amis,
bo lu-
os ge-
auri
semori
; sub
ne et
picere
tranea)

isterranea? videbis mirabilior-
rem structuram microcosmi,
cujus fulcra *ossa*, circiter tre-
centa sunt: divisa in ossa ca-
pitis, *trunci*, artuum.

Vide Tab. 5. &c. 6.

216. Capitis *calvaria* est pe-
tinaciam veluti consuta, ex
pluribus ossibus: duas maxil-
lae continent triginta duos
dentes, in totidem alveolis;
quorum anteriores quaterni
vocantur *incisores*, utrinque il-
lis proximi *canini*, deinceps
maxillares (seu molares,) *geminai bini*.

217. *Truncum* constituunt,
scabi- in longum quidem spina dorsi;
amus, superne vero, *os thoracis*; in-
ferne *os sessibuli*.

218. *Spina dorsi* (ut serviat
corporis flexuræ ac erectioni)
dissecta est in *vertebras* trigin-
ea quatuor: quarum septem
sunt cervici, duodecim ter-
go, quinque lumbis, quatuor
ossi sacro, residuæ sex *osi coc-*
ilos & sigis.

219. *Ossa data pectori mu-*
digi, iniendo sunt, in ante *sternum*,
entiū in *tergo scapulae* duas: (quas
cum sterno copulant *clavicu-*
le, seu *jugula*, in avibus *fure-*
re dictæ:) collateraliter vero
costæ, utrinque duodenæ, om-
nes exeuntes è *vertebris spine*,

sed tantum septenæ superiores
articulatæ cum sterno: qui-
nas breviores notas vocant.

220. *Os sessibuli* vocatur sub
lumbis *os ilium*; in opposito,
(sub ventre) *os pubis*; ad late-
ra, quâ femoribus insitit, *os*
coxae.

221. *Artus* sunt manuum &
pedum ossa; illa impacta sca-
pulis, huc coxendicibus.

222. Ossa manus unius tot
sunt, quot vertebræ spinæ dor-
si: *os bracii* unum; *cubiti* duo,
(*ulna* & *radius*;) *carpi* octo;
metacarpii quatuor; *pollicis*
tria; reliquorum *digitorum*
quaterna; *conunctum*, *sexde-*
cim.

223. Sed in pede non nisi
tricena sunt: *os femoris* unum;
cruris duo (*tibia* & *fibula*;) *tarsi*
septem; *metatarsi* quinque; *di-*
gitorum quatuordecim; & in-
super *patella genualis*.

224. Majora *os* sunt cava
intrinsecus, continentque me-
dullam; *minora*, nec quidem
medullosoa, succosa tamen;
omnia connecta extrinsecus
membranulis.

225. *Juncture ossium* suffici-

ci commissura glutinantur, ubi sine flexu sunt: sed ubi debent flecti, cohærent articulatim, per insertum caput alterius cotyle alterius: interposita tamen cartilagine, (velut culicella) ne ossa (mutuo contactu & attritu) dolorem sentiant: ac ne etiam violento motu ossa divellantur, aut luxentur, quilibet articulus circumligatur ligamentis firmissimis.

C A P. XXIII.

Carne partes corporis.

226. Ita est skeletos nostri corporis, quem caro circumvestit; ut non continuâ massâ, sed (ob diversas motiones membrorum) disperita velut in funes, aut sarcinâ, quæ anatomie vocant musculos, & numerant quadrangulos quinque: qui, detracta cute, sic apparent, (Vide typum anatum.)

227. Cerebrum est summum inter viscera, convelatum gemina meninga, intra cavernas cranii: in se autem divisum in quatuor cellulas, (vocant ventriculos;) & quintum sub occipite, cerebellum: à quo medulla spinalis exit, & ab hac sursum rami nervorum divi-

dunt se per totum corpus.

228. Cava trunci sunt divisiones in duas concamerationes disceptas ab invicem carne septo transverso, (diaphragma angustum:) supra quod, est thorax, infra illud, venter.

229. Thorax contingit pro cordia: nempe cor, inclusum pericardio, unde prodit aorta magna, truncus arteriarum dividendarum per omne corpus & pulmonem circumbatum cor di, carne rara, cœi spumea, & bivalvi.

230. Viscera abdominis sunt septem: ventriculus (cum intestinis substratis sibi) circumrectus omento: ad cuius destrâtram jacet jecur, cum vesicula fellis oblonga: ad sinistrâm ren, & in lumbis duo renes, & tandemque urinaria vesica: omnia hæc circumtensta peritoneo; tota vero corporis communis pages cœte, & cuticula.

C A P. XXIV.

Humores corporis cum spinis tibus.

231. Quemadmodum ob expletu-

pus. splentur carne; ita caro uadatur humoribus; hos autem pertineant spiritus, effectores omnium divisionum, quæ sunt in corpore.

carne 232. Humor primarius est raga^m anguis, rubeus & dulcis; tum thorax suita (phlegma) subalbicans & insipida; deinde cholera, bi-

et pro^s flava & amara; tandem me-

clusus choleria, bilis atra & acida.

it aon. 233. Pro præpollentia humum diuorum inducitur nobis diversitas temperamenti: ut alii diu in consumur sanguinei, calido-huminae, & alacres; alii cholericci, ca-

lido-sicci & feroci; alii phleg-

matici, frigido-humidi & seg-

es; alii melancholici, frigi-

nius sumo-sicci & tristes.

um in 234. Spiritus autem sunt è circumseparatisimo sanguine, & diffusus descendunt se per corpus totum, vesicula illud vivificandum & vegetam redundum: naturalis diffundit ex renes apate, per venas; vitalis dif- vesicula diffundit ex corde, per arterias; peritonealis dimanat è cerebro, per is comitroves.

235. Quisque illorum fun-
tatur munere suo peculiari:
naturalis distribuit membris
spirituimentum; vitalis commu-
nicat iisdem vivificum calo-
rem omnia; animalis dirigit sonsum
expletum;

& motum: quæ singula, quæ
ratione siant, edisce.

C A P . x x V .

Functio naturalis.

236. Omnia membra nū-
trientur sanguine: sanguis au-
tem fit ex concoctis alimentis,
hoc processu.

237. Alimentum (incisum
primis, atque constrictum
caninis, si quid durum fuit)
manditur molaribus, mansuete
que demittitur è bucca, per
gulam, in stomachum: ubi fit
concoctio prima, hoc est, con-
versio ingesti cibi & potu in
chylum: si quid hic non suffi-
cienter percoctum est, auget
pituitam.

238. chylus defertur (per
inferius orificium ventriculus)
in lactes, (lactes sunt gracili-
ora intestina, convoluta in
multimodas spiras, & obvo-
luta mesenterio) ibique cliqua-
tur purius: protrusis faecibus
crassioribus per intestina cras-
siora, egestisque & ejectis fo-
ratis, (dicuntur oleta & merda)

239. Quid autem nutriti-
vum

viam inde chylo, exsugunt venae mesarais, immixtumque hepati per venam portam, ubi peragitur *coicollio secunda* (hoc est, sanguificationis) amonis inde per tres vias ternis excrementis, serolis, turbidis, perutis.

240. Nam quod seorsim est, id meat ex hepate (per venas emulgentes) ad renes, ulteriusque per venas albas (ureteres) ad vesicam: cui urina instillatur, & exinde inciendo emititur.

241. Quod turbidum est in sanguificatione, id trahit ad felia, receptaculum atre bilis; immixtumque rufum intestino crasso, per venulas certas.

242. Tandem vescula fellis receptat inflammatores portiones (sanguinis) & transmittit itidem ad intestina, quae inde stimulantur ad egerendum stercore.

243. Sanguis sic iam purificatus, digeritur per venam cavam, dimittentem ramusculos quoquoversus, ubi fit *tertiæ conceitio*: dum quodvis membrum bibit rorem illum

sanguineum extillantem, & assimilat sibi lenta agglutinatione, atque sic accorporat.

244. Excrementa hujus tertiae coicollitionis sunt impuritates collectæ membratim, expellendæ per poros cutis, & alia emunctoria: (puta per sudorem, sputum, mucum, sternutationem) ut ne faciant putrefactantes morbos.

245. Ergo quodcunque membrum est indigum alimenti, sollicitat suas venulas ; illas venas; haec jecur; jecur renas mesaraicas; haec ventriculum; ventriculus vero corrugat se, si non habet quod det: & hoc est, quod vocamus *esuriem*; fistula autem, cum opus est alimento humido, faucesque attingunt.

C A P . xxvi.

Fusio vitalis.

246. Cor, fons vita, excusat (ex purissima portione sanguinis) flammulam, spiritus vitalis dictam, distribuendam per arterias in omnia membra.

247. Palpitat autem per calore continenter: ut experiri potes ex contrectatu peritoris, arteriagumque pulsu, praesertim

p̄t̄serit̄ ad carpos, & ad tempora.

248. *Pulmo* ergo illi adjacens, attrahit (distendendo se se instar follium) frigidiusculum aërem, cùmque afflando cordi refrigerat illud; rursumque se comprimendo, & tēp̄factum aërem reflando, egurgitat fuliginosos halitus: quod *spirare* & *respirare* vocamus.

249. Quæ res cum deseriat vitæ sospitandæ, factus est canalis ille (à fauibus oris in pulmonem descendens) ex cartilagineis annulis: ut posset patere semper, claudi nunquam, ne respiratio intercipitur.

250. Sed hæc arteria aspera est simul vocis instrumentum: quippe ejus summitas, guttur, habet rimulam filulæ similem, in quam aër impulsus sonat; acutius vel gravius, prout annulus tracheæ se progerens (superior aut inferior) à larynge distantiam facit.

251. Articulatam vocem facit: varius allitus soni (ad linguam, palatum, dentes) variisque configuratio oris.

252. Indè e& quòd brutorum voces multisonæ, & tamen unisonæ, sint: anguis enim tantum fibilis, aquila clara-

git, ciconia gloterat, cornix cornicatur, apis bombylat, bos boat. taurus mugit, ovis balat, porcus grunuit aut quiritat, vulpes ganzit, ursus murmurat, &c. pitces carent voce, quia carent pulmone ac tracheâ.

253. At Homo potest aliter atque aliter sonare; dum tristis suspirat, ægrotus gemit, impatienser dolens plorat & ejulat, tacitè loquens mufat aut susurrat, sonorè clamat, &c.

254. Quia verò trachea non potest tolerare aliud preter aërem (alioqui mox tumuitatur, tussiendōque expectorare molestam rem querit) additum ibi operculum, *gurgulio*, obturat laryngem tum, cum alimentum æsophago ingeritur, ne aliquid influat.

255. Tonifille sunt dux fungosæ glandulæ, ibi ad uvulam sitæ; veluti fontes salivæ, ad linguam semper salivandum.

C A P. XXVII.

Functio animalis, cum sensu, motu, & quiete.

256. Sedes spirituum animalium est in cerebro; unde illi excurrendo per nervos, (ad oculos, aures, narcs, lingua-

guam, & per omne corpus) putorem; rancidi rancorem; faciunt, ut quicquid nos contingit, quale sit cognoscatur.

257. Nam ealcâne aliquid an frigeat, comperties tangeando: humidum an siccum sit, prensando; durum an molle, comprimendo; asperum an laxe, attrelando; grave an leve, attollendo; ubi sit in tenebris, palpando.

258. Atque iste est primus sensus, *Tactus*, quo si afficimur blandè, voluptas est; si molestè, dolor; si blandulis prensationibus, titillatio; si minutulis compunctiunculis, pruitus.

259. Idem spiritus examinat sapores *linguâ*, poroso & nervoso membro: deprehenditque mel esse dulce, fel amarum, acetum acidum, piper acre, fructum maturum sapidum, immaturum austrum, labruseum acerbum, multaque probris insipida: Et que h.c secundus sensus, *Gustus*.

260. Tertius est *Olfactus*, internoscens odores, hoc est subtilissimas exhalationes rectum: quæ permanendo ad narres, spiritum afficiunt, vel gracie, suaveolentia; vel molestie, graveolentia: ut cum adusta caro exhalat vidorem; putida

putorem; rancidi rancorem; (quale esse solet lardum & arvina) morticina fætorem: omnina enim mucida & situ corrupta, putent, fordan, fætent.

261. In autibus est officina auditus, ubi spiritus discriminat sonos, id est, coagitationes concusssi circa se æris, quas percipiunt auditoria organa; (sunt membranula tensa; & super illam tria ossicula, *stapes*, *incus*, *malleolus*) in quibus aliud vibram perciat clamor, quam sibilus, &c.

262. Sonitus repercussus & resonans, aut reboans, *Echo* dicitur; modulatus, *cantus*; è fractura veniens, *fragar*; ex elisis, *crepitus*: &, si vehementer sit, *frenitus*; valde tenuis, *tinnitus*, &c.

263. Visu discriminamus colores: quorum: *albus* & *niger* extremi sunt; *luteus* & *caeruleus*; *viridisque* & *ruber*, intermedii.

264. Albitudinis & nigritudinis gradus ita dignoscere: *creta* est candida, *capillus canus*, *ebur lacteum*, *pilea pallida*, *afinus cinereus* (seu murinus,) *ugalis russus*; *pix* est *atra*, *Ethi-*

eps fuscus (*furyus*,) *passer*
nullus, *anfer aquilus*, *castanea*
spadicea (*badia*.)

istic ea speculans dijudicat;
 hic illas icones in futurum re-
 condit, & pro occasione de-
 promit.

265. Inter cœrulea & lu-
 tea discernes, si dices caryo-
 phylla *hyacinthina*, violas *ian-*
thiæas, sugillationem *lividam*,
cyanum cyaneum, felinos oculos
cæsios (*glauco*s;) aurum
 verò est *flavum*, cadaver *luri-*
dum, lupra *rava*, later *semico-*
etus *gilvus*.

266. Inter viridia & rubra
 sic discrimina: queretur est
herbeum, *pinetum prasinum*, *pon-*
tus vitreus, &, cum undat, *ve-*
netus: è rubris sunt, *coccus*
purpureus, *minium puniceum*,
flamma rutila, *vulpecula rufa*,
leo fulvus.

267. Ut autem sentias te
 sentire, dati sunt sensus inter-
 ni, tres: 1. *Sensus communis* sub
 sincipite: 2. *Phantasia*, sub
 vertice: 3. *Memoria*, sub oc-
 cepitio: illic spiritus tanquam
 in specula stans, arripit simu-
 lachrum cuiusvis rei visu,
 auditæ, olfactæ, gustatæ, tactæ;

268. Officium igitur sen-
 sus communis est attendere;
 phantasie, imaginari; memo-
 riæ, meminisse; aut, si quid ob-
 lita fuit, reminisci.

269. Idem animalis spiri-
 tus operatur localem *motum*:
 dum discursans per *nervos*, &
 implens *musculos*, hinc inten-
 dit *tendines*, indè retrahit:
 quam intensionem & attracti-
 onem sequitur motus mem-
 bri.

270. Fessus autem querit
 quiescere, ideoque (*derelictis*
sensoriis) occulit se in sua in-
 tranea, quod *somnum* vocamus:
 & sic dormire nihil est, nisi
 habens sensus requiescentes ab
 externis operationibus; quòd
 idem spiritus defessi, & disper-
 si, & disperdit, se intra se re-
 colligant.

271. Naturalis enim spiri-
 tus maximè tunc vacat dige-
 stioni; vitalis reparat nativum
 calorem; *animalis* seipsum in
 cerebro vegetans, & suas cel-
 lulæ transcursans, it que

phan-

phantasmata incidit, illa re-
assumit perspeculanda, quod
sonnum vocamus.

272. Tempestivus *sopor* re-
creat nos, quia vires auctat;
nimis *vigilia* fatigat, quia ex-
haurit: nec tam impensè de-
bilitat inedia, quam insom-
nia.

273. Qui *dormiturit*, is o-
scitat & pandiculatur: qui
dormitat, is nictat oculis, &
nutrit capite: qui *dormit*, *son-*
niat, & aliquando *fletit*: qui
edormivit, expurgiscitur (seu
evigilat) eperrectusque ex-
pergefacit (seu *excitat*) a-
lios.

C A P . X X V I I I .

Mens cum affectibus & con-
scientia.

274. Quia sensus percipi-
unt presentia tantum objecta
(& quidem superficiariè,) da-
ta est *mens*; hoc est, vis ad ab-
sentia quoque penetrandi, ab-
strusa indagandi, futura præ-
fagiendi: cum arbitrio peten-
di bona agnita, & facultate
audendi concupita.

275. Vocamus vim illam
penetrativam, *rationem*, quæ
rerum intellectum querit:
vim boni appetitivam dicimus

voluntatem, quæ rerum electi-
onem exposcit: vim conse-
ctandi desiderata nuncupamu-
animum, qui rerum potestatem
ambit.

276. Hec tria faciunt dis-
ferre hominem à brutis, imò
homines ab hominibus; dum
alii plūs alii, & melius, in-
telligunt, volunt, satagunt.

277. Nam qui inquirit mul-
ta, est *industrius*; qui arripit
rem facile, *ingaeiosus*; qui
excogitat, *solers*; qui noscit,
gularis; qui noticiam firmavit
usu, *expertus*; qui rebus novit
uti, *prudens*; qui utitur, *sapi-*
ens; qui abutitur, *astutus*.

278. Contra, qui nihil cu-
rat, est *socors*; qui nihil per-
cipit, *stolidus*; qui tardè per-
spicit, *hebes*; qui nihil per-
pendit, *improvidus*.

279. Quod quis *sensu* tenet,
id scit; quod *ratione*, id intel-
ligit; quod *fide*, id credit:
sed hic relatio verisimilis fa-
cit *persuasionem*: probata, *af-*
sensem; admissa sine probatio-
ne, *credulitatem*.

280. Quorum causam non
intelligimus, *miramur*; quæ

pernoscere volupe est, rimamur : sed vera p receptio reuidat scieatram; falsa errorem; debiliis, opiniosum; ex conjecturis veniens, suspicionem; nutans, dubitationem; impedita, hallucinationem; nulle, ignorantiam.

281. *Voluntatis* est, bona amare ac velle, mala odiisse ac nolle; si quando fit, ut haec placeant & illa displiceant, est ex accidenti: tunc enim externa species decipit eam, ut eligit deteriora; & spernat potuora.

282. Nam ex aberrationibus *intellectionis* veniunt errata voluntatis; & dehinc animi conatus enormes, moliminaque irrita: quia ignorantia boni assert ejus neglectum; saetietas, fastidium; præservidus amor, zelum.

283. Unde & reliqua animalia passiones, seu *affectiones*, veniunt: nam si bona absunt, desiderat illa, optat, sperat, pro adipiscendis nihil non tentat; metuit tamen frustrationem, atque, si videt differri, habet tedium; si adsunt, gemit, lamentatur, plaudit, oblectatque se.

se perfruendo iis; saturatus tamen rursus illa fastidit; si cipiuntur, tristatur, dolet, queritur, paenitidine affligitur, desperat.

284. At mala inquietant eam magis, quæ *ventura* abominatur, firmidat, tremescit; advenientia horret, trepidat, aut stupescit; postquam obvernerunt, irascitur, moeret, lugget.

285. In alienis bonis & malis, non semper eodem modo affecta est: ibi enim gratulatur, aut invidet; hio commiserescit, aut (si perversa est) exultat & insultat.

286. Mens obversa sibi ipso, & actionibus suis, dicitur *conscientia*: quæ, si pervidet se intellecta & electa bona fecutam esse, reprobata verò mala aver satam, gaudet; sin, pavescit, & fit contra seipsum *index*, testis, *judex*, *tortor*.

C A P. xxix.

Accidentia præternaturalia:
morbi: primo, exterius.

287. Secundum exteriorem

aspectum, quidam sunt *corpulenti* & *obesii*; alii *graciles*, *maderati*, & *frigosi*; quidam *formosii*, alii *deformes*, ac *turpes* (*gibbus enim, struma, & caudis tuber, deformant:*) secundum interiorem habitudinem alii sunt *firmae*, alii *invalidi*, ac *tenaci*.

288. Integræ functiones dant sanitatem, laxe morbum: sive infusio fiat à mala c informantione membrorum (ut cùm majora & minora sunt justè, aut malè figurata, aut perperam situata;) sive à solutione continui (ut in *vulnere, ulcere, luxatione, fractura, ruptura*) sive à vitiata crassi humorum (ut in *morbis.*)

289. Malè figurati sunt, *obcipi*, *cerani*, *capitores*, *cilones*, *frontones*, *buccones*, *labiones*, *dentones*; & qui habent *nasum aduncum*, *vel redundum* (*reflexum*) *vel signum*; item *gibbosum, strumosum, verrucosum*.

290. Cui sunt parvi oceli, *ocella* dicitur; *unoculus*, *tusculus*; *cernens* oculis *contortis*, *cocles*; *distortis*, *fratibus*; *obliquatis* & *limis* (ac alterutro minore) *patus*; *se-*

miclausis, & tantum admodum *videns*, *myops*; non *videns* ad *lucernam*, & *caligans*, *lasciosus*.

291. *Mutus* est impotens *faris* (à congenita surditate;) *traulus R* non pronuntiat; *blasphimus* male sibilat; *balbus hesitat*: *nasatus* putatur odorari acriter; *flaccus* esse *barbus*; *bucculentus* *inguiviosus*; *erupitus* non calvescere facile; *rufus* canescere tardè.

292. *Macrus* caret manu; *arcus* habet contractam; sedigit redundant digito; *claudus* claudicat; *pedo* habet pedes longiores debito, *pansa latiores*, *loripes incurvo*; *securus talos* nimis exstantes; *varus* crura eivaricata; *vartius* in medio extorta; *valgus* praecrasias suras; *comperiens* fibri atterit genua.

293. *Vulnus* sit *cæsum*, aut *punctum*, aut *morsicatum*, (*mordicus*; *plaga*, percussione aut contusione; *vibex* verbere; *pustula* ustione; *peritis gelatione*; *callus* induratione; sed *livor* est signum *plagæ*; *ca-*

*edmo-
idens
, lu-
ns fa-
te ;)
; bla-
hesi-
orari-
dus ;
; eru-
; ru-*
*anu;
fedi-
tudu-
pede-
atic-
auru-
varu-
s in-
pr.
i fibi-*

catrix superest à curato vulnere.

294. *Vulcus* est subcutanea putredo : cuius suppurationem vocabis *abscessum* ; centrum verò ejus *vomicans* exstilantem pus, tabum, & saniem ; at quod de loco in locum serpit, est *herpes* ; quod circa se carnem exedit, *cancer* ; quod eandem mortuam facit, *gangrena*.

295. *Ozena*, est suppuration in naribus ; *reduvia*, ad ungues ; varioli & morbilli, ubi vis.

296. *Luxatio* sit, cùm ossa emoventur suis acetabulis ; *fractura*, disstringuntur ; *rupera* reaccidit membranis ; facitque in peritonaco *herniam* (ramum,) h. e. procidentiam intestinorum in scrotum, &c.

C A P. XXX.

Interni morbi.

297. Jam denarrabo morbos temperamenti, ordine functionum.

298. *Ventriculus* si nihil alimenti appetit, est *anorexia* ; si plus nimio, *bulimia* (si absur-

da, *pica* ; si assumta coquit imbecilliter, fiunt *fluctuationes* ; crumpentes sursum per singultus, aut per *ructus* ; deorsum autem per *flatus*, aut etiam *crepitus* : si coquit pravè, *vermes* : si planè non coquit, sed rejicit per superiora, est *nausea* & *vomitus* ; per inferiora verò, *lienteria*.

299. Si *intestina* non ejiciunt, dicitur *obstructio alvi* ; si cum torminibus in ilibus, ileos (sive *iliaca passio*, & *volutus*, ubi cibus stercoribus permixtus rejicitur ore ;) si in intestino crasso, *colo*, *colica* ; si verò dejectio nimiè crebit, *diarrhaea* ; si sanguinolenta, *dysenteria* ; si pauca, & cum difficultate (aut inani conatur egerendi) *tenasmus* ; si tursum & deorsum, *cholera*.

300. *Mesaraicarum venarum* obstructio, dat *inflammationes*, *melancholiam* *hypochondriacam*, & *lentas febres*.

301. *Hepar* si generat sanguinem aquosum intercutem, fit *hydrops* ; si semicrudum, *anæxia*, & *pallor* ; si nimis acrem, *scabies* & *papule* ; si que occulta malignitas se admi-

E 2 fecit,

scet, scorbutus, lues Venerea, lepra.

302. *Fel* inficiens sanguinem, efficit auriginem, (flavum scilicet icterum aut nigrum,) gracilitatem, tabem : *lita* verò multas feces colligens, inducit sinistro lateri tumorem & *schirrum* : easdem autem derivans ad ani exitum, *hemorrhoides* : aliquando cum *procidentia ani*, aut *fico*.

303. *Serum*, detentum diutius in ureteribus, facit lumbaginem in renibus & vesica, *calculum* ; suppressa verò urina, excitat *ischiam* ; dissiliens, *dysuriam*; guttatum extiens, *strangium* : sanguinea, cruentam *missionem* ; immoderata, *diabeta*.

304. *Affimilatio sanguinis* delata ad membra nulla, aut paulula, affert marorum ; nimis, inflationes & inflammations (quas vocamus intonillis *angiam* ; sub lingua, *ranculam* ; in venis, *varicem* ; in cute ubivis, *erysipelas* :) prava, *impetigines* : in facie *liche-*
nes ; alibi *vitiligenes* (*lentigines* :) inque capite *porrigines* : sed *alopecia*, *calvities*, *cani-*
cies, sunt à defectu humidi ra-

305. *Reliquiae coctionum* ascendentia ad caput, indéque defluentia in partes subjectas, faciunt *distillationem* (*catar-*
rhum :) quæ, si delabitur ad oculos, facit *tippitudinem* ; si ad fauces, *gravedinem* ; si ad tracheam, *raucedinem* ; si exulce rat pulmonem, *purulentaque* exscreatio adeat, *phtisis* ; si denique falsa illuvies detрудi-
tur ad articulos, *arthritidem* : quam vocabis in manu, *chira-*
gram ; in pede, *podogram* ; in genu, *gonagram* ; in coxendice, *sciaticam*.

306. Motus cordis intensus ducitur *palpitatio cordis* ; nullus, *aximi déliquium* ; re spiratio difficilis, *anhelatio* ; nimis frequens, *asthma* : thorax ejecturnus aliquid mole stum, excitat vehementi com motione *tussim* ; cerebrum *per-*
nutitionem : at qui dormiunt, supini vel proni recubantes, facile infestantur *anketiu*.

307. Sensu *læsi*, sunt *ceti* & *cæcutientes* ; *surdii* & *surdæ* ; & quibus est obtusus odoratus vel gustus ; & qui stupent, ut attracta non dignoscant ; interno sensu autem nihil imaginari posse, est *stu-*
por ; *difficulter, hebetudo* ; ab

surdæ

sorda, *delirium*; (*delirium* alii pruritum, ut *scabies*, &c.
verò, cum adjuncta febri, alii stuporem & insensibilitatem,
phrenesis est; cum tristitia, *meli-*
lanchezia; cum furore, *ma-*
nia:) nihil reminisci posse, alii lenti, diuturnitate affli-
gentes, ut *phthisis*, &c. alii
aut *agrè*, *obliviositas* est.

308. Involuntarius motus unius membra, est *convulsio*; minutus & creber, *tremor*; cu- tem tantum stringens, *horror*; corpus validè jactans, *epilepsia*; obrigescens in membro, *spa-*
sthus; ademptus toti corpori, *apoplexia*; uni lateri, *hemip-*
lexia; uni membro, *paralysis*: quæ omnia proveniunt ab ob- structione nervorum, & prohibito affluxu spiritus anima- lis; qui si in cerebro ipso cir- cumagitur, est *vertigo*.

309. Somnus nullus aut paucillus, est *insomnia*; ni- mius, *somnolentia*; continuus, *veterus*; cum respiratione in- terepta, & turbulenta som- niatione compressoris alicuius, *incubus*: surgens per in- somnium & obambulans, *no- flambulus* nominatur; vigi- lans introversis sensibus, & oculis inconvenientibus, & in animi raptu, *ecstaticus*.

310. Alii ergo morbi fa- ciant dolorem, ut *calculus*, &c.

alii pruritum, ut *scabies*, &c.
alii stuporem & insensibilitatem,
ut *paralysis*: alii sunt acuti, ci- tissimè perimentes, ut *pestis*; alii lenti, diuturnitate affli- gentes, ut *phthisis*, &c. alii
contagiosi, ut quævis *tares* va- ga, alii afflictant calore & trigore, ut in paroxysmo fe- bris; quæ semel tantum ve- niens, *ephemera* dicitur; ali- quandiu durans, *continua*; re- pedans per vires, *intermittens*: & hæc rursus vel *quotidiana*, vel *tertiana*, vel *quartana*: vel denique *pestilentialis*, *bubones* & *carbunculos* ejaculans; aut tandem latenter ac penitissimè offa depascens, *bedda*, in- curabilis.

311. *Cephalalgia* infestat to- tum caput; *hemicrania*, alte- ram partem capitis; *odoatalgia* gingivas (acutissimè, cum in- fantes dentiant, quia gingi- vulæ scinduntur:) *pleuritis* pungit latera: symptomata verò moribundorum sunt, ster- tor lethalis, membra infrigida- data, procidentia oculorum, &c.

C A P. XXXI.

Defectus naturalium, cum
Monsiris.

312. Natura decretat igit- dum

dum in generatione rerum: licet immanes gigantes, nani facitque, ut in omni genere que pumiliones.

quædam abortiant; aut partum producant membris defecatis, vel superfluis, vel monstrosis; vel etiam degenerantem in aliud; quod scire etiam confert.

313. Portentosa Meteora sunt, cùm pluit sanguinem, sulphurante cervos; & de Hydra lapides, ranae, & alia infestata; & cum igniti globi decidunt; cum acies armatae visuntur in nubibus; similiaque ostenta.

314. Item vegetalia, cùm triticum degenerat in secale, imò in lolium; hordeum in egiopem; avena in avenam satam, &c.

315. Monstrum in animalium genere est, animal natum biceps, aut triceps; bicorpor vel tricorpor: item bigener, quales sunt muli, progenati ex asino & equa; leopardique ex pardo & leona; & hybride, ex fero & domestico sue.

316. Ex hominibus monstris habentur androgyni, qui bus est ambiguus sexus; & multil aliquo membro; aut excedentes; aut alias insuetè forsanzi; quibus annumerare

317. Quod narrant dephantice ave (exurente seipsum, reviviscente è cineribus: iter de pelicaeo (vivificantे pulla à serpente occiso;) & de bo-

(serpente ad 120 pedes ei- crescente; integrōique devorante cervos;) & de Hydra sa- ptice; & de gripe, voluc quadrupede; & harpyiis, obsecenis avibus; & de centaur semihomine equo; & de py- mæis, cum gruibus bellig- rantibus, &c. Videntur fabu- losa.

318. Fauæ verò, homine silvani & hirsuti, semiviri & semiferi; tritonis item & faunes; si figura non fuerunt dæmonia fuerunt.

C A P . x x X I I .

Rusticæ artes, primūque horticultura.

319. Transcamus ad humas opes; ut videas quomodo rustici in villas, opifices in opicis, literati inscholis, transferant opera naturæ in usus suos.

320. Officinæ ruralium operarum est villa, cum hortis, agris, pascuis: ubi curatur, u naturalia procreant felicius.

321 Hor-

321. Horticultura exercetur ab hortulanis; vel edulitorum causâ, in olitorio & pomario; vel deliciarum ergo, in viridario & topiario.

322. Hortos sepimus sepimentis: sive humilioribus, ut sunt agger, ex congestio humo factus; maccries, è congerie lapidum acervata; vacerra, ex una & altera pertica constructa: sive altioribus, ut est sepes è sudibus & vicilibus plena; vel planea è ligneis tabulis coagmentata; vel denique murus è cæmento & calce struttus.

323. Olitor, saturus olera, elapidat terram, stercoratque; cum fodit ligone aut bipalio, adaggeratque pulvinos pala; & pargit semina per areolas; consurratque rastellis: cum rigat, post exherbat, hoc est, truncat manib; aut sarculis, adnatas impertinenter herbas: tandem colligit inatura oluscula, subsecando, aut evellendo, aut effodiendo.

324. Arborator plantat plantarium; dum conférat seminariū semine fructuum; aut depingit in terram talcas; aut conférat viviradices decorè; qui-

bus diffissis inserit surculos, insitósque oblinit: & dehinc scalpro putat germina; expuat stolones; abnodatque nodationes, & amputat, si quid exarefieri ceptum est.

325. Depurgat etiam mustosas, verminosas, formicosas arbores, à musco, erucis, araneis: fiducias verò, cariosas, steriles, effatas, vel ablaqueat, seu circumfodit (summatim aut profundius,) rursusque circumaggerat; vel stirpitus eradicat; recisa siquidem, aut etiam excisa repullulant; evulsa non refruticantur.

326. Maturi fructus aut decidunt, ultrò; aut carpuntur manu strictoris; aut decutuntur perticâ (si quò manus non pertingat,) aut excutiuntur quassatione arboris, & colligantur à legulis: sed durabiliores sunt strictivè cadidivis; scrotini præcōibus; vegeti vijetis; & conditivi crudis.

327. Eduntur autem recentes, (aliquando cum termite devulsi: aut fracidi, aut torridi, ut sunt ficus aride, & uix solem patere, majores & minores, &c. quidam verò natura suā duracini sunt.

328. Olearum

328. Oleum exprimitur
pressurâ olivarum, in olearias
ampullas: amurca verò sub-
tus fidens, abjicitur una cum
fricibus.

329. Topiarius apparat vi-
vidarium, è selectioribus flori-
bus, rarioribusque plantis: &
exornat hortum topiario ope-
re, id est, amoenis ambulacris,
virentibus pergulis, fibridis,
&c. denique salientibus pen-
culis, hydraulis.

CAP. XXXII.

Agricultura.

330. Agricola colit agrum
panis causâ: hoc est, præparat
arvum sementi: & obseruit
semine; frugesque demerit ac
exterit.

331. Præparat, dum in solo
inarato extirpat vepres, arat-
um verò stercorat; ut fiat
ager restibilis, idoneus conser-
farreo spico biennii tempore:
sed rursum, (quod alternis
tantum annis perseritur) &
novale, (quod primum demum
proscinditur) quia requieta &
feracea sunt, haud indigent
stercoratione.

332. Arator bobus juncis
ad atrium, & agitatis stimu-

lo, tenet laevâ stivam, (nè in-
ter arandum deliret) dextrâ
verò rallam (quâ amoveat
glebas:) interim vomer (in-
fertus bire) cum dentali, pro-
scindens terram, facit sulcum:
quo peracto fit versura, toties
redeundo sulcatum, donec ju-
gerum sit absolutum, simusque
subaratus: tum enim rufus
abjugat.

333. Fundum sic peraratum, frun-
aliquantò post offringit: tum
iterat & tertiat: atque, si gle-
bosus est, inæquat: sive cy-
lindrî supervolutatis, sive acta
occis tractim raptatis: in uli-
ginoso agro facit elices ad de-
rivandam uliginem: demum
que habet arvum, agrum pa-
ratum.

334. Hinc sator seminat per opul-
areas sementicum frumentum
(quod non debet plusquam
anniculum esse;) peractaque
seminatione inœcat: tum sar-
rit sata, dum fruticescunt, n̄ su-
azizaniis suffocentur. (Fru-
mentum sementivum vere si florit
tum, dicitur alicastrum: mihi
scellaneum, farrago.)

335. Quando segetes fini-
vescunt, messis adest: ubi aut
messore

et in- messores demeunt frumenta
extra *falcibus*; demessaque dispo-
oveant manipulatum, & mani-
(in- puls colligunt rastris in mer-
pro- gites, colligantque tonicibus;
leum: & congerunt acervatim per
oties quindenas: & injiciunt pre-
e ju- densos mergâ plaustris, & con-
usque vehunt in horrea, (aut saltem
ursus congestant in nubilarium;) spicilegio relicto egentibus,
stipula verò pascuis.

336. Tum tritores triturant
tum, frumentum *flagellis*, in area:
tum olim tribulabant, hoc est,
gle- tribulâ exterebant, seu excul-
cy- abant: Ieexusque grana sub-
five actando venticabris, emun-
uli- ant à paleis, & pennato verri-
d de- culo expurgant ab aceribus (pa-
mû- nis enim acerosus quem dele-
n pa- tet?) & secernunt incernculo
recrementis; demumque in-
stipant saccis, & inferunt
at per opulentiores granariis, paupe-
ntiores cumeris, hostem metu-
quâ- entes cryptis: stramenta reli-
quâ- gantur in fasces.

337. Hereditarius possessio-
r, m- fudi, elocat quandoque colo-
Fru- no *predium*, (locatur condu-
re si stori,) pro annuâ pensione;
mihi ut usum-fructum *mancipi* ad
aliquot annos (ubi prædes
s f- postulari & accipi solent:) ubi
ut partiario, ad dividendos
ffore

pfoventus: aut *villico*, ad vil-
licandum pro condicta mer-
cede.

CAP. XXXIV.

Pecuaria.

338. *Pecorarius* est, qui pe-
corum curâ victum querit:
putâ laeticiniis, laetio, & car-
nibus: provideret ergo (per pe-
cuarios) pecoris *fæturam*, *sta-
bulationem*, *pabulationem*, &c.

339. *Pecudes* forant feli-
citer, si matrices sunt seminis
boni.

340. *Stabula* sunt *ovile*, *ca-
prike*, *suile*, *bubile*: & cauix tra-
latitiae mandrä, quibus solet
includi noctu ovinus grex, ad
agros ordine *stercorandum*:
sed alicubi pastoritia turba
etiam mapalia sua *carrucis*
circumvehunt.

341. *Pabula* sunt, vel re-
centia *pascua*, (quo greges &
armenta per publicos astus
solent prodigi, & in compa-
scuis locis compasci: si verò
unus pastui non sufficiat, hinc-
indè dispescit:) vel domi mi-
nistata, *herbageæ*, *paleæca*,
frumentitia: interdum & *fru-
mentacea*.

342. *Prata* dicantur *fæzo*:
si que siccanea fuerint, irrigan-
tur corrivatis rivulis: ubi
E. gramen

gramen defectum seculis, aggregatur per strigas: seccatum corradiatur rastris in cumulos, & acervatur bidentibus in metas; denique vectatur vehibus ad foenilia: è renascente gramine fit chordum.

343. *Bubulus* exhibit pabulum suis bubus (dum in praestegis, aut quibuscunque septis stabulantur: in praesepi vel eratibus: sicut & *equifiso*, *agafso*, *mulio*, suo equino, asinino, mulioniisque armamento: *subulcus* verò suis subibus in aqualiculo: *caprarius* pascit capellas suas virgulis frondium.

344. *Opilio* (apparatus pedo & flagro, imò & molossis, quos contra lupos communitt millo:) educit pastum suam oviariam, in qua quoque habet suum peculium, insignitum charaktere peculiari: tempore verò tonsuræ, ovicula lavantur, & à tonstricibus tondentur, vel lusque detonsum lanariis vendit.

345. *Vaccæ* præbent lac: quod villica mulgendo excipit multræ; è multrali verò infundit sinis per colum: postridie demit pinguedinem innatantem, & inde consicit

(succussatione vasis) *butyrum*, remanente *oxygala*.

346. E secundario lacte densato ope coaguli, format in caseariis formis *cascos* (vaccainos, caprinos, ovillos,) aure pressas manu solùm metas; iterum desflente sero: tandem deniccat cascos in cascali.

347. Pecudes destinatae stationi segregantur ab aliis, opimanturque sagina in saginario: utque pinguestant melius, genitalia illis inciduntur; unde *arietes*, *majales*, *capones*, &c.

348. Quia vero pecude quandóque sunt morbidæ (oves pulmonariæ, sues gradirose, boves coriuginosi, equi hippomane infestati, &c. veterinaria medicina non aignoranda illi, qui rem pecuariam curat.

349. Pecoribus accensentur aves *cotortales*, quæ in cotribus, gallinariis, columbariis, aluntur, & è quibus plura velluntur; pro lectulis culcitris explendis: deinde pescses *piscinarii*, qui asservantur in piscinis, seminariis, vivariis, &c.

350. Apes emittunt exanimis quotquot annis, cum additum

duce (*regem vocant*) ut quæ-
rant novum alvear; struendo
erates cellulis sexangularibus,
& complendo melligine, fa-
ciant favos; è quibus tempore
mellationis mel sincerum
affluit: erates verd liquantur
in terram. (*Saccharum* est fa-
ctitium mel, excolatum è me-
dulla cannarum Indicarum.)

C A P. XXXV.

Artes almoniae frumentaceæ.

351. Jam inspectemus ope-
ras mechanicorum, qui intro-
ducunt novas formas rebus
naturalibus, pro comparan-
tibus variis commoditatibus
granaria.

352. Ejusmodi machina-
tiones fuerunt primæ, circa
on et dictum frumentaceum, pta-
pecularia, molitoria, pistoria.

353. Antiquitus tundebant
ensem solummodo pistillis in morta-
nem, accipientes indè ptisanam:
lumbi deinde pinsebant in pila pilo-
si plus fruido, aut Graco,) undè
ulisti prodibat alica; quorum offi-
nde ptina fuit pistrum.

354. Postea sunt excigi-
vivatæ à machinatoribus mole-
farinariæ: ubi circumagitatus
exam velociter lapis mobilis super
addit immobilem, et minuit fru-
du-

menta in farinam: ciliicum ve-
rò excusorium, excernens pol-
linem, in farinarium effectat:
furturem & appludas aliò.

355. Mole istiusmodi erant,
primum manuarie (trusati-
les;) succedebant jumentarie
(asinarie:) hodierno die uti-
mur alatis, vesto versatilibus:
& aquariis, ad quas aqua de-
rivatur, posito objectaculo in
flumine: sed ad majores aquas
sunt moletriae binæ, trinæ,
quadrinæ: unde molitoribus
pro molitura tanto plus em-
olumenti accedit. (*Amylum* est
farina sine mola, facta sola
maceratione, & exculcatione.)

356. Pistor cernit iterum
farinam, farinario cibro &
affusaque aqua, & fermento,
subigit lignæ spathâ: & depicit
massulas (deceptas de sub-
acta massa, aut abrasas de ma-
stra,) quas impositas palæ, in-
gerit furno per furnium (sed
unde prius ignem proruit ru-
tabulo: quia non coquit panes
subcinericios, ut olim:) atque
ita fit pauis filagineus, aut
similagineus, quandoque eti-
am bis coctus (buccellatus,)
nè nuceat: fermentatus haberet
duas crustas, medullâmque intus
porosam: arymus est densior &
lrior.

CAP. XXXVI.

Artes carnae alimonie.

357. Observa porro artes procurantes carneam alimoniam ex animalibus vescis: *piscatoriam, aucupatoriam, venatoria, lazioniam, coquinarium.*

358. *Piscator* obsidiatur piscibus variè: majores supernatantes confodit *fuscinā*: minores obnataentes illicit *scirpiculis*, aut demersis nassis (in nassum ingresso non datur exitus:). profundiores extrahit ex amne *sagēnā* aut *fusidā*: è lacu *tragula* & *verruculo*: (quæ infernè mersantur ab appensis plumbeis massulis, supernè allevantur subereis: laxitatem verò macularum habent diversam, pro granditate piscium.)

359. Dein partem piscium dividit, partem concludit in seclusoriis, (ut cùm opus est depromat excipulo) partem condit muria pro salsamentis: *hamiota* piscatur hamo, cui inditam escam quisquis ad morserit, captus est.)

360. *Auceps* (aucupato-

rus) aut exstruit aream, reti aucupatorio superintectam, cui escam offundit; ipse verò se abdens in latibulo, allicit fistula, vel *illicum* cantu, transvolantes aviculas: ad voluntésque adobtruit, circumrecit, aut implicat *vistatis calamā*, expositis amiti, dum illis insidunt: aut impedit *pedicū, tendiculis, & decipulis*; illaqueátque laqueorum transennis; aut iis immittit prædatriques aves: & quas videt in colums (quocunque aucupio captas) includit *cavea*, ibique passionem præbet in *canaliculo*, potionem in potistro.

361. *Venator* venatur seras, dum aut pellicit in scrobes foveásque, & venabulo transadigens interficit: aut vestigat odoratu sagacium canum: (odoratores enim nictando indagant, & è latebris expellunt; tertagi autem numellis exsoluti, & venatorio cornu incitati, persequuntur:) aperi cingens arbusta *indagine*, perpellit in casses; quodque vivum capi, transfert in *vivarium*.

362. *Laziam* mactaturus al-

tilia (nō vescula, vel morbi-
da,) deducit in lanienam,
ibique prosternit clavā, mox
jugulat clunaculo, & excoriat,
seu deglubit, conciditque fru-
statim: sues tamen prius per-
fundit candente aquā, gla-
bratque radulā; mox dissecat
in pernas, petasones, succidias,
offas, penitas: concisi que vi-
sceribus minutim, effarcit
suino cruore farcimina; tum
crassiora, apexabones, tomacula,
(seu ificia,) & faliscum; tum
gracillora, botulos (Lucani-
cas) & billas.

363. Veneunt igitur in
macello communiter bubula,
vitulina, vervecina, bœdina,
agrina, suilla; rarerter bubu-
lina, aprugna, vel alias ferina.

364. Coquus coquit escu-
lenta omnis generis: aves
tamen deplumat prius, & ex-
enterat; pisces desquamat &
exdorsuat, interdum & exos-
fat; induratos contundit tu-
ditibus, salitos macerat aquā,
&c.

365. Elixanda elixat ollis
& cacabis, catillisve, operculo
tectis; elixata condit sale, &

stillo in mortario, aut con-
quassatis tudiculâ in catino,
aut tritis super radulam;) af-
faturas trajectat lardo, &
afflat veribus (super crateute-
ria versabundus) suppositâ
fartagine, nè pingue aliquans
pereat: aliqua etiam torret
super craticulam, aut frigit in
lebete seu frixorio: (at si præ-
nimium, fiant cremia:) è par-
ticulatim consecatis carnis
facit minutal, piffillos, turundas.

366. Si quid effervescit ac
bullit, furat trulla, nè ebul-
liat: si spumat, despumat tudi-
culâ aut radiculâ: fuscinulâ
verò extrahit fervida: fiscellâ
colat jusculenta.

367. Ciniſlo, ut accendat
ignem, habet igniarium cum
fomite, sulphuratis, silice, &
chalyre: tum sufflat buccis, aut
flabello, prunas collectans ba-
tillo: focariâ verrit culinam,
& everrit scopis quisquiliis,
purgatque coquinaria vasa:
qua cum colliguntur, sit collu-
vies, eluenda per fusorium,
ut effluat.

368. Eadem res alit magis
aromatibus (communitis pi-
jurulenta, quam affa: magis
affe

assa, quam frixa: tosta verò, apprehendant) arrigit eos, & infumata, muriatrica, est difficultis concoctionis, nisi ad jutu juris piperati, aut juris nigri, juris spissi, juris gelati, vel alicujus intinctus: verum tuceta, artocretata, torta, ad placitum sunt.

CAP. XXXVII.

Artes posuleatorum.

369. Naturalis potio est aqua, (*fontana, puteana, fluminea;*) cùm lac, seruante latetis: dehinc didicerunt parare ineberiantes potus, temta; ut mustum, pomatumque mustum: tandem invaluerunt, vinum, cerevisa, crematique via; quæ quomodo sicut videamus.

370. *Vinitor* plantat vineam: dum obserit collem apricum novellis viticulis; aut propagat vites veteranas traducibus; aut earum cacumina mergit terræ, ut utrinque radicatz, post discessæ, duæ sunt.

371. Tum deputat vitem quotannis, (nè sterilescat uertate,) ut è resece pullulunt novi palmites: qui cùm raro per se surrecti sint, (licet capitolis quicquid possunt

alligat statuminibus: nemp̄ arboribus, aut pedicis, aut transversis cantheriolis, & jugis: unde *vitis arbustiva, pendula, cantheriata, aut jugata* dicitur.

372. *Pastinac* item vineam bidente, & repastinat; mox pampinat; tandem vindemiat; racematione pauperculis relictâ.

373. *Eetros*, scapis abscisos, comportant pytinis, in torcularium, conjiciuntque in forum vinarium; tum calcant pedibus, aut contundunt ligno pilo, & effundunt in lacum: unde mustum defluit per qualos in orcas: reliquis uvor ex acavis exurgetur torculari: sed (vinum) lixivum est suavius tortivo; mustum dulcius liquato; meracum fortius diluto; album magis calorificum rubello, aut helvolo.

374. Abditur in cellas, cadiis & dolis elevatis super cantherios; tum relinitur, & promittur sphaericulo, aut epiphomio; interdum quoque elutriatur: sed hornum feculentum est; annotipum defecatum;

tum : destrutum vocant *sapam*; exoletum *vappam*; ex aqua & vinaceis factum *loram* (vinum acinaceum;) ex aqua & aceto mixtum, *poscam*.

375. Præstantiora vīna sunt, *apiatum*, *malvaticum*, *Canarium*, *Alicanticum*, &c. sed *absinthites*, *helenites*, aliisque medicata; factitia sunt *hipocras*, omnium aromaticorum deliciissimum.

376. *Lupularius* inservit cocturæ zythæ, dum indens turiones lupuli terræ liratim, ad singulos caulinulos depangit pallos, ut circumPLICANDO se his serpent sursum: quorum flores abstringit, quum permanteruerunt.

377. *Potentarius* macerat grana frumenti, donec intumescent: tum assiccat in pavimento, versat & reversat sepius, usque dum dissiliendo cœptent producere germina; atque tum ea torret superstrata farrario fumario, convertitque in bynam dulciculam, & permolit potentario molenino in potentiam.

378. Tum cerevisarius permiscens lupulum potentæ, excoquit in alieno cerevisiam (uno factu decem, viginti, triginta cupas) quæ in cellam

deportata defæcatur: si vero acescat, aut mucescat, infunditur acetariis *ampullis*, & sic acetum.

379. Tandem *distillator* projicit igne è fecibus cerevisie, aut vini, vel etiam fermentato farre, exstillatam (per cupram vesicam distillatoriam, superimpositumque alembicum) ardenter aquam, dictam vinum *crematum* seu *sublimatum*.

CAP. XXXVIII.

Vestiarie artes.

380. Ad regendam nuditatem adversus tempestates, opus nobis est *amictu*: qui simplex fuit antiquis, aequiescentibus velare caput à sole *cucullo*, corpus ab algore bracca, pedes à cœnosâ aut scruposâ viâ sculponeis, vel crabatinis: nostro ævo omnia aliasmodi, usque ad luxuriem nitidè, & habitu multiformi, *segmentato*, *acupicto*, *plumato*.

381. Viri obvolvunt alii cubi caput tiarâ: alibi contegunt pileo (ornato spirâ & offendice) aut umbellæ causâ petaso; aut domi desidentes galero; vel frigoris causâ *pileo pelliceo*; fœminæ colunt capil-

capillos, varie pexos & plexos, in plegmata concinnatos, tenis corollisque redimitos; aut caput obvolvunt vritis, canticis, ritis, faciemque praetegunt peplos.

381. Indumenta corporis sunt, (ad induendum & exuendum) intimè indusum; tum thorax cingulò-tenus pectori aptatus, & laciniis subornatus; aut longior thorace tunica, demissa crurum-tenus, succingendaque, si fuerit sinuosa; infra cingulum sunt subligacula: hoc est, laxiores braccæ (caligæ, substringendæ fasciis tibialibus,) aut arctiora femoria, crura simul munientia; ad amiciendum denique (honestatis ergo) superinventa sunt manicata toga, vel sine manicis pallium; fœminis palia, & amiculam dicta

382. Pedibus calceandis parantur molles socci, vel ciliacini udones, & subereæ crepide; & calcei (qui si fuerint angustiores, inducuntur pedibus ope inductoriæ: partes verò calcei sunt solear, obstragulum, & ansa cum corrugis;) & ocreæ cum cruralibus; aut fœminicurales perones; mutatæ denique cothurni.

384. Vestitus superior est lineus vel laneus; xylinus vel se-
ricus; pellicens vel coriaceus;
nec potest ullus parari sine
filis netis: partes autem ve-
stium connectimus aut ligulis,
adstringendo nodos; aut fibu-
lis, intubando illis uncinu-
los: aut nodulis innectendo hos
ocellis ore alterius.

385. Linum & cannabis ruri seruntur, matura evelluntur,
calycibus destringuntur; resi-
duis scapis in lacunis mace-
runtur, rursusque torrentur,
stupariis malleis contunduntur,
frangibili conteruntur, fer-
reoque carmine carminantur:
ubi quod inter frangendum
decidit, sunt cortices; quod
inter carminandum secerni-
tur, flocci & stupa.

386. Netrices distribuunt
ibi linum factum, superilli-
gandaque pensa colo, trahunt
sinistrâ filatim, dextrâ tor-
quent; sive fusim (cui appen-
sum verticillum addit pondus-
culum ad facilius se versan-
dum) sive girillum, unde
fila ducuntur in alabram, &
hinc in harpedonem, è qua
glomi glomerantur, fitque ad
texendum idonea tela.

est 387. Dehinc *textor* circumvolvit *stamen* *jugo*; insidéus est; officiæ, deculcat alternata sine *insilia*: quo facto, licia se inducunt; illéque traejectat *sigulis*, *adum*, cui pannus inest: & fibula intexit stamini *tramam*, cinctu-
lo hos densatque adacto pectine linteum s' præsertim carbasum;
sive vulgare *cannabium* vel
luprum, sive *brysum* & *sindonem*) decidente hinc inde tis-
silio.

resi-
nace-
ntur,
neur,
fer-
ntur:
quod
erni-
388. *Insolator* insolat de-
textum linteum usque dum
tandem fiat: *sartrix* verò inde
sunt interulas, capitia, colla-
nia, focalia, mucinia, stro-
phia, aliisque lineamenta;
quæ rursum lotrix eluit, quo-
ies folidantur.

389. *Pannifex* carminat la-
tan, contextique super ma-
china textoria pannos (*Londi-*
enses; *piugues*, *xylinos*, &c.)
qui mittuntur in fullonicam
(præsertim levidenses) iisque
injecti à fullone in pilam, &
perfusi aquâ, stipantur pilo:
aīne autem exempti excluden-
tur pannitendio, ut exsicce-
scant: & readuntur consori in
constrinam, qui super mem-
bram expansos tendet forfice
consoria, & complicat in vo-
lumina.

390. Similiter texuntur
apud sericarium panni serici,
& holoserici, & subserici, &
Attalici, *Damasceni*, *purpurei*,
scutulati, *undulati*, *florulentis*,
xylini, *camelinis*, &c. cum pan-
no, cui segmentarius inter-
texit aurea subtegmina

391. Tandem *sartor* pan-
num (ad staturam corporis
demonsum,) discindit, con-
sulque (ope acus & digitalis)
scissuras duplato & cerato
filo: suturas complanans pres-
forio ferramento, ut nè ex-
istent notabiliter: sed extre-
mitatibus vestium circum-
sunt (nè filamenta diffuant)
limbum; aut præsunt lemniscos,
passimque obsuit s' præsertim
in fimbria,) institas.

392. *Connodator* nexat &
filis (contorsione trium fer-
reorum bacillorum) *chirothe-
cas*, *tibialia*, *subuculas*, &c.
Pileo autem facit è lana bacu-
lis coacta impilia, & exinde
pileos, & alia nequeuntia per-
madere.

393. Macerantes exuvias
animalium fixivio, & depi-
lantes scalpro rasorio, cerdo-
nes sunt: inter quos *coriarius*

præparat duriora toria (è deformat; dissectis ramalibus, quibus sutor conficit calceamenta ope *subulae* & *fili picati*, *seta cuspidati*, & *mysticole*:) alutarius alutam molliorem & crispatam, (subsecivas particellas glutino conficiendo ad ibens.) *Pellio* autem è villosis pellibus parat pellicia, *rheones*, pilosque petticeos.

394. *Veteramentarius* resarcit lacera calceamenta; *interpolator* dissuit tritas & deflocatas vester, inversisque interpolat & resuit: *meidicus* confarinat sibi ipsi centonem, ex recisa ientis & panniculis hinc inde collectis.

C A P. XXXIX.

Architettura.

395. Primitus habitabatur in *specubus*, & frondeis tabernaculis: postea construebantur tuguria cæspititia, & gurgastia eratitia, luto circumdata: deinde fabri coepérunt ædificare ad stabilitatem & magnificentiam; quorum fabricas iustremus.

396. Ligna ædificiis apta caduntur hiberno tempore, decrecentisque lunâ, uteneant teredinosa: ubi *lignator* arborem securi sternit, ramos decuminate, & truncō tigna

& compositis in *strues*; sarmenatis verò collectis in *fasces*, & servatis in usum foci.

397. *Faber lignarius* affigit sibi tignum ferreis anulis super *cantberios*: tum illud linneat amissi, deasciatque & exasciat *ascia*, assulis decadentibus; interdum dissecat runcinâ (setram in jore) scobe recidente: demumque compaginat parietes, configens tigna clavis trabalibus, explensque intertignia musco.

398. Tum *parietarius* delat casam luto paleato, vel acerato: quandoque etiam sine materiazione lutamento effingens, è formaceis partibus.

399. At in cæmentitiâ & dificione proceditur aliter: *ubilapidarius* eruit lapides ruetro, aut effringit vectibus: lapidicinis: quos *lapicida* quadrat ad normam cœlo & tudite, ut quadrent structura bene: sicubi non est copias si xorum, coquuntur lateres, qui sunt lapides coctiles ex iuncta.

400. *Faber murarius* (posito fundamento solidè) super-

ruit parietes, (primarios, medianos, intergerinos) caneratque conclavia testudine: quæ tector trullifiat teftorio & gypsato, marmoreo dealbat, ruderatque pavimenta (ruderis veteri aut novo:) tum pavit, aut consternit tessellis.

riuntur & clauduntur; in altero vero sunt clauſtra, nempe aut simplicissimè claudens pefſalus, indendus foraminis postis; aut viex affixus fori, obdendus uncinato clavo, posti intixo: aut denique sera; sive Laconica intus abdita, sive penſilis extra.

401. *Architectus* est director ædificii: qui dirigit structionem secundum exemplar præconceptum, aut etiam delineatum; idem vocant, & modulum, seu modellum.

402. Domus profunde fundata, & bene materiaita, si meque trabeata vel murata, & intus columnis affabre statuminata (nè laquear ruat:) extra vero pilis fulta (nè parietes vacillent) perstat diu columis; aut si labat, suffulcitur denud: collapsa vero, aut destruta, restauratur. (N. B. Columna constat scapo uno, insititque basi; pilæ sunt structiles.)

403. Partes domus ita concipit: in vestibulo constitutus, ad anticam, habes ante te ædium frontispicium; accedenti ad januam erunt utrinque postes; & in altero quidem cardines, à quibus pendent fores, & super quos ape-

riuntur & clauduntur; in altero vero sunt clauſtra, nempe aut simplicissimè claudens pefſalus, indendus foraminis postis; aut viex affixus fori, obdendus uncinato clavo, posti intixo: aut denique sera; sive Laconica intus abdita, sive penſilis extra.

404. Si reperies oppessulatum januam, pulsa: si janitor per transeniam, aut clauſtos, prospexit, roga aperiri; dumque introis atolle pedem, nè impingas ad inferum limen: caput vero submitte, nè allidas ad superliminare: atque nè cardines strideant, aut fores crepant, move leniter.

405. Ubi ostium pertransiveris, venies aut in cavedium, aut mox in atrium: unde ingressio patet in extera conclavia: aut si domus fuerit distega, vel tristega, ascensio in superiores contignationes per scalas, vel coelidias, per porticum exitur aliò.

406. Dum sumus in loco subtegulaneo, inambulamus pavimento, sive id sit filicatum, sive tabulatum, sive tesselatum: laquear autem impendet nobis, sive fuerit tabulatum, sive fornicatum, aut etiam vermiculatum.

407. *Natum superponitur columini, (devexum vel in unam partem tantum; vel in duas, vel in quatuor) tegitur aut cespite, aut culmine, aut scandulis, aut imbricibus: quæ omnia imponuntur tigillis; tigilla cantheris; cantheriorum verò divaricata crura incumbunt transfris; transtra torsum intubant proceribus trabium: proceres si longius progeruntur, faciunt suggerundia ampla: præfertim in peristylis, ad ambulandum destinatis; aut in penibili podio (seu pergula) vel saltem in projectura anguli, Meniano.*

408. Tentavit verò humana industria etiam in abdito substruere *cryptoporticu*s; & in ærem supra domos, *cænaculæ subdulia*; & cum præaltis sagittis turret; stupendaque molis pyramides, obeliscos, colossos; & perplexa edificia, labyrinthos; & ambulatoria edificia, pegmata, &c.

C A P. X L.

Artes utensilium: & primo argillaceorum & vitreorum.

409. Veniamus ad opificia, quæ domos implent utensilibus, quibus humana vita certe non potest; & parantur è

materia minerali, aut vegetabili, aut animali.

410. *Figulus ex argilla bene preparata, circumactio que rotæ figulinæ, singit olla, aliisque figlina: quæ excoquuntur in furno, incrustatque litho argyro; testus tamen solidus nescit.*

411. *Vitriarius (ex arena, cinere, sale, liquatis intensissimo igne) format (in vitriaria officina, perflatique ferrato) vitreamira: è quibus fenestrarius facit fenestras (coordinando vitra specularia in jugamenta, & applumbando flanneo ferrumine, ne extinguant) laternarius verò laternas relinquent, pro lucerna inservienda & eximenda, ostiolum.*

C A P. X L I.

Artes metallicorum utensilium.

412. Metallarius scrutatus latentes mineras, ope virgine cujusdam indicis: tum parat aditionem ad illas opifosorum, qui ingrediuntur fodinas (intacti bardoculo & perizomate) cum facta lucerna: repertæque metallicæ venæ impingunt cuneos, decutiuntque frusta, & extrahunt foras.

413. Hic discretor se erit in pugna

impuritates saxeas; lotor clavat secretæ; alii deferunt in
styrinas, colliquefaciuntque
sic, ut metallum à scoriis libe-
ratum profluat: & quia ple-
nūque adhuc argentum in-
termixtum est auro, separan-
tur illa ab invicem aquæ forti,
demùnique constatue unum-
quodque purum putum seorsim, in tabellas vel bacilos.

414. Hic jam fabri, inflan-
do ignem follibus, emolliunt
metalla; mollitaque eximunt
forcipibus, exenta cudent su-
per incude malleis (dum inter-
im friduræ quaquaversum
dissilunt;) easa denique lami-
nando, cuspidando, variè fi-
gurando, & ubi opus ferru-
minando, conficiunt utensilia.

415. Faber ferrarius fabri-
cat ferramenta variæ claustra-
rius claustra & claves; ferrari-
us ferræ; falcarius falces;
cultrarius cultrorum (quorum
aciem samicator samicat;) ati-
cularius acus; malleator thora-
ces chalybeas; & loricas, ex
annulis ferreis contextas, &c.
gladiarius gladios; quos polio
polit, instruitque capulis, &
superintegrit vaginis.

416. Faber aratins è ducti-

tio cupro cudit, tilligineoque
marculo. Levigat ærmenta &
quæ detrita reficiunt vicatina
discurrentes abenarii è statu-
is fundit ex orichalco statu-
as, campanasque (pulsatiles
ferreo pistillo) tormenta bel-
lica, &c. sicut & flaminis
stannæ vasa; quæ ut nesciant
depositi fricatur.

417. Laminarius conficit è
laminis lampades, &c. bradzea-
tor è bracteolis tintinnabula
(nolas;) aurifaber vasa aurea
& aurata (deaurata) argen-
teaque & argentata (deargen-
tata;) tum armillas, torques,
&c. colligens scobem & ta-
menta (quibus intertrimenti
possunt compensari) è præ-
cinctorio mensæ alligato.

418. Monetarius cudit num-
mos in officina monetaria: sed
qui percutit reprobos, aut ad-
mutilat probos; falsarius est:
qui autem è sequioribus me-
tallis conatur enixè factitare
aurum, alchymistam vocant.

C A P. XLII.
Aræs utensilium lineorum, & li-
gneorum, & coriaceorum.

419. Restio contorquet re-
tes, funiculósque; idque è
can-

cannabi, stupa, sparto, vel arborum libris, qui dum virent glubuntur: viminarius sirpat corbes è viminibus, quandisque decorticatis & exalbur-natis: cibrarius facit cribra ex assulis flexilibus, rotundatisque; item capsas, rotundas vel ovales, &c.

420. Dolarius (victor) conficit dolaria vasa; circumvin-ciens segmenta vimineis cir-eulis, sive uno fundo, ut sunt labras & latus; sive bino; ut dolia, habentia foramen desu-per, pro infusione liquoris; & deorsum, pro emissione; al-iud occluditur operculo aut obturamento; hoc siphone aut epistomio.

421. Tornator parat torna-tilia opera torno: arcarius opera tabulata instrumentis variis: edolans afferes runci-na, & deplanans planulâ, ad-unans impagibus & subscudi-bus, & circumscalpens extan-tias scalpro, conglutinânsque juncturas glutine, & ut ni-teant omnia oblinens vernice.

422. Utensilia è corio pa-rast, frenarius, ephippiarius, marsupiarius; & qui premu-nient capitellis ligulas, &c.

423. Saponarius coqui è sebo saponem, sebatque candelas: cerarius fundit faculas, cereas, trahénsque instar funicula-rum, circumvolvit lychnucho.

424. Peltarius conficit pe-tines, corneos, eburneos, li-gneos, raris & densis radiis di-stantios, pro pectendis crinibus: pro comedis autem comis, pe-tines setaceos: sed scopularius concinnat pro vestibus purgan-dis setacea, & verricula, è setu agglutinatis scapo ligneo.

C A P . X L I I I . Arces itinerum: primum pedestres.

425. Non possumus ha-re in uno loco semper, opus est transire quoquô: quod si prope sit, animique gratiâ, deambulatio est; si per campos aliiquid conquirendo, peragratiô: si propter peritiam regio-num, peregrinatio; si ad habi-tandum alibi, migratio; ubique autem; si quid nobiscum as-sumimus manu, dicimur tra-ferre; si humeris, portare; si ve-hiculis, vellare; si comitatu-ductare.

426. Quô non liber (au-non licet) devenire nobis ipsi-smet,

met, mittimus alium : si ut mites vestigiāque seductoria, nunciet aliquid, *nuntium*, si ut in devia, salebras, aspreta, deferat nunciatricem epistola, *tabellarium*; si ut expediat negotium, *curatorem*.

427. Transmeamus autem terrā vel aquā (per volitare aera nondum didicimus; nam narratio de volatura *Dedali fabella* est;) per terram vadimus, aut gestamur, aut vehimur; per aquam vadamus, aut natamus, aut navigamus.

428. Viatori, pedibus ituto, expedit esse ocreato, aut peronato, nē collutuletur, & lacernato (penulâ induito) ne compluatur: & quia non potest gestare sua omnia in sinu, vel gremio, vel fundâ (assutis intra vestem loculis:) circumcingit sibi *sacciperium*, aut imponebit humeris *farcinam*; & sumit in manum *baculum*, quod se suffulciat, aut saltem *scipionem* dæcori causâ.

429. Ingressus viam proficiscatur rectâ, & sine ambagi- bus, quò tendit: ne deflectat ad diverticula, nisi necesse sit: nec deserat viam regiam semita causâ, nisi sit callis tritus, & itineris dux, comèsse fidus ac peritus: alias facile per tra-

mitates vestigiāque seductoria, nunciet aliquid, *nuntium*, si ut in devia, salebras, aspreta, deferat nunciatricem epistola, *tabellarium*; si ut expediat negotium, *curatorem*.

430. Bivium & trivium semper est fallax, compita non sequunt seducunt: ergo ut nē fiat errabundus sciscitur obvios, quā eundum sit? & quorsum flectendum? utrum dextrorsus, an levorsus?

431. Devitet offendicula, ne sint renoræ: nec perambulet altiores clivos, (qui sunt euntibus cacumen versus acclives, retrorsus declives;) retrocedat potius, ubi nequit meare porrò: fossasq; circumeat, si non potest transilire, nē quidem adminiculo conti: sic ibi inoffensé.

432. Peregrinaturo ad exteris opus est viatico, propter impensas; aut certè literis cambii, ab aliquo *collybiata* quandoque & interprete, si non calleat idioma gentis; & itinerario bono; maximè autem prudentiâ, ut attendat, quidcum sit, ubiubi fuerit, à discessu usque in redditum.

433. *Prædones* siquidem spoliant; *pirati* abducunt; *latrones* trucidant; sed & in diversis

(ubiq;

(ubi pernoctandum est) sèpè est hospes ab hospite intutus, ob improbitatem *cauponum* quoruadum.

CAP. XLIV.

Equitatio & aurigatio.

434. Ad parcendum pedibus & viribus (in rebus avehendis & advchendis) didicimus ut iugementis ; deinde *vehiculis*.

435. Equitaturus , curat offigi soleas equo ; insternit illi *ephippium* (quod nè devolvatur, subcincit illud cingula :) ephippiisque anterius præligat *bulgam* ; vel adligat retrò *vidulum* ; vel appendit *bifaccium* , circumdátque *frenum* capiti : si *artilesa* , *postilexa* , *dorsuale* , ceteraque *phalerae* adduntur , sunt ornamento.

436. Tum insulcians pedem stapedi, insilit in equum : jámq[ue] illi insidens (ut ab equiter celerius) extimulat eum calcaribus ad procursum ; habenis vèrò flectit pro lubitu ; aut retinet, & reprimit, pro necessitate : sed gradarius fert equitem molliter, toluciam solutum & subsultum, suc-

cussator quassat submoleste ; *cæspitator* proterret casu.

437. Ventum est ad *vehicula* : quorum quod tantum raptatur (præsertim per viam nivalem) *trahab* dicitur ; quod volutatur super rotas, *curriculum* ; sive fuerit unirotu[m], *pabo* ; sive birotu[m], *currys* ; sive quatuor rotarum, *currys* : cuius iterum varia genera.

438. Ampliora enim onera vestantur plaustro, radio- ra sarcaco ; homines ipsi rhe- dū : quæ levior est *effedum*, di- midiata *cisam* ; coassatione o- perta *acera* ; pensilis carpen- tum; delicato insuper operto- rio, pilentum.

439. Partes currus primi- riæ sunt, *temo* , prominens an- trosum ; *jugamenta*, continen- tia compagem ; *axes* , trans- euntes rotas ; *rote* , quarum quæque constat ex uno modio- lo, duodecim radiis, sex ab- sidibus (curvaturis) totidem- que ferreis canthis.

440. *Auriga* parans equos aurigationi, ventilat avenam *vanno* , evannatámque obispat (cum defecto stramento,) alli- gatis capistro ad præsepe, & interseptis per longurios, inditque (saturatis & per- purgatis

purgatis frigili) oream, atque utimur, si celerare opus, vel si quis mordax est, constringit redis (celetibus) quām meritorii vehiculis, (ibi tamen intertriginem cave:) atque ut

441. Dehinc adjugat jugo parippum cum sellario, annexitque retinacula (dependentia de helcio) extremitati demonis: tūm si non placet uti bigā sed trigā, vel quadrigā, præjungit antecessores, quos agant ante se loro: (magnates tamen utuntur se jugibus, reges octo jugibus; eoque rhedariis etiam pluribus.)

utimur, si celerare opus, vel si quis mordax est, constringit redis (celetibus) quām meritorii vehiculis, (ibi tamen intertriginem cave:) atque ut sis expeditior, impedimentis te non aggrevias, quæ festinos tardant.

CAP. XLV.

Natatio & navigatio.

445. Flumina, lacus, maria, obstant identidem viantibus, superanda omnino iis, qui ulteriū velint, sive ponte aut ponticulo (lapideo vel sublilio,) sive aliter: quod jam re-

442. Ut currus leviū currit, vector ungit axes axangia; respectatque inter aurigandum nē exorbitet: si in cœno hærescit nē diu hæreat, & retardetur, subjungit plures (equos:) contra in precipiti descensu, nē velociter ruat, currūmve evertat, sufflaminat rotas sufflamine; vel abjungit equos.

446. Innatare aquis discunt super scurpeam ratem, arboreumve corticem; tum sine cortice jactatu manuum pedumque sunt & nonnulli, qui aquam calcare sciunt, (tranando sine madefactione vestium, quas supra caput tenent, pectoribus tenus mersi:) urinatores etiam sub aqua instar piscium: natant: ergo si flumen potest vadari, propter brevitatem, transilitur; sin, transnatur.

443. Ubi transitus non datur vehiculis, per loca perrupta & invia, adhibentur dilellaria jumenta; imprimis bardī caballi, inepti ad equandum: quibus impositæ cli- tellæ sustinent onera, gausapi- bus cooperta.

447. Post adorū sunt struere rates: ex tignis obiter compactis, rursūmque soluti- libus: tum linters, ex unico

444. Sed in plano potius excavato ligno: tandem naves

ad firmitudinem compactiles, observandis tritonem; novis, quæ habent proram & puppim; simè demum acum marinam, carinamque & stegam, cum gemino latere; quorum intercapedo dicitur alveus navis.

448. Minores naviculae sunt, cyma, lembus, oria; subservientes p̄ficationi; tum porto, quo flani in trajiciuntur, (sed portiori ad trajectum portiorum solvitur.) major navis, vel onera velit, & dicitur oneraria (geraria, gestoria;) vel homines, vestoria: quam si cubiculata est, vocant phaselum; celeritati destinatam celocom & Liburnicam.

449. Olim nesciebant aliter propellere navigia, quā remulco (sune tractorio aut remis, aut contis ad scalmos positiis) construebantūque actuaria naves, (biremes, triremes, quadriremes, &c.) quas impellebant remiges (confidentes transbris per interscalmia & remigantes;) ditigebant verò tenentes clavum; proreta ad proram, & gubernator ad puppim.

450. Tandem adverterunt posse jugari ventos: quibus captivandis excogitarunt vela; & velis dispendendis malos, agitas, versorius, & ventis

observandis tritonem; novis, monstraricem plagarum mundi, cujus indicatione possunt navigare per tenebras etiam (quod prius nisi ad stellæ portas prospectum, accensosque signes non poterant) enavigare ipsum oceanum.

451. Velificant ergo adspicentes vento secundo, plenis velis, vento adverso, oblique quant vela & cursum alternatim: vento nullo, velificatio non procedit, quām tranquillitas est.

452. Procellâ obortâ repente, nē abripiantur à fluctibus, aut impellantur ad scalmulos; allisatique navis demergatur; nautæ contrahunt & demittunt vela, (imò & recidunt instante discrimine) & sic tutius jaftantur: si nihilominus videtur imminere fragium, faciunt iacturam rerum, tametsi pretiosarum, non sine miserabili lamento nusfragantium.

453. Alias quoque è incident in brevia, explorant profunditatem fali bolido, & tèque preternavigant caue & syrtes.

454. Quia verò navis onerata innat ūrmius, navigatur

vacuâ suburrant eam, non tam
men nimio plus, nè pessum
eat: & quia quaque tandem
fathiscens (*navigis*) transmittit
per fissuras, & assumentorum
commissuras, nauteam conflua-
tem in sentinam, exantlat
inde hanc *antlia*.

455. Peractâ navigatione
appellunt; nauum exsolvitur
nauclero, & quisque festinat
domum: quem sui sospites vi-
deotes incolumem, jubent
averet.

456. Navis ipsa deducitur
in portum, detracto aplustri;
aut linquitur in statione (si
locus impetus est) stans su-
per anchoras, & sic fluctuans,
rimosa verd subducitur in na-
vale, ut à naupegis reconcin-
netur.

C A P. XLVI.

Machinae tractorieæ.

457. Cum habeamus necel-
se transportare, non tantum
nostris ipsis, sed & alia, mo-
lesque multarum rerum exce-
dant vires corporis nostri,
quæsita sunt juvamina à machi-
nis: attingemus quædam.

458. Quantum duo *bajuli*
possunt ferre palangis, potest
unus trudendo ante se onus
impositum *paboui*, suspensa

ærumna à collo: sed longè
majora provolvi possunt *pha-*
langis.

459. Sustollendæ rei gravi
serviunt, primùm *velli*s, quem
oneri suppingendo, proten-
sæque parti incumbendo, onus
tollimus; deinde *saccula*, quam
iidem suppingimus, manu-
briūmque eus rotam manu:
tum *trochlea*, per cuius orbi-
culos traducti funes ductarii
plures, multiplicant vim tra-
hendi: hinc ergata, quam cir-
cumeundo vestiarii versant:
geratum denique, cum adjun-
cto rotabili *tympano*, cui in-
ambulando res magnæ molis
protollimus.

460. Validæ compressioni
serviunt *pressoria* generis om-
nis, quorum omnium ratio
hec est; *præla* duo pressare vio-
lentissimè rem adiunguntur, à
torculari versabili, vique re-
torto circa *cockleam* spiratim
striatam; contra qui findere
vult aliquid, dissilire illud
cogit, adigens *tudite cuneum*.

461. *Fistuleæ* adhibentur ad
pangendum *publicas*; sive an-
satæ fuerint, attollendæ & de-
mittendæ humanis manibus;
sive extollendæ *trochlearis*, &
demittendæ, ut fortius feriant.

462. Artificiosi aquæ ductus cogunt aquam per canales ascendere in quamvis altitudinem: *Archimedea* verò cocteas facit aquam descendendo ascendere: sed aquagia exsiccant aquis inundatos campos.

463. Horologia sunt reperita dimetiendis horis: primùm solaria (*sciotherica*) ubi gnomonis umbra horarias lineas transmeando; tum aquaria (*clepsydrae*) ubi aqua de vase in vas transtillando; mox arenaria (*clrysammia*) ubi arena iterum sursum transfluendo, ostendunt moram præter labentis temporis.

464. Admirere verò inventum *automati*! in quo rotulae motant seipsas suis libramentis, repræsentantque circulatione illâ replicationem horarum. (fortè & dierum, mensium, totiusque planetarii cursus.)

465. Perscrutantur etiam, quomodo *machina* verè automata possit confabesci; procedens ultronco suo tractu indeci: enter, nec habens opus intendi; nuncupant mobile perpetuum, quod an si possibile inventu, ambigitur.

CAP. XLVII.

Oblectoriae artes.

466. Non priùs discedimus ab artificibus, quām percensuerimus quēdam reperta servientia merè laudities, oblationisque sensuum.

467. Mundare se identidem limpida, est *munditici*; facare fuco *tenocinii*; *balnea* eō sunt, ut deluamus squalores, desidentes in *labro*; aut ingressi vaporarium, concendamus *fudatorium*, & eliciamus sudorem; defricemusque strigenta *cilicio*; & extergamus linneis: transundóque ē *caldario* (vel *tepidario*) in *frigidarium*, aut vicissim, indulgeamus delectationibus.

468. *Balneator* quandoque scatificat, affixis cucurbitulis, auxiliatu flammæ: sepe & adornat barbas comásque, (quod quidem & *barbitonfor* facit) dum d. splicatum capillitum, partim attondet *forcipe*, partim detondet *novacula*, partim evellit *volsellis*; relinquens capronam dependulam à fronte, aut comam in circuitu; cincinno verò crispanis *calamistro*: calvis autem adaptans asciuum *capillamentum*, *calindrum*, seu *galericulum*.

469. Res tactiles ut nos afficiant incubatu leniter, inventi sunt *lectuli* & *storum*; plu- meaque *pulvinaria* & *cervicaria*, quibus supercubamus (muni- diter si lodices superinster- nuntur candidæ:) tūm *stragula* ac *tegetes*, quibus supertegim- mus nos: denique *conopea*, quibus circumsepimus lectu- los, nè quid obturbet.

470. Pro commodiore ses- fitatione sunt, *scamna* & *selle*, cum fulcris ac scabellis; & *bisellia*, fulcro àmbifariam versibili: tūm *culetræ*, farto- mento: olímque ad men- sam discubitorii *lecti* & suba- lares pulvilli; denique pro gestatione *lecticæ*, & aliae gesta- toriæ sellæ, quibus aut morbi- di, aut voluptuarii, circum- gestantur.

471. Blandimenta gustatiui- dant *cupedie*, quas cupedina- ri parant: ut sunt variorum generum *placentæ*, *liba*, *pipera-* tique *liba*, (quæ dulciarius facit,) *lagana*, *moreta*, *obelie*, *taganite*, *scribitæ*, *crustulæ*, pa- ratus *saccharites*, in cibano co- éaus, &c.

472. *Unguentarius* paritat voluptuosis *odoramenta*, *sme- gnata*, *suffitus*; quibus illi de- libuti fragrant.

473. Delinimentum autem à modulatione vocis est; seu vi- vx, seu musicorum organo- rum: quæ vel pulsantur, v. i. ple- ctuntur, vel instantur.

474. Pulsantur: *tympanum*, *campana*, *cymbalum*, *tintinnabu- lum*, *crepitacula* quæcunque: itemque *crembalum*, quod in- sertum dentibus, adhuc latu- gutturis, alliusque digiti, tin- tinnat.

475. Plectuntur organa, quæ fidibus intenduntur ac remittuntur, (intenseque acutum sonant, laxæ graviter:) idque vel digitis, (seu manu- utriusque,) ut *nablium* (*fam- buca*;) seu alterius, alterâ mo- derante *chordas*, (ut *cithara* & *testudo*;) vel plectro, eoque aut feraceo, ut *fides*; aut rota- bili, ut *lyra*; aut prosiliente *pinnulâ*, ut *instrumentum*.

476. Instantur verò quædam oram, ut *fistule*, à fistulato- re; *tibia*, à tibicine; *tuba*, à tubicina; *litius*, à liticinæ *buc- cina*, à buccinatore *gingras*, à gingrato; *tibia utricularia*, ab utriculario; quædam folli- bus, ut *organon pneumaticum*, ab organario pulsatum.

1477 Obf

477. Oblectamenta oculorum sunt visibilium rerum representationes, aut transformationes; & presentationes quidem jam in plano, picturæ; jam in materia solida, sive molliori, fisturæ; sive duriori, sculpturæ; cælaturæ, fusuræ: aut denique per specula, specularia; aut per ignes missiles.

478. Pictor delineat cuiusvis rei effigiem graphia, & perpingit penicillo ac pigmentis: quem imitantur quodammodo illuminatores crepundiorum; & encaustæ, expingentes vitra igni; & Phrygiones (acupictores seu plumarii) ac pingentes filis versicoloribus, quandoque & unionibus, gemmis, plumis, interuentisque vestibus varjas figuræ: maximè autem calco-graphi, incidentes subtilissimas imagunculas æti, imprimentesque chartis.

479. Fictor infundit modulo certæ formaturæ ceram, vel gypsum, vel metallum, eoque modo pereleganter definigit fusiles imagunculas: sed sculptor exsculptit statuas liberâ manu: cælator verò insculpit vasis jam paratis, sigillis item, species quas vult.

480. Faber speculatorum parat è vitris specula, quibus homines intueantur seipso: & conspicilia, quibus prospectent acrius res: & telescopia, quibus prospectent diffusa ut propinquæ; & microscopia, quibus obtueantur pusilla ut grandia; & prismata, transfigurantia colores rerum milleformiter; urentia denique specula.

481. Speculum illud erit optimum, quod reddit species objectas eadem qualitate & quantitate: id quod sit, cum bene perpolitum est, & profus planum, neque concavum neque convexus: hoc etenim ostendit rem minorem quam est, illud inversam.

C A P . X L V I I I .

Artes culturae humanae.

482. Lustravimus artes, manuarias, rurales, mechanicas, quibus elaborantur res examinæ ad utilitatem, honestamentaque vitæ nostræ: qui verò ipsa etiam natura humana sine politura brutescit, (hinc incolæ gentes barbaræ sunt) sumusque necessarij excoliendi mente ad sapientiam; animo ad honestatem; lingua ad

parat
is ho-
s : &
eent
quibus
opin.
quibus
andia;
rantia;
niter;

erit
pecies
ate &
cūm
pro-
cavum
etenim
quām

I.
e.
artes,
nicus,
exani-
onesta-
: quāt
hum-
tescit,
arbara
rō ex-
stiam;
guā ad
sacra-

facundiam; veni & specta, quo-
modo id fiat, ut ipse quoque
perpoliaris.

483. O quam desiderabile
est, sic excultum esse! nimirum
habere mentem illuminatam,
rebus depictam; & posse tur-
sum in aliorum mentibus eas-
dem depingere sermonē! &
habere actiones passionēsque
suas in potestate sua! angelica
hēc est perfectio, considerata
in plenitudine suā.

484. Si vis participare fe-
licitatem hanc, tu adolescenti-
tule, adesto! sed ut tria illa
tibi exoptes solida, non fusa-
ta: cupiens evadere non scio-
lus, sed sciens; non totutulius,
sed eloquens, non simulatus en-
tor virtutum, sed serius.

485. Hujus culture instru-
menta, quæ sunt libri, scholæ,
conversatio erudita; peregrinatio-
resque suscep̄tæ illius causā,
audi narrationem de istis sin-
gulatim: commonstrabo quid
ibi & quomodo fiat, ut habeas
gustum scibilium omnium.

C. A. P. X L I X .

Litere & libri: cum ministra-
toris artibus; typographia;
& aliis.

486. Modus SCRRIPTURÆ

fuit apud Egyptios per notam
hieroglyphicam, fictas scilicet re-
rum figurās: apud Chinenses
per reales characteres, quos
etiam diverse nationes intel-
ligunt; & quisque sua lingua
legit: apud nos sunt in usu
LITERÆ, notulae minimorum
sonorum oris, è quibus
complicatis sunt verba, senten-
tiae, libri.

487. Antiqui literas inci-
debat saxis, malleo: postea
insculpebant ligneis codici-
bus (præsertim faginis) sectis
in tabulas, ac dolatis, cælite:
dehinc exarabant in tiliaceis
libris; aut foliis palmæ, oleæ,
malvæ, & linteis, ceratis
vel gypsis, stylo fer-
reo (vel osso:) postmodum
Niliaco calamo inscribebant
pergamene, ex ovinis tergoribus
paratæ.

488. Subsequenter inventa
est papyrus, è papyro, planta
bicubitali, habente (corticis
loco) tunicas latissimas &
prætenues; quas discrimina-
tas acu, & imbutas aquâ glu-
tino 2, complanatasque prelo,
ac deficcatis sole, digerebant
in secpum, habentem plagulas
viginti: nunc est charta in
usu, quam chartopœus conficit
è linteis vetustis concepit.

contusisque in pulmentum, & diductis in folia, intermixta colla, ut ne charta perfluat: tum eam colligit in volumina minora, majora, maxima.

489. *Atramentum scriptorum* confit è gallis quernis, & vitriolo: quibus adinditur aliquantum aluminis, & gummi, ad prohibendum mucorem, & penetrationem: penna vero eligitur arserina vel pavonina, caule amplio, firme, pertranslucido; quam qui temperat scriptioni, erudit scabri. tiam tergo scalpellis; acie autem detruncat caudam, & re-scindit utrinque caput, ut bifurcatum fiat: tum diffundendo facit crenam, pro defluxu atramenti; circumciditque rursum incisuram istam, & praecidit æqualiter; demum intingit ac scribit, post recondit in calamarium.

490. *Hebrei* scribunt à dextra sinistram versus; *Græci*, & exteri *Europæi*, à sinistra versus dextram; *Iudi* quidam perpendiculariter à summo ad imum, æquè legibiliter.

491. *Prisci* habuerunt *tachygraphiam*, per siglas, quibus sufficiebant excipere sermonem manu, non ad calamum dicentes, sed liberè loquentis;

nos habemus etiam celeriorē, *Typographiam*, quā unus, unā die, plus describit, quam alijs possent mille scribē: sed & *stenographiam* nuperim exfuscarunt *Angli*.

492. *Typographus* distribuit per loculamenta æneos typos conflatos permagno numero; quos *Hypotheta expromens* indidem, sigillatim componit in verba, versus, pagina; coartatque marginibus ferreis, & indit prelo: tum illinit atramento impressorio (quod patet ex fuligine & oleamento;) apprimítque suppositis chartis, & sic describit integras schedas momento; omnes correctissimè, si modò primum exemplar fuerit correctum, & corrector non fuerit idiota, aut iners: expleto autem numero exemplarium, disjectat rursum typos per cellulas suas, ut possint coagentari denuo, in aliū textum.

493. *Librarii* olim aggлюtinabant chartas chartis, convolvebantque in volumina: nunc eas *bibliopegus* (compactor) compingit in codices: dum singulas phyluras variis chartæ tingit aquâ alumnatâ; siccatas vero complanat, malleat,

malleat, confuit, conglutinat dorso, demarginat, circummunit tegmentis (papyraceis, membraneis, coriaceis) lateraque fibulat clausuris (ahenis uncis;) aut connectit ligulis scorteis, vel sericeis; grandioribus etiam libris affigit umbilicatas bullas.

494. *Bibliopola* vendit libros in bibliopolio: *bibliothecarius* eosdem congregat in *bibliothecam*, & adscribit catalogo, & disponit per repositoria ac forulos, & exponit ad usum super pluteos.

495. A forma exteriore liber est, vel chartæ integræ (in folio vocant;) vel plicatae in quadrum, aut in folia sex, octo, duodecim, sedecim: item columnatus aut linguatus; atque si grandior est, quam ut comprehendatur compacturā unā, dividitur in *tomes*.

496. Interiores partes libri sunt; *titulus*, *dedicatio*, *prefatio* (quâ argumentum ediscitur) interdum & *elogia*: tum tractatus ipse, disperitus in sectiones; deinceps clausula, cum *indice* contentorum, aut etiam erratorum.

497. Libri scriptor diciuntur *author*; primum scriptum *autographum*; transcripta inde

apographa; *editor*, si simul emendator fuit, *censor*: cuius est judicare de ḡmanitate scripti, annon sit suppositum, ex toto, vel ex parte: & adhonestè lectores de genuina lectione, si exemplaria diffōnent, verōque dictorum sensu; sive glossis inter ecclis, sive annotationibus separatis.

498. *Liber* bene elaboratus sit vendibilis, recuditurque sepius: sed videndum est, ut editio semper sit auctior, vel saltem corrētior: noxiosi verò utinam nulli evulgentur.

C A P. I.

S C H O L A.

499. *Schola* est officina transfundendi eruditionem ē libris in homines: ubi necesse habent exerceri juniorēs (qui optant ordiri vitani sapienter, & transfigere prosperè,) non solum in literatura, sed in omnibus que perficiunt naturam humānam: nempe ut prediscant rectè saperè, rectè agere, rectè loqui.

500. Qui docet, est *doctor*; qui discit, *discipulus*: quorum ille si fuerit doctus, & didacticus, (cui adsit communicandi aliis doctrinam gnaritas, & promptitu do) hic autem docit;

iis & disciplinosus (quotidie aliquid novi rere, ac adiscere, avidus,) uterque habebit delicias; scholaque fieri iudicatur, dum operae peraguntur iudicibus utrinque.

501. Erit hoc, si agatur tempore uno, non nisi unum, nè distrahitur sensus: & eatur semper gradatim, quomodo res pendent ab invicem: docensque præmonstret semper exemplar exquisitum cujusque rei noscenda, aut facienda: illudque explicet præceptis perspicuis; & jubeat imitari mox: discens vero intueatur exemplar avidè; & percipiat informationem de illo attente, & mox exprimere illud studeat imitatione accuratâ; adstante magistro, & nè aberret providente; aut si aberrare viderit, corrigente; assistentibus item condiscipulis, quotquot fuerint; ut in quo emendatur unus, in eo dedicant hallucinari omnes, mendique desuecant.

502. Hæc identitas manudictionis habebit eam commoditatem, ut pedagogus unus, stans in pulpite, satisfacieat quantavis erudiendæ ceteras; hi autem excitant se ipsos certatum, acuansque ea

mulatione mutuâ, dum omnia sunt palam omnibus: atque sic ingeniosi proficiant potenter, tardiores vero superent tandem quoque difficultates, ipsâ assiduitate exercitorum: quod ostendent examina.

503. Disciplina tamen adiungitur institutioni, ut nè obrepatur incuria, vel desidia, aut dissoluta licentia, per indulgentiam: ergo qui negligenter agit, increpatur; qui desidiosus est, castigatur feruâ: in quo malitiosa obstinatio deprehenditur, dignus est secludi à consortio morigerorum, nè inficiat alios pravitate.

504. Iudicemus tamen cavebit esse plagosus; potius permitte diligentibus, (libenter, non invitè) honestas recreaciones, spatiationes, collusiones: adeoque ipsemet colludet, providendo utilia exercitia.

505. Insima scholarum, trivialis, pro elementariis est, quorum sensus exercendi sunt cinque res sensuales: dehinc gymnasium (classicum scholam vocant) pro iis, qui discunt linguas, liberalèisque artes, & sunt exercitandi circa rationes gerani noscitandas: tandem

dem sunt *academie*, pro iis, qui querunt absolutam curationem, purum scilicet intellectum rerum; ubi hoc dant operam professores facultatum quatuor, ut humanæ vitæ magistri, philosophi, medici, iureconsulti, theologi, inde praeant, communis bona.

C A P. - L I.

PHILOSOPHIA.

506. *Philosophus* investigat causas rerum, *quid, unde, quare & quomodo* sit, unumquodque; qui occupatus circa ideas rerum omnium universales, & abstractas, vocatur *metaphysicus*; circa corpora naturalia, formâsque rebus concretas, *physicus*; circa rerum proportiones, *mathematicus*; circa hominum mores, *ethicus*; circa sermonis rationem, *philologus*.

507. *Metaphysicus* contemplatur res à priori; non ut jam sunt, sed ut possibles erant, antequam erant; perscrutans, quid hoc sit *esse*, aut non *esse*; fieri, aut non fieri; existere, aut vanescere; durare, aut periire, &c. item quid sit rerum identitas, diversitas, contrarietas, &c. quibusque modis ens cuius possit jungi, aut ab illo

scjungi; vel plura entia sibi congregari, usque ad ipsam universitatem rerum, extra quam nihil est.

508. *Physicus* considerat res à posteriori, prout eas videt in mundo: ut intelligat, quâ vi fiant, operentur, alterentur, &c. Cujus intelligentia summus apex est *magia*; peritia scilicet effectorum producendorum, occulta applicatio activorum ad passiva; sed hujus monstrum sunt *prestigiae*, quæ peraguntur incantamentis & excantationibus; meræ satanicæ illusiones, relinquendæ strigibus.

509. Ad philosophandum liquidè requisita sunt necessaria, *sensuum acrimonia, ratiōnis sagacitas, & vera plenāque historia rerum*: quippe oportet prænoscere prius aliquid esse, quām inquiras in ejus essentiam, vel causas.

C A P. L II.

Mathesis: primumque arithmeticæ.

510. *Mathesis* adaperit viam philosophiaz: perveſtigans rationem numerorum, in *Arithmetica*; & mensurarum, in *Geometria*; & ponderum in *Statica*.

§11. *Arithmeticus* tractans industrie numerosas res, quoties obtingunt, peragit omnia sua per numerationem, additionem, subtractionem, multiplicationem, divisionem, regulamque proportionum.

§12. *Ruricole* computant simplicius per paria decusses, duodenas, quindenas, sexagenas: *arithmeticci* subtilius, per unitates, decades, centenarios, milienarios, myriades; recentiores etiam per tonas & milliones: unitas etiam decies repetita facit decem; decies decem, centum; decies centum, mille; decies mille, myriada; decem myriades nunc vocant tonnam; decem tonnas (id est, millies mille) millionem.

§13. Numerandi notæ furent Græcis non aliæ, quam literæ alphabeti sui, α. β. γ. δ. &c. Romani adhibuerunt septem solūm literas, I. V. X. L. C. D. M: Arabes excoigitârunt ingeniosè ciphras decem, quibus numerosissima quæque possumt exprimi, (vel arena maxis;) tandem inventi sunt calculi, disponendi super abacum. (Exempli gratia, si quis dicatur haberè mille, sexcentos, octo inti & quatuor aureos, id annotabit sic,

Numeris Romanis,

M. D C. LXXX. IV.

Cifris Arabicis,

1 6 8 4.

calculis,

§14. Numerus dicitur *par*, qui potest dividī in duas æquales partes, (ut, 2, 4, 6, 8, &c.) *impar* qui non potest (ut, 3, 5, 7, 9, &c.) *fractus*, qui habet partem ruptam; ut sesqui alter, ($1\frac{1}{2}$): extera quære alibi.

C A P. L I I I .

G E O M E T R I A.

§15. *Geometria* explorat magnitudines rerum præcise, ut nè quid nos possit decipere, apprendo majus aut minus, vel proprius aut remotius, altius aut humilius, quidam est: quod potissimum conducit ad mensurandas rerum longinquitates & capacitates.

§16. Peragit mensones suas per puncta, lineas, figuræ, & certa instrumenta, quibus emetitur omnij.

§17. Linea incipit à pun-

cto, & desinit in punctum; estq; in scipsa vel recta; vel curva; vel spiralis; alteri verò linea; vel parallela; vel obliqua; vel perpendicularis. V. typ. xii. 13.

§ 18. Ex concursu linearum fit *angulus*, qui est vel *rectus*, quem linea incidentes perpendicularis efficit, ut est (in subjecto schemate) angulus ABC, vel *acutus*, minor recto, ut BCD, vel *obtusus*, major recto, ut ACD.

Vide Tab. 13.

§ 19. Figurarum simplicissima est *circularis*; tum *triangularis*; inde *quadrangularis*, &c.

§ 20. *Circulus* fit ex unica linea ambiente, quam vocant *circumferentiam*; ut hic BDCh: ejus medium punctum est *centrum*, A: linea à centro ad circumferentiam ducta, est *radius AH*, vel *AC*: *radius* verò protensus ad partem oppositam, dissecansque circulum æ qualiter, *diameter* vocatur, ut BAC. Vide Tab. 13.

§ 21. *Triangulum* fit è tribus lineis: estque vel *acutangulum*, cuius omnes tres anguli acuti; vel *rectangulum*, cuius unus rectus; vel *obtusangulum*, cuius unus obtusus. Vide Tab. 13.

§ 22. *Quadrangulum* est quadrilaterum: hoc autem vel

quadratum; vel *oblongum*; vel *rhombus*. Vide Tab. 13.

§ 23. Accipe etiam figuræ corporum regulares: *orbis* est *gyratus*; *globus* rotundus; *cylindrus* teres; *pepo* ovalis; *porum* orbiculatum; *pyrum*, & quidvis *conicum*, *turbanatum*; *cubus* quadratus; (licet sexlaterus, & octangulus;) *tribus* triquetrus.

Vide Tab. 14.

§ 24. Mensuræ distantiarum ita sunt: *grana papaveræ* quatuor faciunt unum *hordeum*; hordeacea totidem *dignum*, digitus cum triente (1 $\frac{1}{3}$) pollicem; digitus quatuor, *palmas*; palmi tres, *spithamam*; quatuor, *pedem*; quinque, *palnipedem*; sex, *ulnam* (seu cubitum, sesquipedem;) duo pedes cum semisse faciunt *gradum*, seu gressum, hoc est, passum minorem; quinque, passum majorem (*geometricum*, qui est idem cum *orygia*;) decem pedes dant *perticam* (*decempedam*) centum viginti quinque passus geometrici dant *stadum*: octo stadia (hoc est, milie passus) milliare *Italicum*; hæc autem quatuor, milliare *Germanicum*; milliare sesqui

Italicum, *Galicam leucam*.

§ 25. Mensuræ capacitatis

apud Romanos fuerunt: pri-
mum pro liquidis, quatuor
cochlearia (seu ligulae) fa-
ciunt *cyathum*; horum tres,
quartarium; quartarii duo, *he-
minam*; heminæ duæ, *sextarium*;
hi sex, *congium*; quatuor con-
giæ, *urnam*, quantum vir ferre
potest; duæ *urnæ amphoram*
(seu quadrantal) quantum duo
commodè bajulant; viginti
amphoræ, *culeum*, quantum
plaustro vehi solet.

526. Mensura minima ari-
dorum fuit *cyathus*; *cyathi* sex
dabant *heminam*; *heminæ* duæ,
sextarium; duo *sextarii*, *modi-
olum*; hi quatuor, *modium*;
modii duodecim, *medimnum*:
sed arida herbacea metiuntur
pugillis, manipulisque.

527. Explorant verò re-
stam aut curvam lineam, amphi-
si extensa, vel applicatâ infle-
xibili, regulâ, restitudinem an-
guli, normâ; situm plani hori-
zontalis, libellâ; recti autem
planî, perpendiculari; circuli ex-
actionem *circino*; vasis capaci-
tatem *perticâ*; cui inscripti sunt
numeri stereometrici.

Vide Tab. 4 & 14.

528. Distantias metiuntur
communiter ope quadrantis;

dum per pinnulas versabilis
radii prospectando rem visam,
ex duabus stationibus, obser-
vandóque quantitatem trian-
guli minoris, quem in suo in-
strumento effici vident; colli-
gunt quantitatem linearum
trianguli majoris, quem in
terra faciunt lineæ, inter duas
stationes & rem visam com-
prehensæ. Vide Tab. 4.

529. Talem mentionem di-
stantiarum vocant geodesiam;
atque si sit in plano (ut agri)
longimetriam; si sursum (ut
montis) *altimetriam*; si deor-
sum (ut putei) *profundimetriam*;
dum verò doliorum capacita-
tem metiuntur, *stereometriam*.

530. Geometra examinans,
cur visio subinde fallat: (ex-
gr. cur aliquid sub aqua, aut
per vaporem, majus videatur
quam est, nec suo loco:) item
cur tanto minor appareat res,
quanto fuerit remotior ab
oculo; nec non causas pelli-
cuditatis & opacitatis, perspi-
cuitatisque & obscuritatis, &c.
opticus vocatur.

C A P. L I V.

S T A T I C A.

531. Staticus probat solidis
gatem

sibilis
tisam,
obser-
tian-
io in-
collis-
earum
em in-
duas
com-
m di-
fiam;
agri)
(ut
deor-
triam;
acita-
iam.

nans,
(ex,
, aut
eatur
item
t res,
r ab
bellu-
erspi-
, &c.

olidi-
gatem

tatem rerum, & dehinc pre-
ciositatem, ex perpensa, illa-
tum gravitate, vi librarum &
ponderum.

532. Libræ partes sunt,
primum librile seu scapus (&
jugum;) deinde in centro li-
brilis axiculus, super quem fit
libratio; tertio ansa, à qua
scapus pendet; & ansæ aper-
tura, agina; qua transit exa-
men, lingula scilicet infixa
scapo.

533. Est autem ratio du-
plex libræ, & pensuræ; pri-
mam vide in bilance, habente
centrum in medio scapi: unde
necessariò sequitur ut æquili-
bria ponderent æqualiter, &
gravius præponderet deor-
sùmque vergat; levius vero se-
atrollat, tanto magis, quantò
alterum prægravat; sive in bi-
lance maxima, trutina; sive
minima (quâ numimi pensicu-
lantur) lancula. Vide Tab. 18.

534. Alteram formam li-
btæ spectabis in statera: quæ
habet centrum librationis ex-
tra medium scapi; cuius rei
consequens est, ut radius pro-
tensionis faciat (inter libran-
dum) majores ascensiones &
descensiones, quam radius mi-
nor: cōque sit idem commen-

sus ponderum ad invicem, qui
arcuum. Vide Tab. 12.

535. Usus horum est talis:
libripens imponit rem libran-
dam alteri lanci, alteram gra-
vat ponderibus, donec videat
æquilibrium (seu æquipon-
dium) quod extendet examen
aginam æquans: in statera au-
tem suspendit rem delibran-
dam ab unco, in B; ponduscu-
lumque promovet in radio
opposito, (dimenso incisuris)
huc illuc, usque ad æquilibri-
tatem: illud enim admotum
propius centrum, ponderat
minus; amotum à centro lon-
gius, plus.

536. Levissimum pondus-
culum (dans libelle momentu-
m,) facit granum; quatuor
grana siliquam; haec quinq; scrupu-
lum tria scrupula, drachmam;
quatuor drachmæ, semunciam;
octo, unciam; uncix duodecim,
libram: (mercalis tamen libra
est sedecim unciarum) centum
libræ dant centipondium (vulgo
centenarium.

C A P. L V.

A S T R O N O M I A.

537. Quid ergo numerant,
mensurant, ponderant, philo-
sophi? Omnia. Sunt tamen illis
solemnissimæ dinumerationes,

dimensiones, collibrationesque 1. cœli, in astronomia: 2. terræ, in geographia: 3. temporum, in Chronologia: 4. cogitationum, in logica, memoria, prognostica: 5. moralium actionum in ethica: 6. sermonis in philologicis artibus: quæ omnia percurramus obiter.

538. Astronomus contemplatur astra, disternat sibi firmamentum in certas regiones, per quas observet transitiones siderum: nempe imaginarios circulos; quorum primarii sunt, *æquator, tropici, zodiacus, &c.* quos tu ita concipe. *Vide Tab. II.*

539. Scillas ire circulatum, indicat quotidiana redditio ad loca eadē: ergo cœlum est volubilis sphera: ergo habet axem, circa quem revolutatur: ergo & duas extremitates axis sui, seu duos immobiles polos, *septentrionalem & meridianam.*

540. Inter polos singe, in medio sphære maximum circulum, erit *æquator: & huic parallelos duos, tropicos;* quos sol describit altissimus æstate; & humillimus hyeme: sed annuam viam Solis, / transeuntem ab hoc tropico ad illum *tropicum, intersectantemque*

æquinoctialem duobus locis vocant zodiacum: cuius poli rursum describunt polares circello, circuitione quotidiana.

541. Habet in ipsa cœlesti machina circulos invisibiliter positos, & cum illa irrevocabiles; sed sunt alii cuilibet loco proprii, & immobiles, *horizon & meridianus.*

542. Ubi ubi stas, prospicteans circumcirca vides *borealem, & terræ, sive superioris hemisphaerii ab inferiore: horizontis vero centrum est ubi stas; poli in cœlo, punctum tibi summum & imum (verticale illud vocant zenith; profundum illud sub terra, nadir.)* duc vero iterum circulum per polos mundi, & zenith ac nadir, erit *meridianus, ad quem sol delatus facit nobis meridiem.* *Vide Tab. II.*

543. Quod attinet cur summa astrorum vis uniformis est omnibus fixis, quasi vehantur uno eodemque orbe: inter quas prime magnitudinis sunt quindecim, / *Arcturus, Lyra, Sirius, &c.* secundæ 45; tertiae 208; quartæ 475; quintæ 216; sextæ 49; novem super obscuræ, & quinque nebulae;

locis & polari
polares
quoti-
cœlesti
bilitate
revolu-
bet lo-
ses, ho-
prospe-
s bovi.
et celi
hemis-
rizon-
ubi tu-
nictum
'verti-
'3 pro-
admir.)
am per-
ac na-
l quen-
meri-
ut um
st om-
at uno
: quas
sunt
Lyra,
: ter-
quin-
m in-
ue ne-
lose :

bulosæ : omnes simul prater
propter 1020. quas quidem
per liberum aspectum in Eu-
ropa videre possumus : sed per
telescopia longè plures.

544. Sunt redactæ in certas
configurationes : eujusmodi
sunt, duodecim signa zodiaci,
ita insignita characteribus
suis : V Aries, constat stellis
19 ; ♀ Taurus 44 ; (inter quas
sunt Pleiades,) III Geminii 51 ;
■ Cancer 28 ; ♀ Leo 39 ;
M Virgo 40 ; ♀ Libra 15 ;
m Scorpio 27 ; ♀ Sagittarius 32 ;
y Capricornus 27 ; ≡ Aquila-
rius 33 ; X Pisces 35.

545. Extra zodiacum sunt
borealia signa ; Ursa minor,
stellarum 8 ; Ursa major, 32 ;
Draco 33 ; Hercules 48 ; Cy-
gnus 31 ; Cassiopea 25, &c. Intet
australia signa maximè con-
spicuus est Orion 39 ; Canis ma-
jor 18 ; Canis minor 7, &c.

546. Compertum habemus,
sicut fixæ, & cum his ☽ & ☽
(Sol & Luna) gyrationem
suam absolvunt circa terram,
tanquam suum centrum, ita
reliquos quinque Planetas gy-
rari circa Solem : quem ambit
orbis minimo ♀ (Mercurius)
quadrimestri tempore ; ♀ (Ve-
nus) ferè duplo majore, no-
vendecem mensibus ; ☽ (Mars)

tan amplio, ut circumeat ter-
ram quoque, scilicet anno ;
ꝝ (Jupiter) etiam ampliore,
duodecim annis, minus bimen-
se ; H (Saturnus) amplissimo,
novem & viginti annis, &
semestri : qui omnes jam sunt
apogei, jam perigei ; videntur
que nobis jam directi, jam re-
trogradi, jam stationarii, &
veluti cum fixis fixe proce-
dentes.

547. Progrediuntur itidem
per zodiacum, at non tam ex-
actè, ut Sol : excurrunt enim
à via Solis hinc & illinc, (bo-
ream versus & austrum ver-
sus) plus & minus.

548. Dividunt autem Astron-
omi omnem circulum (æquè
parvum ut magnum) in gradus
360. hòisque rursus singulos in
60 minuta prima : & quodlibet
horum in 60 secunda, &c. usq;
ad decima minuta, seu scri-
pula.

549. Calculando igitur
motus planetarum in futu-
rum, consiciunt éphemerides :
id est, consignationes ad ho-
ram meridianam singulorum
dierum anni, ubi quisque pla-
netæ futurus sit, & quo aspe-
ctu ad invicem : est enim inter
planetas aut consilio, in co-
deum signo & gradu, ♂ ; nam

K y fe tili;

sextiliū, distantia per duo si-
na, \star ; aut *quadratus* (seu
quadratura) per tria signa, \square ;
aut *trigonus*, per quatuor, \triangle ;
aut *oppositio*, per sex, \diamond .

Vide Tab. I. 2.

550. Imprimis autem con-
signantur *ephemeridibus eclipses*
luminarium; postquam pene-
tratum est in causas, unde
sunt: nēmpe deliquium Solis
contingere in novilunio, quum
anter nos & Solem Luna in-
tercurrens directè, illum ebu-
nabit opaco suo corpore, hoc
est, inumbrat nos: Luna verò
eclipsatur in plenilunio, quando
opp̄ sita Soli obnubilatur
ipsa, incurrens in umbram
terræ: quod ut non accidat
quormenib⁹, facit exspatia-
tio Lunæ extra viam Solis,
quam vocant *eclipticam*.

Vide Tab. II.

551. Ultima pars astrono-
mæ est *computus fastorum*:
quo & spectat denominatio
dierum hebdomadæ à plane-
tis, ut dicantur dies *Solis*, dies
Lune, dies *Martis*, dies *Merku-
rii*, dies *Jovis*, dies *Veneris*,
dies *Saturni*.

552. Menses sunt, *Janua-
rius*, *Februarius*, *Martius*, *Apri-
lis*, *Maius*, *Iunius*, *Julius*
(*Sextilis*), *Augustus* (*Sextilis*),

September, *October*, *November*,
December: quorum primo, ter-
tio, quinto, septimo, octavo,
decimo, duodecimo, dati sum-
dies 31, reliquis 30: *Febru-*
rio 28, quanquam anno bisse-
tili 29: cùm ei unus dies inter-
calatur: *embolimæ* vero anni
sit accessio addititii mensi-
(*embolimi*) hoc est, decima
tertia lunationis.

C A P. L V I.

G E O G R A P H I A.

553. Ut nē simus ignari de
mœiliis nostri, efficitur 1. pa-
dimensionem terræ, in longum
latum; 2. per discriminationem
regionum habitabilium & inh-
abitabilium; 3. per descrip-
tionem, quid egregium obvenia-
hic, illuc, isthie; idque su-
terrestri globo; sive pictis ali-
geographicis tabulis, sive his-
toricis enarrationibus.

554. Terram esse globe-
sam, patet; quia ab oriente
occidentem undique versus
ambitum sideribus, & circum
navigatur maribus: transver-
sim vero euntibus poli mundi
elevantur & deprimuntur, us-
de & terreni globi magnitudi-
percognoscitur: nēmpe quan-
tidenti ab austro in borem
(aut retro) singulis quindecim
Germanicis milliariibus atto-

collitur arcticus polus, & de-
vergit antarcticus, gradu uno,
evincitur totum ambitum ter-
ræ (qui est graduum 360) ha-
bere circuitum milliarium
5400; diametrum verò terræ
est 1800, semidiametrum / à
superficie terræ ad ejus cen-
trum) 900.

555. *Latitudo terræ* aestima-
tur ab æquatore polos versùs,
utrinque per nonaginta gra-
dus: *longitude* verò ab occasu
in ortum, per integrum cir-
cuitum 360 graduum; initio
sumpto à primo meridiano,
quem constituunt ad fines Eu-
rope, in Casariis insulis.

556. Ex latitudine terræ
prodeunt quinque terrestres
zœæ: media, interjacens cir-
culis tropicis, vocatur *torri-
da*; extremæ duæ intra polares
circulæ comprehensa *frigida*;
totidemque *temperate*, inter
has frigidas & illam torridam
alterutrinque sitæ.

557. In *aëroso* (zona) pro-
pter perpetuam verticali-
tatem solis vehementissimi
sunt ardore, perpetuânsque
æquinoctium: contra in gelidis
plagis, propter solis collat-
talitatem continuam vehe-
mentissima frigora, subque po-
lo ipso sex mensum dìs, toti-

dem nox: in *temperatis tracti-
bus* est alternatio tempestatum
grata, cum successivis incre-
mentis ac decrementis dierum
ac noctium.

558. Unde oriuntur *clima-
ta*, per interstitium unius se-
mihorii, nam qui longissimum
diem habent, horarum duo-
decim cum dimidia, dicuntur
habitare sub *climate primo*; qui
13 horarum, sub secundo; &
ita consequenter.

559. *Continentes*, maribus à
se invicem distinguitæ, quin-
que recusentur; *Europa*, *Asia*,
Africa, *America*, *Magellanica*:
quarum singulæ continent va-
stissimas regiones, tūm mariti-
mas, tūm mediterraneas, in
mediterraneis; circa se autem
insulas plurimas, dissociatis
gentibus & linguis: unde tel-
lurem undique habitari, aliós-
que aliis esse *antipodes*, jam
constat.

560. *Europæi* incolæ sunt:
Hispani (cum *Lusitanis* sibi con-
terminis) *Galle*, *Belge*, *Angli*,
Scoti, *Hiberni*, *Davi*, *Succi*, *Nor-
vegi*, *Lappones*que: item *Russi* seu
Muscovite, *Lithuanii*, *Poloni*, *Bo-
hemi*, *Germani*, *Itali*, *Siculi*, *Dal-
matæ*, *Hungari*, *Græci*, *Valachii*,
Toraces: *Asiani* sunt, *Turcæ*, *Ara-
bes*, *Armeniani*, *Persæ*, *Indi*,

chinenses, Scythe nunc Tartari: Africani, Egyptii, Barbari, Abyssini, (albi Ethiopes) Mauri (atri Ethiopes, &c.) Americani, Mexicani, Peruviani, Brasilienses, &c. nudi & inventes: Magellanici nobis adhuc incognitissunt.

361. Celebrati montes sunt; in Europa, *Alpes, Pyrenæi, Carpathus, &c.* in Asia, *Taurus, Caucasus;* in Africa, *Atlas & Lutæ montes;* famosa flumina vero; in Europa, *Danubius, seu Ister,* (est enī binominis) *Borysthenes, &c.* in Asia, *Iudas, Ganges, Oby, &c.* in Africa, *Nilus septem ostiis se in mare exonerans;* in America, *Mazaguon, &c.*

362. Inclytæ urbes sunt, in Europa, *Constantinopolis, Roma, Venetia, Lutetia (Parisiorum,) Lisbora, Londinium, Amsterodanum, Pragia, Cracovia, Mosqua, &c.* in Asia, *Alepo, Badget (cis Euphraten), Ormus, Goa, Cambalu, Quinsay, &c.* in Africa, *Alcaïs, Feſſa, Maroco, &c.* in America, *Mexico, Cusco, Lima, &c.*

CAP. LVII.

Chronologia cum Historia.

363. *Chronologus supputat, quā aetate mundi hoc illudve*

acciderit, & quantum tempus praesens distet ab exortu rerum, vel quapiam alia observabili periodis: ut nè simus nescii, ubi jam simus, & quid fuerit gestum ante nos.

364. Communis *Epocha, unde series annorum numerentur, eadem debuit esse omnibus jure, ab orbe condito: sed quia istud initium fuit incomptum plerisque, qualibet gens assumit terminum alium memorabilem: supputantque Indæ olim ab exitu suo ex Egypto, nunc à desolatione Hierosolymæ; Greci ab Olympiadibus, (quas Iphitus instituerat celebrari anno quoque quinto inclusivè, aut quarto exclusivè,) Romani à condita sua urbe: Christiani, à Christo nato; Turce, à fugi Mahumedis (vocant æram Hengire, &c.) denique reges ausplicant æras suas à coepitu regnum suorum.*

365. *Priscorum ruditas non habuit alias Historias, præter quas narrabant sibi; aut inriuebant posteris erectis quibusdam monumentis (ut lapidum hinc inde depositorum, vel ligatorum in fune nodorum, &c.) res nihilominus tamen*

namen veniebant in oblivia, aut transformabantur in fabulas: demum postquam litteræ increbuerunt, cœperunt res gestas inferre in commentariis, unde cum circumstantiis, nè quid afflictionis aut subdititii irreperet.

566. Placētne tibi audire breviarium quoddam chronicorum? memorabo carptim quædam singularia, de præcipientibus mutationibus humani generis.

567. Primordia ipsa fuerunt nobis luctuosa, quia Adam cum sua Eva, facti ad imaginem Dei, & jussi Dominari creaturis, abusi sunt concessum privilegio: *Adæ* verò primigenius (cui nomen fuit *Caino*) truculentus fraticida occiso *Abele* tradidit se impietati cum tota sua progenie, ejusque imitatione actutum omnes.

568. Indoluit Deus, quod fecisset hominem, immissisque *tætaclysmæ* delevit omnes, excepto *Noâ* servato cum suis in arcu, A. M. (h. e. anno mundi) 1657. sed prius eripuit ad se pios, inter quos fuit *Enoch* vivus translatus in cælum: cæteri primævi fuerunt quidem valde longævi, nullus tamen attigit annum millesimum,

569. A filiis Noë disseminatae sunt familiæ gentium: à Semo Asiatici, à Japheto Europæ, à Chamo Africani, & (ut probabile est) Americani: cum cœpisset ædificatio turris Babel, centesimo post diluvium: inde enim orta fuit confusio linguarum, & dispersio gentium, rursù nque inchoata recollectio sub regibus, quibus præcelluit *Ninus* Assyrius.

570. Tertio inde seculo, subversa est *Sodoma* & *Gomorrah*, demisso cœlitus igne ob spicissimas libidines: sed *Zeth* miraculo erectus fuit, uxore respectante, & in statuam salis versâ.

571. Quadrageenis post annis eduxit *Moses* populum Israëliticum ex Ægypto per mare rubrum, sicco pede, submerso *Pharone*, cum exercitu eos insequeret, Israëlite verò pascitabant annis 40. (in deferto) manna; dumque pugnabant (pro obtainenda terra Canaan) ad præces *Josue* sol occiduus stetit toto die.

572. Circa A. M. 2790. claruit *Samson*, tanta pollutia virium, ut discerperet leonem manu, convelleretque peramplum ædificium unq nixu, cu-

jus tempore Troja exciditur, post decennalem obsidionem, ob raptum Helenæ: proximo inde seculo David regnat, potentissimus regum: cui succedit Solomon, sapientissimus mortalium.

572. Circa A. M. 3040. propheta Elies claudit & recludit cœlum precibus, rapturæque curru igneo in cœlum:

A M 3240. Ezechias imperat tria miranda, primò, ut adjicerentur ei (jamjam moribundo) quindecim anni vita: secundò ut sol visibiliter retrogradus fieret; tertio, ut in exercitu Sennacheribi, regnum ejus vastantis, trucidarentur 185000. ab angelo unâ nocte.

574. A M. 3360. Nabuchodonosor conversus fuit in beluam, (ob superbiam) ut se prennio pererraret montes, pastus gramine; in cuius filio desit monarchia Chaldaeorum, transitque ad Persas sub Cyro.

575. A. M. 3491. Xerxes educit exercitum contra Græcos, ter & vices centenorum millium, & vincitur tamen: centesimo autem & quinquegesimo anno post Alexander Magnus triumphat de subjugatâ orbe, juvenis angorum

32. morituræque repente: (cujus tempore conjectura chartæ regitæ est.)

576. Sub decursu penè quarti millenarii, arripiunt Romani imperium orbis, edomitis undique regibus terra: cujus primus monarcha fuit Julius Cæsar, hinc Augustus; sub quo (A. M. 3970. Christus nascitur).

577. A Ch. (anno Christi) 324. Imperator Constantius fit Christianus, ædificatique Constantinopolis transfert eò sedem, & constituit imperium orientale, occupatum post (A. Ch. 1453.) à Turcis, qui Mahomedem (natum A. Ch. 571.) sequuntur.

578. Circa A. Ch. 1300. cœpit innotescere vis magnetis, quâ se obvertit ad polos mundi: quod dedit ansam fabricandi pyxidem nauticam, cuius ope detectum est alterum hæmisphærium orbis, totusque mundus navigationibus factus pervius; ut gentes (priùs seclusæ, & ignorantes sibi invicem) jam possint colere communicationem utilitatum.

579. Sequuta est (A. Ch. 1442.) inventio Typographia, cuius beneficio mundus impetratur libris, & quicquid sciendi potest.

potest in lucem protrahitur : quæ utraque ars (nautica & typographica) accommodatissimum medium sunt ad diffundendum lumen sapientiæ , & fundandum inter nationes sapientiæ commercium ; si modò gentes se invicem non vilipenderent : & cur ubique est aliquid boni & mali .

582. *Dialecticus* igitur pertentans omnia vel *seatu*, si res potest haberi coram ; vel *ratiocinatione*, si rei non clare prostantis, indicia tamen aliqua adsunt : vel alienis *testimonis*, si aliter nequeat: laboret *investigare ignota*, & deprehendere veritatem dubiorum, redigeréque indigesta in ordinem.

C A P. LVIII.

LOGICA.

580. *Logicus* intendit in processum cogitationum, ut non permittat eas evagari, aut mox reducat in viam : necessaria ars, si nulla ! si optas videre epitomen ejus, præbe te attentum.

581. Quicquid objicitur meditationi, non enim possumus meditari de imperceptis) est aut *ignotum* (scil. quod nescitur an sit, vel quid sit, vel quantum sit, quale, ubi, &c.) aut *incertum* (nimirum de quo dubitatur, num sit, vel num sit id quo dicitur, aut putatur, vel num tantum, tale, ibi, &c.) aut denique *confusum*, quum videlicet multa simul menti se offendunt, cùmque obruant.)

583. Quando explorat in exploratum ratione, perquirit ea quæ circa rem sunt: *causas*, & *effectas*; *subiecta* & *adjuncta*; *consentanea* & *dissentanea*; *similia* & *dissimilia*; *diversa* & *adversa*, seu *contraria*; ex his demum exstruens aut accurasam *definitionem*, aut *qualemcumq; descriptionem*.

584. Tum progreditur ad *divisionem rei*, bimembrem, trimembrem, quadrimembrem, &c. prout se res dat : (exempli gratiâ, *homo* dividitur bipartito, in *animam* & *corpus* : *corpus* tripartito, in *caput*, *truncum*, *artus* ; *annus* quadruplicato, in *ver*, *estatem*, *autumnum*, *hyemem*, &c.) ut videat omnia particulatim.

585. *Divisio* vero est aut *distinctio*, quæ res à re distinguuntur, (ut *homo* doctus ab ipso-

inductio;) aut *partitio*, quâ totum dividitur in partes, (ut homo in corpus & animam;) aut *distributio*, quâ genus dis- pescitur in species (ut homo in marem & feminam;)

586. Ex inventis cogitationibus sunt *theses*, sive *sententiae*, quibus jam aliquid de aliquo affirmatur aut negatur: in qua- rum unaquaque tria concur- runt, *subjectum*, *predicatum*, in- terveniensque *copula*; ut, *logica est discenda*: quæ tria si ne- cessariè coherent, sit *axioma*, effatum indubitate certitudi- nis.

587. Si autem quis dubitat, an *predicatum de subjecto* (sive terminus major de minore) rectè affirmetur vel negetur, probat assumento termino medio (ut 1. *logica est* 2. *discenda*, quia 3. *utilis*:) facitque inde *syllo- gismum per tres propositiones*, è tri- bus per transpositis terminis constructas: quarum prima, *major*, proponit basin ratio- ejnii, sic; *utilia sunt discenda*: subsumit minor, *logica est utilis*: conclusio sequitur, ergo *logica est discenda*.

588. Ita ex *præmissis* & *concessis* propositionibus dua-

bus infertur tertia, quâ incœ- titudo tollitur: notabis, dissimulari interdum alteram præ- missarum, (hoc est, non ponere expressè, subintelligi tantum) fieri que *enthymema*, *syllo- gismum defectivum*: ut, *logica est utilis*, ergo *discenda*; vel, *uti- lia sunt discenda*, ergo & *logica*.

589. Quæstio magnopere controversa, & disputabilis in utramque partem, dabit di- sputationem; ubi aliud argu- mentatur pro affirmativa par- te, aliud pro negativa; alterq; solvit alterius argumenta & objectiones, donec veritas pa- tescat: sed captiosus disputa- tor *sop'ista* dicitur, qui argu- tatur, hoc est, detorta argumen- tatione fallaciter illudit.

590. Quando verò indis- posita, indiscreta; confusum- que se oggerentia, discernen- da sunt, (aut disturbata redi- genda in ordinem) est *metabo- dus*, habens tres summas le- ges: *primam*, ut eatur à notio- ribus ad ignotiora, (hoc est, à toto ad partes, hinc ad parti- culas; & à generalioribus ad specialiora: *secundum*, ut o- mnia hærent sic, quomodo ab invicem sunt, ut notio no- tionem trahat, sicut in catena annulus ab annulo trahitur:)

tertiam

tertiam, ut omnia exprimantur verbis perspicuis, ambiguitatibus nihil habentibus,

591. Secundum has regulas procedens *logicus*, si *sophismata* animadverrit latitare in verbis, declarat voces obscuras, distinguit ambiguas, determinat indeterminatas, limitat indecinitas, restringit generales: si quid possit sumi largius, excipit nominatum, evincitque omnia rationibus, ut conceptus sint clari: sic potenter dilucidans tenebrosa, refutans paralogismos, digerens inordinata.

592. Sed contexere tam perspecte cogitata propria, est *synthesis*; retexere aliena, *analysis*; conferre alia cum aliis, *synopsis*: quarum inscientia facit perplexitatem.

C A P. LIX.

Mnemonica.

593. Etiam *memoria* potest excoli ad citam impressionem, & firmam retentionem, promtamque redditionem eorum, quæ percepta sunt semel.

594. Postquam enim deprehensum est experimentis, illam concatenare notiones, & recognoscere per vestigia, inventunt *memonici* machinamen-

ta, dispositas per loca certa imagines certas, quarum intuitu sit, tum imaginatio fortissima (etiam per tenebras & absentiam) tum retinentia pravalida, tum reiteratione exundem reminiscencia ad miraculum velox.

595. Sed huc localis *memoria* creditur debilitare iudicium, præcipuum bonum hominis; & facere ex homine psittacum, recitatorem alienorum: tutior ergo fuerit cultura memorie per attentam intuitionem, & pensiculatam dijunctionem, crebram iterationem, rerum ipsorum, in proprio loco & propriâ formâ: nempe immorando rebus, & praxi rerum, quantum opus.

C A P. LX.

Prognostica.

596. Desiderium præscire di futura (innatum menti humanae) adiuenit artes divinationes; non sine admitione vanitatis.

597. *Physiognomia* enim conjectat futuros horum evenitus, è lineamentis corporis (speciatim chiroantes, è lineamentis manuum; metoposcopus è lineamentis frontis;) oreirantes ex insomniis.

598. *Astrologus* inquirens influxum astrorum in sublunarria, erigit ad quodvis datum tempus schema cœli; è quo considerans aspectus planetarum, tunc futuros, prædixit constitutionem tempestatis, fertilitatem annorum, & similia contingentia: quin & è postura siderum (constellationem vocant) sub horas nativitatis, conscribit prognosticon de nati vita & morte, sanitate & morbis, temperamento & moribus, fortuna & infortunio. *Vide Tab. 12.*

599. *Auguria* paganorum antiquitate jam sunt, ubi augur vaticinabatur ex aviuni garitu, aut volatu: & *atupitina*, ubi *atupspex* ab inspecta arâ: & extispicium, ubi *extispex* dispensatis extis sacrificiorum: & *sortilegium*, ubi *sortilegus* ex projectis sortibus, vaticinabatur: & quæ plures ejusmodi illicitæ hariolationes fuerunt.

600. *Infamis magia* etiam interdicta est: ubi *magus* cum malis geniis colludens; & *necromantia*, ubi *necromantes*, dia-bolum sub alicujus demortui personâ evocans, & adjurans arcana scitatur: sed neutquam opus est sapienti viro tam per-

ticulosa curiositate: quia experientia rerum edictus pra-nosse potest multos effectus in suis causis: unde illud scientulum; *Omnis bonus philosophus, (medicus, jureconsultus, theologus) vaticinator.*

CAP. LXI.

ETHICA.

601. Præcellentissima pars philosophiae ethica est: informans hominem de moderamine sui ipsius: quomodo quæ vivet & mori imperturbatus animo, sanus corpore, latu conscientia, nec sibi gravis tec aliis, & sine omni damnifica indigentia (sub favore Numinis.)

602. Vis hoc etiam scire compendio dicam: *sapientia*, *virtus*, *innocentia*, sunt quæ hominem tranquillant & letis-cant, amabilēmque & laudabilem reddunt; *stultitia* contra, *vitiū*, *noxa*, perturbant meritōque odibilem & vituperabilem faciunt.

603. At verò virtutum studiū non intruditur nobis nudis præceptionibus; neque vitorum odium nudis interpretationibus, laudationibus & vituperiis; imò nè quidem præmiis & pœnis: oportet pe-

nitūs perspectum habere, quām
in nobis virtus perficiat ima-
ginem Dei, quām vitium de-
struat.

604. *Virtus* consistit in me-
diocritate, vitium in excessu
vel defectu; nam excedere dec-
orum, aut ab illo deficere,
est utique transgredi, licet
transgressionum gradus sint.

605. Nempe si quis impro-
bè agit incogitantiā, est de-
liatum; si cogitatē facinus; si
studiō, nequicia; si enormiter,
sceleris, (flagitium;) si malitio-
sè, ut alicui ægre sit, per-
versitas: perversum autem
non padet malitiæ: & qui non
resistit consuetudini sensim ob-
repenti, inclemensibilis fiet,
seque ipsum perdet, & nomini
inuret indelibilem maculam,

606. Tu si vis regere te a-
pè, habes necesse preco-
gnoscere 1. fabricam natura-
lium inclinationum, ut non
ignoreas quō te illæ rapiant,
& quomodo illis obsequendum
& aut resistendum sit, ne extra
limites abeant; 2. objecta, in
quaे tue propensiones ferun-
tur: que sunt, tu ipse, pro-
ximus, Deus; 3. invitamenta
& irritamenta, quaे huc & illuc
trahunt.

607. Summa summarum
erit, ut sis prudens in omnibus,
quaे unquam occipis; erga te
ipsum seorsum cautus, erga
proximum æquus; erga Deum
reverens: tandem in bono in-
teger, sincerus & constans.

CAP. LXII.

PRUDENTIA.

608. *Prudentia* est in eo,
ut nihil unquam cogites aut
loqueraris, ut agas, incassum,
aut incertum, omnia circum-
specte: estimando quamli-
bet rem ex sua dignitate
(magnam magni, vilem vili)
bonaque sic prosequendo ut
assequaris, mala sic fugiendo
ut effugias.

609. Hoc si vis, prospice
ubique siacm, despice media, at-
tende occasiōi, nē elabatur;
hoc est, expende 1. aliquid
optandum aut inceptandum
sit? 2. num sic an secūs eg-
rediendum? 3. & quid im-
pedimenti obvenire possit, nē
præveniatur.

610. *Finis* semper sit ali-
quid verè honestum & utile: si
mulque (ū s. i. potest) ju-
cundum; quod te adeptum esse
potuisse non potest; perna-

ciosis ergo semper abstine, supervacancis semper supersede, atque si datur optio inter plura, præfer bono melius, meiori optimum.

611. Atcedis proviso; quantum potes, 1. certa & infallibilia; 2. facilia usurpatu (difficile habetur pro impossibili; 3. pauciora potius quam plura; necubi se muuo impedian.

612. Postquam verò præstiteris fætem, & denotaveris media, nè hæc frustra sint, præcogita etiam modus utendi reæ mediis: ubi si quid impedimenti præcognoscis, anteveni tempestivè; tum auspicare celeriter, perge cautim, absolvereque natura strenue, nè te vel ab initio præcipites (præpropere agendo) vel remorceris in cursu, vel desistas ante adceptionem finis.

613. Sic ubique agere si nôris, eris proridus: tametsi (ob lubricitatem rerum) quandoque nos circumspetio nostra frustretur, non tamen semper poserit: ut illos recordes, qui appetunt illicta; & delitos, qui suscipiunt impossibilitia & incosiderata, qui occisiones regandi gligunt; & Robidors, cui oportet tantum multa, perficiunt nihil.

614. Sed loquamur de virutibus partito, ut videas disjunctim, quid debebas tibi, proximo, Deo.

CAP. LXIII.

SEDULITAS.

615. Tibi ipse debes observationem, hoc est, cautum assiduecum studium pro conuersatione tui: quod positum est in moderatione laborum, cupidatum, aduersitatum.

616. Laborum: nè hos defugiendo dedas te ignavix, vitamque sic instituas, quomodo nec tibi sit usui, nec alii: aut rursum nimietate laborum frangas vires, tèque corrumpas, vel etiam occidas.

617. Fuge utrumque hoc extreum: magis tamen pigritiam & torporem, quia proclivius est peccare in hanc partem: laboriosus esse incipit maturè, & desire serò, omnia salva erunt.

618. Dum alii suarum rerum satagunt, tu tibi deesse noli; nullos honestos labores detrecta, aut subterfugi, sed cum alacritate subi, omnibus urge sedu & constanter (cura tergiversationem

vir & dilationem) donec iis de-
dis-
fungaris.

pro- 619. Ignavis sunt feriæ
semp̄, (ut proverbio aiunt)
etiam profestis diebus, tu con-
tra, esto etiam in otio nego-
tiosus; hoc est, dum vacas
recreationi, (permittitur enim
interquiescere lasso, at non
seguescere:) nè torpeas, sed
lassus vireculas vividè recol-
ligas.

CAP. LXIV.

TEMPERANTIA.

620. Philautia est ingenera-
ta nobis, & operatio eorum
quæ nos hilarant: sed op̄oret
temperare sibi ab illecebris,
quæ illectare solent nostras
concupiscentias, ut intricemur
rebus impertinentibus ad ve-
ram beatitudinem, & demen-
temur fucosis bonis, agen-
tisque ea primariò, quæ erant
agenda secundariò, vita non
utamur, sed fruamur; imò r̄e
fruamur quidem, sed inquietu-
temur.

621. Istud sit, quando im-
moderatè obsecundantes cupi-
ditati voluptatum, vel opum, vel
bonorum, vel scientiae, delabi-
mur in recta via, bellu-
tum, laetiviam, avaritiam, am-
bitiōnem, egri. & aetem.

622. Tu esto temperans &
sobrius, abstine à superflua ali-
monia: cùm esuris, ede; cùm
sitis, bibe, quantum satis: tu
studiose, & quicunque agis vi-
tam sedentariam, esto cōtentus
prandio & cœnâ, relinque
jentaculum & merendam ope-
rariis: quia corpus nimirū sa-
turitate pigrescit, animus ve-
rò ad obcunda munia fit in-
habilis.

623. Vide enim voraces &
bibaces epulones & glatones,
quam vorando sua absument!
& gulosos lurcones, quād se vel
quotidie potando ingurgitant,
insaturabilēsque pantics ef-
ficiunt! inebritati verò brute
bacchantur, vociferantur con-
serunt manus, titubant, la-
plant, screant, sputant, & (cum
bona venia) meiunt, visiunt,
pedunt, vomunt, & tantum
non resorbent quæ evocue-
runt, belluli homunculi!

624. Quid præterea? Ut
mens est perspicax abstemiss,
sic amentia hebetat & furia
potos, (temulenti enim sunt
turbulenti; vinolenti, violen-
ti;) cum erupula hesterna mo-
lestia postridie ebriosæbriosæ
verò tremor, vertigo, arthritis,
& alii dolorifici morbi, dive-
xant,

xant & cruciabiliter è vita
exturbant; ecce suavitudines
voluptuantium!

625. Quid autem libidinosa
incontinentia? habet perditio-
nem eandem, sed turpitudinem
majorem: lascivire enim bel-
luinum est (quanquam bellus
non coēunt, nisi prolis cau-
sa:) quām pudenda igitur fœ-
ditas, quād adulter alienum
polluit torum, scortator suum;
concubinus pellicem alit, ganeo
per lupanaria, grassatur, me-
retrix pudicitiam prostituit,
tēno & lena alios seducunt &
inquinant: vah propudia! om-
nes detestabiles & execra-
di.

626. Ceterū non solum
adulteria (aut incestus, supra,
scortationes illegitimi concubiu-
rus;) sed & omnis venera fa-
cilitas, indecora basitatis, a-
matoriæ cantilena, invercunda
collocationes, imo obscenæ co-
gitationes, impudicitia sunt,
scindantque animum.

627. Tu sis castus, pudicus,
impollutus; absit procitas in-
gestibus, obscenitas in dictis,
petulantia in factis; & nē te ul-
la spurcitas contaminet, qua
castitas exspectet matrimonia-
lem vitam; nē insinias, depe-
reundo feminas effictim.

628. Immodica cupidio ba-
bendi gignit avaritiam, inex-
pleibile malum: quia avarus
nunquam saturatur opibus
(dum præmetuit necessaria sibi
defore, annititürque per fas &
nefas ditescere;) quamvis pos-
sideat marsupia conferta pecu-
niis, & cistas vestimentis, scri-
niaque cimeliis, & omnifatu
supelleatile, egestatem nihil.
ominus timet, adeoque expe-
ritur in copia inopiam; tan-
dem tamen male parta male
dilabuntur, per hæredes pro-
digos.

629. Tu esto frugalis, ut
que fugias tenacitatem atque
prodigalitatem: opes nec appre-
te immoderatè, aut coacer-
anxiè, nec sperne insipienter,
nec prodige, sed compare; &
quidquid accipi & expendi
refer in codicem acceptorum;
affatim diviciarum erit, si nos
egeas, parsimoniaque ipsa tibi
thesaurus erit.

630. Cupiditas eminendi in-
stigat homines in ambitionem,
elationem, fastum, jactantiam;
ut sibi arrogando nimia, sui
superbiant tacitè, aut se & su-
jacent, ostentent, immodice
rollant, propalam; ambiāq;
honores & dignitates imp-
tenter;

tenter, & affectent præconia
vulgj insolenter, quandóque
etiam ridiculè, vani gloria-
tores.

631. Te commendet mode-
ratio: habe bona tua tibi, ci-
tra ostentationem; utque sis
venerabilis potius, quām ut
videaris, curā: si honor te
dignus offertur, admittē eum
teverenter; aut, si res tuæ non
ferunt, recusa moderatè.

632. Aviditas sciendi cul-
pabilis tum est, quum ardelio
tēseiscere præter modum mul-
ta avens, exsatiarique scisci-
tationum non valens, immi-
scet se omnibus, captans remu-
sculos undique, & quærens
elicere omnia quæ celantur,
affert inquietè aliis & sibi:
quin curiositas hæc impulit
quædam eō, ut appetitione
omniscientiæ pacti sint cum
satana (nefarium dictu!)

633. Tu tempora desideri-
um scientiæ: disce non multa,
sed delecta; non futilia, sed
utilia, (quædam præstat ne-
scire) quodque tua nihil in-
terest, percontari define: ita
tibi & aliis quies erit.

CAP. LXV. FORTITUDO.

634. Fuit, quomodo ca-
vendum sit, nè nos res allici-
entes jucunditate seducant à
via virtutum: sequitur, quo-
modo præstandum sit, nè nos
abducant illæ, quæ conterrent
difficultatibus, peticulis, ad-
versitatibus.

635. Hic opus est fortitudi-
ne animi: quæ vincat omnia
per *equanimitatem, magnanimiti-
atem, patientiamque.*

636. *Equanimus* est, qui
ad omnem eventum indiffe-
renter se habet, hoc est, ne-
que se effert rebus prosperis,
neque subsidit calamitosis: *magnanimus* non consternatur
ad casus repentinorum, quibus vi-
det periclitari se & propositum
suum, sed quærit viam, aut
declinare prudenter, aut si
videt inevitabilis, perrumpe-
re intrepidè: patiens, fortiter
perfert malum, cui elabi non
potuit, nec propterea cedens
de tramite recti, occallescit ad
omnia.

637. *Pusillanimus* ex adver-
so intumescit rebus secundis,
despondet animum in adver-
sis; percellitur ad inopina,
& contremescit, & nescit quæ

se vertat, effeminate trepidus ad quemvis strepitum: obrutus vero calamitate, intolerabile deputat, implenisq; omnia querimoniis, indecenter plorat, ejulat, lamentatur; argrimoniâ se emaciatur, & sic sua impatiens eternas fibi conduplicans succumbit.

638. Stulte tamen audaculi, defugientes notam pusillanimitatis, audacter se offerunt ad negotia ardua, quibus impares sunt, stetique temeritate provocant pericula, quæ possent evitari, nec relinquent aliquid inausum: undè ut fit recedant confusi, vix postea mutire, vel hincere ausi.

639. Inter fortē igitur, ignavum & temerarium, quid intefest? Ille vocationis suæ munia agit, iste deserit, hic inardescit alienis: ille agit res sollicitè, iste secorditer, hic præcipitanter: ille sedulio, iste remissè, hic perfunditorie: ille quietè, iste oscitanter, hic tumultuarie: ille nihil cunctando, iste omnia procrastinando, hic desultoriè negotia pervagando: ille denique nullibi non viget, iste nullibi non friget, hic nullibi non variat; jam restitans, jam resul-

tans, intermissaque resumen-

640. Tu, si (confisus Deo) fueris ad honesta impiger, ad obstacula impavidus (imperterritus,) & ad tristia accidentia infractus, ubique perviceris.

C A P . L X V I .

H U M A N I T A S .

641. Nemo nostrum nascitur sibi unius, necessitas coabitandi consociat omnes trianâ lege; quâ quisque obligatur 1. laudare nenniem, 2. tribuere suum cuique, 3. prodeesse insuper, cui cui datur.

642. Perpetraveris tri hæc, si dederis operam 1. humanitatî, rē quem offendis, aut contristes: 2. iustitiae; nō cui injutoriæ factas: 3. benignitati, ut afficias beneficium quem potes.

643. Evitacioni offenditum serviet, ut serves erga omnes, modestiam, affabilitatem, cindorem, veracitatem, urbanitatem concordiam, mansuetudinem.

644. Modestus eris, si fures humiliis, non arrogans; verecundus, non procax; comis, non morosus, aut torvus; taciturnus

turnus potius; quam loquax;
severus potius; quam frivo-
lus: nam ingratus est gar-
tulus nugator, qui non véré-
tur tacta infecta loqui; & bla-
tternas aniles ineptias blate-
ro; & effutiens arcana sibi
concedita futilis locutulei-
us; & qui solent interloqui
importunè; tu ergo, ubil qui
non est necesse, tace; silentii
nulla pœnitudo.

645. Magis autem cave, nè
quem contemnas, néve cui ad-
versere sine causa, aut convi-
tieris, & inferas contumeliam,
vel facessas molestiam, aut
carpas cum presumptione, vel
diffaines, traducas; seu cavillan-
do presentem, se: calumniando
absentem (calumnia recidunt
in calumniatorem;) parcè
lauda, parcìus vitupera.

646. Si quid inaudivisti,
quod abscondi debet, nè di-
vulga, abstrude potius quam
obtrude: quod tibi certò non
constat, nè affirma aut nega,
nendum ut effeveres, aut ini-
tieris: contra, si quid dispa-
lescit rumore, aut alius quis
narrat, suadet, dissuader, ad-
hortatur, vel dehortatur, nè
repugna præfractè, aut con-
tende obstinate: nam æquè dif-
fidentia, atque credulitas, est

detrimentosa, omnisque auda-
cia contradicendi exosa.

647. Affablis eris, si cum
quolibet bono (nobili & igno-
bili) conversari non dedi-
gneris: & quemcunque adis,
aut præteris, aut obvium ha-
bes, amanter salutes; salutan-
tem comiter resalutes; disce-
dentem à te comiteris aliquo
usque, compellant te, vel in-
terroganti aliquid, responses
placide, annuendo saltem, vel
abnuendo: ita omnibus pote-
ris esse amicus, etiamsi non
omnibus familiaris.

648. Exhibe te candidum
erga quemlibet, quicum tibi
versandum est, citra vastritatem
& versutiam: nihil mali fa-
cile suspicare, nullius mali
alium insimula: si quid ami-
culus deliquerit, citra amaro-
rem mone, corripe, corrige;
sis alienus à dolo & suspicio-
ne, æquè ut à simulatione: dic
candidè quod res est, assenta-
tiones relinque hypocritis:
adulator simulat candorem
palpo & offaciis: ore amicus,
re fraudulentus infidior, ver-
spellisque veterator.

649. Verax ut habeatis ac-
cura: quod obtinebis menti-
endo nunquam, nihil affingen-
do cuiquam, nihil promitten-

do verbotenus, non jurando facilè; si autem jurâsti jura-
mentum servando; mendax e-
näm (& qui dejerat ac peje-
rat) habet hanc pœnam per-
jurii, ut tandem amplius non
credatur, nec jurato, nec ju-
ranti: mendaces vero qui
mendacia comminiscuntur, de-
testamur.

650. *urbanus* ut sis, vide
ubique quid te deceat, & de-
cecat: compone te ad ele-
gariam, fugere rusticitatem:
inter mastos mœre, inter
bilares hilaresce; inter
jocantes etiam exorna dicta
& facta tua facetis leporibus,
festivisque jocis: (*tetricus* est,
qui nec ipse potest proferre
liberales jocos, nec ferre
jocationes aliorum.)

651. Cavebis tamen esse
proverbe ditax, & lacerere
alios scommatibus & dictariis;
& arridere incepit omnibus,
vel cachinnari inficerè,
morionum ritu; sed subri-
dendo & renidendo blandulè
contesteris civilitatem: de-
cijor deridet alios stolidè;
scora scurratur sordidè;
funjo, quem contemnam ha-
ber, ei exhibet despicien-

tiam & ludibria, distortis la-
bris, vel exsertâ lingua,
aut digitis in ciconiam for-
matis; aut nudatione natum;
aliisque generibus sannarum.

652. *cocors* ut dicaris vive
tranquillè cum convictoribus,
contubernalibus, concivibus,
conterraneis; æmulare nemini
successus fortunatos, potius
congratare; nè finas invente-
rascerre subortas similitates, nè
transeat in odium & inimicitia-
nas: rixosorum est, contendere,
altercari, vivere in jugi-
discordia; querulorum, qui
ritari, & semper de aliquo
conqueri.

653. *Mansuetus* fueris, si nec
sis irritabilis, nec inexorabilis;
non affervescens in iram,
sed eam cohibens; nos
retalians injurias, sed sufferens.
Lexit te quis? utere con-
ficienciâ, & pude facias illum;
si pœnitent fecisse, da veniam,
ignosce & condona cul-
pam; si offendisti ipse, nè
pudeat agnoscere offendam,
offendum vero affari & deplo-
cari, non simulatè, sed ei
animo: ita tibi devinxeris
omnes oppidò.

654. At *iracundus*, & sui
impes, excandescens illico, &
fremens

fremens, furens, militans, maledicens, imprecans diras, criminantem recriminans, verberantem reverberans, quid proficit? perturbat res magis, & exasperat alios ad bestialem sevitiam, quæ vix reprimi possit, ut homicidia ostendunt: sed apage furias ejusmodi.

655. Generosus animus est compos sui, tametsi indignatur indigè factis, & obloquitur malevolis, non tamen stomachatur; infensus est alicui, sed non infestus: mavult esse misis, quam trux; benignus, quam dirus; pacare omnes, irritare neminem; atque ita concordare cum omnibus, discordare adversus neminem,

dicat sibi quod alterius est, nee usurpat insciente illo: quod habet apud se depositum, reddit fideliter, non abnegat, multò minus abjurat: fraude enim est æquè scelustum ac furari.

658. Quod commodato accipit, idem redhibet, non aliud; & quidem, quoad fieri potest, citra damnum: pro eo vero quod est mutuatitium (mutuò datum) restituit quidem aliud, paratamen æstimii.

659. Si quis à te mutuat, ei mutua; maximè si stipulanti adstipulatus es: postula tamen chirographum, aut pigius, vel hypothecam, aut aliam cautionem: quia opus est cautelâ ob mortalitatem, & lubricam fidem hominum.

CAP. LXVII.

J U S T I T I A.

656. Societæ actiones hominum consistunt potissimum in commutandis rebus; & distribuendis inter personas officiis, premiis & pœnis: utrobique directrix est iustitia commutativa & distributiva, observatrix competentia (seu congruentia) inter rem & rem, personam & personam.

657. Justitia igitur non ven-

titur, expunge nomen debitoris, tradéque illi apocham, qua testeris esse tibi solutum, & te accepisse solutionem; aut trade acceptilationem, qua testificeris tibi esse satisfactum, quoconque inter vos convento modo.

661. Injurius est ubi iphi, qui se obruit alieno ære, ut tandem cogitur cedere bona sua creditoris: alii vero (in-

juriosus est) qui exigit (scenatoris more) illicita fœnora supra sortem: sed qui pauperat debitorem anatocismis (id est, usurâ ex usura,) nequissimus usurarius est.

662. Breviter: age justè, appete nihil alieni, sta firmiter iuriis promissis & pactis (si ve ultrò quidpiam condixisti, aut transegesti cum quopiam, sive exoratus, & quibusunque conditionibus, aut exceptiōnibus:) neque da ansam cuiquam expostulandi tecum.

663. Jam in dispensandis bonis serva itidem æqualitatem: collauda, commendā, promote, laudabiliter agentes; reprehende, objurga, floccipende illaudabiles: meresce delinquentium inscienter, aut præter voluntatem, imputaque errores imperitiae, nec exproba rigidè, aut impropere: sed facinorosis suâ sponte succēsse, eos verò qui peccant alieno instinctu, vel impulsu, non excusa ominino.

664. Pro impetrando beneficio, nè pīgeat petere obnixè, aut etiam supplicare subinisse: (superbus enim mercatus nihil emendat: importunus flagitator est odiosus, nihil obtinet;) si petitum justa de-

causa negatur, nè obtunde, nè admurmura, nè maledic.

665. Si adsunt competitorē beneficii, da digniori majus, indigniori minus: pro beneficiis, in te collatis abs quovis, declara gratitudinem, quod fieri, beneficiū agnoscendo, de prædicando, pensando, redhostiendo; aut saltem agendo gratias, si non licet referre: munera enim remunerari, & esse munera, sè penumero haud licet.

666. Quòd si quis tibi aliiquid largiatur non rogatus, haud respue pertinaciter, ut videaris aspernari, tibique in gratitudo objectetur.

C A P . L X V I I I .

B E N I C N I T A S .

667. Non satis est viro frugi, obesse nemini: querit prodesse cuicui potest, præstatione gratuitorum officiorum.

668. Quare tu, si quis indiget consilio, consule; si solatio, solare; si subsidio, subveni; si opes, opitulare; si patrocinio, patrocinare: suggerere aliquid nescienti, si tibi succurrerit: eum qui te opprimit, nè morator: & cuicunque posse gratiunceri ullâ re, nè

grata.

gravator; sic demereberis gratiam: inofficiosi est velle rogari, aut expectari.

679. Dives es? esto igitur erga amicos munificus, strenuis & donariis; erga peregrinos hospitalis; erga pauperes liberalis; setiamque pecuniosus non sis, imperti tamen etiam de modico; si non largiter, at liberaliter: erga miseros, sis misericors, non irridendo infortunium eorum, sed commiserando; & sic non addendo afflictionem afflictis, sed admendo.

680. Si præterea fueris obsequiosus erga superiores, officiosus erga pares; lenis & placidus erga inferiores; parabis tibi amicitias veras, nec eris contentu aliis, ut solent fastuosi, tumidi, parasiti: quin & osores ipsos tibi conciliabis.

CAP. LXI.

PIETAS.

681. Super omnia vero obversetur tibi ubique Ille, qui super omnia est, & à cuius so- lius gratia tibi, & rebus tuis, benedictio, ab indignatione vero maledictio & interitus, venire possunt: hunc tu unicè severere, summi deama, per-

petuò invoca, in ejus conspectu nunquam & nusquam pecca, omnia tua illi fidenter crede: næ ille te pulchre beabit.

CAP. LXX.

CONSTANTIA.

672. Licet nostra integritas imperfecta sit, tu tamen ut tibi compares habitum omnimodæ probitatis, coadde coroni dem, constantiam, cum virtutum plenitudine & sinceritate.

673. Plenitudo requirit, ut velis nullam virtutem tibi abesse, quæ te possit honestare & integrare, ullo statu aut gradu ætatis vel conditionis tuæ: ut nimirum ornæ te adolescentem modestia, taciturnitas, ansuetatio, agilitas, mundities; juvenem verecundia, castitas, impigritas, obsequientia, fidelitas; virum, operositas, & prudentia; senem, gravitas, sapientia, mortis prospexitatio & despectatio.

674. Sinceritas vult, ut nihil agas affectatè, simulatè, aparenter, dicis causâ; omnia sincerè, ex vero, & bona fide; ut etiam incustoditus incontaminatus sis, & inculpatus: id quod ut fiat, & tu sis proximior consummationi, esto conscientiosus, quicquid vises

des fieri oportere, (etiam minimum) cave unquam sciens volens prætermittas.

675. *Constutio* deposit, ut in tam excellenti proposito persicas imnotè, etiam si quis tentat labefactare te; paratior mori, quam sputari, & amittere decus tuum: si quistamen meliora ostendar, noli esse pervicax, satius est regredi, quam male progredi.

676. Vides, quam penes te sit, felicem esse, si sic perseveres? prefestini igitur asserere te Deo, & tibi! ut si, in potestate tua, nec volvari aut raptaris alieno prolbvio; utque tibi bene conscius in omniibus, permaneas illatus & indemnis, exultesque continenter.

CAP. LXXI.

*Artes sermonis: primumque
lexicos, & grammatica.*

677. Hucusque spectata possunt peragi silendo: quia vero facti sumus ad socialitatem, & opus est sermocinari, artes quoque sermocinatrices (appendicula philosophia) cohaerentur *lexica & grammatica, rhetorica & oratoria: poësia & musica.*

678. *Lexica sunt reperto;*

ria vocum: quorum exorsus videtur esse à *vocabulariis*, ubi vocabula congeruntur quovis modo: hinc ventum ad pleniora *dictioria*; ubi digeruntur alphabetico ordine; si continuo, ad celerem inventionem, *promptuarium* dices; si reducendo compositas voces ad simplices, & derivatas ad primitivas, cum eruta originatione, *lexicos* vocabis: quod tantò fabrius erit, quanto plenior collectio vocabulorum ibi fuerit, ut reperias quicquid queris; & amissicior *collocatio*, ut suo loco reperias; & dilucidior *explicatio*, ut legenti ultrò dilucescant.

679. *Grammaticus* commeditatur quomodo rectè fiant ex literis syllabe, è syllabis voces, è conjunctis vocibus p'rasae & sententiae, & ex his periodi, sermonisque contextus; nè admittantur barbarismi aut sollicitissimi juxta idiotismos cuiuscunque lingue, analogiamque & anomaliam (quippe quedam formantur regulariter, alia irregulariter:) habes grammaticæ epitamen; sistema stat suo loco.

CAP. LXXII.

Rhetorica & Oratoria.

68c. Ut sermo sit non tantum intelligibilis, sed etiam suaviter delectabilis, & acutè penetrabilis, rhetor colorat verba tropus, sententias figuris, pronunciationem gestibus.

68d. *Tropus* est, cùm vox transfertur à nativa significatione ad significandum rem aliam, similem aut contrariam, aut saltem diversam.

68e. Cùm enim stupidum voco stupitem vel asperum, est *metaphora*; quâ res similis appellatur nomine rei similis: *bone vir*, *pro nequam*, est *Ironia*: quâ res nomine rei contraria joculariter insignitur: *homo est lutum*, est *metonymia*: quâ causa ponitur pro effecto, & vice versa: *homo est mortalis*, *synecdoche*; quâ pars pro toto sumitur & contraria.

68f. Accedunt tropis, *allegoria*, *hyperbole*, *miosis*: simpliciori exornationi verborum, epitheta, antitheta, *synonima*, *periphrasis*.

68g. *Mali corvi malum orum* (id est, improbi patris, improbus filius) est *allegoria*; quâ semel positus tropus continuatur: *homo homini Deus*, est *hyperbole*, quâ res ultra verum

extollitur: *homo est umbra, miosis*, quâ res infra verum extenuatur ac minuitur.

68h. *Eloquentis orator*, *eloquitur potenter*; epitheta sunt, quæ nominibus & verbis ornatus causâ adjiciuntur, *non loquitur sed fulminat*, *non commovet sed dejicit*; sunt anejtheta, quibus plus quiddam dicere videmur, quâm dicimus: *solicitatem*, *suadet*, *persuadet*, *captivat*, *perducit quo vult*; sunt synonima, ideo adhibita ut velut iterato ieu idem adigatur fortius, & hæreat firmius: *Romanæ eloquentiae parens* (pro Cicero;) est periphrasis, quâ rem non nominamus, sed circumloquimur.

68i. Cùm autem mutamus modum effendi sententias, à simplici in elegantem, cognominant figuram; sive quidem variando totam sententiam, *emphaseos causâ*; sive collomando ejus partes quasdam lepidè inter se suavitatis ergo; ibi dicuntur *figuræ sententia*; hic, *figuræ dictio*.

68j. *Figuræ sententia* sunt octo præsigniores; 1. *O tempora, O mores!* est exclamatio, qua sermo intenditur exclamando. 2. *Siccine fieri oportuit?* est interrogatio, qua auditorem

ditorem interrogando ad attentionem concitamus. 3. Sed de his tacebo; est reticentia, qua sermo redditur aculeatior ipsa abruptione. 4. Tacebo? simo loquar; est correctio, qua revoco quiddam jam dictum, ut dicendum excipiatur attenuus. 5. Dicat aliquis, &c. sed rego; est preoccupatio, qua auditoris compellatio preoccupatur. 6. Sit inops, sit humilis ortu, at est probus; est concessio, qua conceditur, quod ogeri posset, ut auditor concedere engatur aliud. 7. Audite celi, vos mibi eritis testes, est apostrophe (aversio,) qua sermo ab auditoribus alioversum convertitur. 8. Non in hoc lu-
eo ego Sol, ut vos somnolenti altum stertatis; est prosopopoeia, personae loquentis fictio: omnia haec ad exciendam intentionem.

688. Inter figuras dictio-
nis antecellunt totidem. 1. Vi-
cimus, vicius; est epizeu-
xis, iteratio continua. 2. No-
bis id cedit solatio, nobis hono-
ri, nobis utilitatibus; est anaphora,
repetitio in principio senten-
tiarum. 3. Ibiimus, pugnabi-
mus, triumphabimus, epistrophe

eiusdem soni in fine geminatio.
4. Multa promittis, prestat
tenebris multa; epana epis-
tit, congeinatio in prin-
cipio & fine. 5. Causa bona
addat nobis animam, anima
industriam, industria virtutem;
climax est, connexio pluri-
morum gradata. 6. Non vivo ut edam,
sed edo ut v.vam; est epi-
nodos, inversa conduplica-
tio. 7. Que nocte, docent;
paranoimasia, allusio soni ad
sonum, & rei ad rem. 8. Me-
morem facit immorem, qui
membrat quod ille meminit; po-
lyptoton, repetitio ejusdem
vocis, variato casu.

689. Sunt & accessoria or-
namenta sermonis, greciae, ad-
agia, apophlegmata, parabole,
apologii, comparationes, & exem-
pla: è quibus omnibus fi-
tersus sermo, si res enuncian-
tur pure & emendate; floridus,
si tropice & figurate; servosus;
si strictim ac sententiosus.

690. Observa & diversita-
tem filii, qui brevis & argutus
dicitur Laconicus; copiosus &
diffusus, Asiaticus; rebus ex-
quisiti ac temperatus, Atticus;
characteres

character styli itidem triplex est : *humilis*, in efferendis rebus quotidianis ; *sublimis*, seu *grandis*, in rebus arduis ; & *mediocris*, in mediocribus.

691. Hinc orator pertractaturus aliquod thema oratione, reducit illud primò ad certum statum, quem facit triplicem ; *demonstrativum*, quo sunt rerum laudationes & viuperationes ; *deliberativum*, quo suasiones & dissuasiones ; & *juridicale*, quo absolvuntur accusations & defensiones.

692. Ubique autem facit sibi ingressum, accommodo exordio, quo captat benevolentiam, attentionem, docilitatem ; tum devenit ad propositionem ; quam confirmat probantibus argumentis, illustrat explicantibus, dilatat amplificantibus, premittque adversarium conjectariis ; tandemque perorat apposito epilogo.

693. Gestus pérornantes elocationem, sunt in *vultu*, *voce*, *motuque corporis* : vultum refert, prout res exigit, submissum aut erectum, hilarem aut tristem, frontemque cæperatam aut exporrectam : v.

cem adhibet flebilem & interrumpam in concitanda miseratione ; acutam & incitatam in ira : laxed & blandam in gaudio : motu utitur ad obtundendum, complicationem manuum ; ad læta, decenti compositione carundem ; ad indigna, displosione pedis.

694. Cui oratio bene fluit, dicitur *disertus* ; qui jucundè effatur, *facundus* ; qui scit eloqui res potenter, *eloquens*, sive illi eloquentia veniat ex tempore, sive præmeditata ; maximè tamen, si promptus fuerit usque ad extemporalitatem : abusus oratoria facie rauham.

CAP. LXXXIII.

Poësis & Musica.

695. Poëta adhibet artificia eadem stylo ligato, hoc est, adstricto ad leges *rhythmi*, aut metri.

696. *Rhythmus* est rudimentum poëeos : ubi spectaculatum numerus syllabarum cum simili cadentia ultima ; ut,

Vos edatis

Hocis statis ;

Si non desse,

Saltem meate.

697. *Metrum* est ubi omnes

N syllabæ

syllabæ numerantur, mensurantur, ponderantur, certo numero & genere pedum poetarum; nam pedes sunt è syllabis: ut, ex duabus longis sppondeus (cónstans;) iambus è brevi & longa, (bōnī;) trocheus, è longa & brevi (sémper;) dactylus, è longi una & duabus brevibus: ut (flētiē-

re.)
698. È pedibus sunt versus, è versibus carminis seu poemata; quorum genera (à diversa dimensione pedum) alias disces: ab argomento vero vocantur; nuptiale catenam, epithalamium; funerale, epicedium; sepulchrale, epitaphium; paratum abituriensibus, propempticum; festiviter joculare, epigrammata; acriter invectionum, satyra, &c.

699. Arguti poetae habentur in tanta estimatione, ut soleant coronari à regibus lauream, & decorari titulo laureati poetae.

700. At musicus addit carmini modulationem, ut possit (pro auribus magis oblectandis) non tantum recitari, sed & cantari: sive voce affa, sive admodulando tibiæ, vel cythara; & sive simplici modulatu & sonoreugo, quod est cople-

nia, sive commodulatione pluriū (per suavem consonantiam) quod est symphonia.
701. Ubi voces quatuor consonant harmonicè: supremam vocant altum; medium, tenorem; iunam, bassum: sed cantandum voce puerili, antequam hirsquitalliant, seu gallulascant) discantum: consonant autem suaviter tertii, quinta, octava: alias faciunt dissonantiam absconam.

702. Ergo ad evitandam discrepantiam, dum quisque concinentium cantat suam vocem, (depictam noctis figurarum musicaram) unus præmonstrat modulum percussione manus: unde reliqui accipiunt mensuram cantus & pause.

CAP. LXXIV.

MEDICINA.

703. Aspeximus philosophiam, cum suis partibus & collariis; MEDICINA sequitur, quam academiz excolunt ideo; ut ne desint, qui queant præservare humanum genus à corporeis morbis.

704. Hic exercentur in noscendo subiecto valetudinis, humano corpore, per anato-

plurimam; & remediis, per botanicas & chymiam; & in modo applicandi ea per visitationes etatuarum; præsertim scubi est va-

upremam, ad quod congregantur undelibet affecti fontis, sive morbis, (sive sanabilibus sed sive insanabilibus) curandi collectivo consilio medicorum.

705. Olim profitebantur medicinam empirici; deinde methodici, respicientes ad indicationes morborum, post habitis experimentis; successerunt dogmatici, conjungendam rationes experientiarum, qui usque vocant Galenicos.

706. Hodi inclaruit medicina spagirica, sive Hermetica: præadmirabilis præparatione ac subtilitate medicamentorum, ac sed simul formidabilis ob summum discrimen, si tractetur incaute; hi desudant summopere inemolienda catholica medicina, præsentanea adversus omnes morbos losophi effectus; quam ponunt in & coquinta essentia, purificata ab A se omni elementalí crassamento, excepit praxip medicinæ videbis in, (qui tra, c. LXXXVI.)

CAP. LXXV.

JURISPRUDENTIA.

707. Jurisprudentie datur

opera, ut non defint qui scient præstare humanam societatem salyam à dissidiis: per notitiam, 1. vinculorum, quibus consortio illa continetur: 2. casuum, quibus labefactatur: 3. remediorum quibus restituuntur,

708. Vincula sunt JURA, triplicia, personarum, rerum, actionum.

709. Jus personarum est potestas personæ in personam, cuius via una præstet, diciturque sui juris; altera subest, eoque est juris alieni: ergo huc spectat, maritalis potestas super uxorem; patria super liberos; tutoria super impuberem pupilos: curatoria, super puberes; potestasque magistratus super subditos.

710. Jus rerum est, quod persona quæpiam habet potestatem in quæpiam rem: estque vel dominium, quum res tenetur à proprietario; vel posse, cum tenetur ab usu fructuario; vel servitus, cum est in manu ministratoris.

711. Jus actionum, est factum quoddam obligans eum, qui admisit illud; sive sit convention, quia duo (vel plures) consentiunt in aliquid dan-

dum v:i faciendum; s^eque obligant ad pr^æstandum, (ut) sit in stipulatione, pollicitatione, & quoconque patto aut contratu; siv: delictum, quo admissio britur jus p^œn*x* inferend*x*, &c.

712. *Casus*, à quibus venit dissolutio, vel labefactatio humanæ societatis, sunt; aut invasio alieni juris, aut deseratio proprii; aut violatio contractuum (quorum summa est, do ut des; facio ut facias; vel, do ut facias, facio ut des:) ex illo enim trino casu origo omnium litium.

713. Remedium est, ut restituatur unum quodque in suum locum, secundum præscriptum juris: quod est vel naturale, vel gentium, vel municipale, collectum è propriis consuetudinibus statutis alicujus loci.

714. Ergo d^{am} aliqui controversantur inter se, de suo iure, ejusque sensu, itur ad Jureconsultum, aut ad collegium jureconsultorum in academiam; qui explanent dubietatem legali responso.

715. Et quia illorum responsa constant magnam partem allegationibus autoritatum, diste usitatas abbreviatus;

turas vocum: *Acti*; id est, jureconsulti: *Instit.* institutiōnibus: V. *vetus digestum*: N. *novum digestum*: C. *codex*: A. *authentica*: D. *digestione*: c. *capitulo*: §. *paragrapho*: L. *lege*, &c. (*Praxiū juris videbis cap. LXXXVI.*)

CAP. LXVI.

THEOLOGIA.

716. Studium rerum divinarum, *Theologia*, colitur eō ut non defint qui consulam securitati animarum, in iis quæ spectant ad æternam salutem.

717. Tota fundatur super revelationes Dei: quarum nihil ignorare, universalem sensum tenere catholicè, & posse vindicare, quæ inde consequentur hereticè, theologia est exactio.

718. Alioquin dividitur theologia in *positivam*, quæ consistit in dilucidatione scripturarum per scripturas: & in *catecheticam*, quæ habet accommodationem effatorum Dei ad captum simplicium: & in *didacticam*, quæ occupat est in reductione singulorum ad corpus doctrinæ, & polemicam,

micam, quæ habet resolutio-
nem scripturarum in questio-
nes, de quibus dimicetur ; &
propheticam, quæ querit módum
profacerendi populo verba Dei
divinæ : & *casualem*, quæ in-
stituit solvere casus conscienciarum ; & *cabalisticam*, ca-
ptantem mysticos sensus ex
äpicibus scripturarum (Reli-
qua vide cap. XCIV. &c.)

719. *Signatura veri philoso-
phi* est, contemplatio jugis,
penetratio in causas rerum, &
non disceptare, sed demon-
strare : *medist*, temperantia,
vivacitas, vigor : *jurisconsulti*,
tenacitas æquitatis, placiditas
morum, concordia cum om-
nibus ; *theologi*, pietas, humi-
litas, & nihil redolere mun-
dum aut mundana.

C A P. LXXXVII.

Erudita conversatio.

720. Hucusque de libris &
scholis ; sequitur, quomodo
sit verlandum in illis, ut fiat
præmium operæ : nempe non
maceratione solitariâ, (licet
id non improsperecedat, qui-
busdam autodidacticis) sed so-
ciali *conversatione* cum erudi-
tis.

721. *Sarc* & *is* qui vacat
lectioni librorum, habet con-

versationem, sed cum absen-
tancis, alloquentibus nos per
sua scripta : quorum sugge-
stionibus ut imbuatis egregiè,
habe *museum* in solitudine, re-
motum à turba, nè quid in-
terturbet, nec admitte promi-
scuos, sed selectos : quos tra-
cta mundè, nè macula lituris ;
nisi yelis reminiscientiam sub-
levare subnotando notabili-
liora. Antiqui soliti fue-
runt notare approbanda *af-
fisco*, (*) improbanda *ob-
fisco* (+).

722. In transcurso moneo,
matutinas horas esse accomoda-
tissimas studiis ; ergò si lucu-
bras antelucano, *cetera* con-
ducit præ sebacea : redi offici-
ciunt insigniter lucubrationi-
bus, quia fumidæ ; *candela-
brum* sit elevatum ; *umbratu-
lum*, viride ; *emunctorium* præsidio,
ad ellychnium identidem emun-
gendum, nè obuimbrete ; sed
fungam mox opprime, nè fec-
teat.

723. Quicquid autem le-
gis (five ordinariis horis, five
successivis) ter legito : præ-
mum, ut intelligas ; deinde, ut
seligas, & enotes ; demum, ut
selecta memoriaz imprimas :
(selectio autem est excerptio,
atque consignatio utiliorum ;
non

*non in rejectaneas schedas, sed
in diurnum, seu adversaria, aut
locos communes.)*

724. Verum enim verò si cupis progressiones majores, quare tibi *socium studiorum*, cui communices lecta: sive ille sit intelligentior te, & tibi possit enucleare non intellecta; sive à te demum discat; (tu enim docendo alium erudies te ipsum:) proindè nunquam pigritis versari cum iſtiusmodi ſodali.

725. Habe tecum pugillares (aut plumbaginem cum chartula) ſemper, ut assignes quicquid incidat, (referendum in diaria, vel inquirendum in authoribus) ut nè quidquam excidat.

726. Præterea fi non piguerit proficiſci ad claros viros, (etiam procul patriā,) poteris tūm publicē audire proſtentēs in auditoriis, & disputantēs de controverſiis, differentiisque de quibuslibet; tūm privatim percontari quidvis modis, (insinuando te in eorum familiaritatē honestē) & ſic proficere in dies.

727. Nec ibi deerit gau-
rum ſodalitium, ubi partitis au-
thoribus inter vos, quod qui-
que legiſſet ſeorsim, totum id

poterit fieri commune per col-
lationem: quotiēſque ibidem
videbis diſtribui præmia dili-
gentiæ (in promotione bacca-
laureorum, magiſtrorum, docto-
rum) toties te instigari ad virgutem
ſentias.

728. Tandem veſtūlum
eft uti quoque ſapientia ab-
ſentium, ad tuos progreſſus:
per literas nimirum, ſcriptas
eruditē ultrō citrōque, &
queſtiones quacunque agita-
tas pulchre.

729. Antiqui exarabant e-
piſtoliā, in ceratis tabellis,
cōque deletilibus; nobis me-
liùs ſerviunt cartaceæ, quas
complicamus & obſignamus
ſigillo; ut nequeant legi, niſi
ab illo cui deſtinantur, reſi-
gnandas illi ſoli, ad quem
inſcriptio ſpectat, & cui tra-
ducentur à latore: accidit ta-
men ut intercipiantur ac re-
fringantur; quamobrem jam
ſolent ſcribi occultis modis,
iſque variis: ſchedula, nihil
ſecreti habens, non ſigillatur.

CAP. LXXVIII.

*Oeconomia; ubi luſtramen-
domus.*

730. Introgrediamur domi-
nibus, regiones: viſuri quomo-

dō homines consocient se (pro adjutoriis mutuis) in *familias*, *republicas*, regna & cuius rei fundamentum est *unanimitas*.

731. Minima consociatio est domesticæ; sed ea tria, *conjugalis*, *parentalis*, *herilis*, tunc coadit in unam familiam: quam regunt *paterfamilias*, cum *matrefamilias*; quibus subsunt *filii familiæ*; cum *familiaibus familiæ*, universaliter familiatio.

732. Habitationem horum (*domum*), faciunt ornatam parietes bene fenestrati, albati, picturati; tutam verò janue bene obseratae, & fenestrae bene cancellatae aut clathratae; denique *commodam*, *conclavia* justæ amplitudinis, bene distincta, pro vario usu: nempe ut sit (ubi convivant domestici,) hibernaculum seu hypocaustum instructum fornace vel camino; & pro pandis cibis *cetina*; tum refectum supellectile mensaria, *cenaculum*; & pro pendre astringendo, *cella penuaria*; & pro requie nocturna, *dormitoria*; proutque assiis rebus, debita reconditoria, arce, &c. denique pro transferendis rebus, sportæ, *cophini*, &c.

733. *cubiculum* habeat spon-

das, & lectisternia, (grabbæ sunt pro meridiana reclinatio ne delicatorum;) & matulas, pro vesica levanda, adstructosque successus (latinas) pro exoneranda alvo.

734. Bona ordinatio contubernii, sita est in distributione rerum & officiorum: ut quæque res (in domo) habeat suum locum; & quisque locus suam rem, quo patet statim, quid absit vel adsit: item quæque domesticus suam functionem; & quæque functio suum agentem, (nè respectando aliis alium, omnes agant incuriosè,) omnia tamen sub inspectione oœconomie.

CAP. LXXIX.

Conjugalis societas.

735. Basis familiæ est *conjugium*, divinitus sanctum, ad propagationem generis humani; inde enim veniunt legitimi liberi, & proptèr hos *familatus*, cum reliquo oœconomico apparatus.

736. *Matrimonio* junguntur mas & fæmina: nec refert, utrum ille sit juvenis an viduus, illa virgo aut vidua; dummodo ambo sint cælibes, ac nubiles, nec prænimis dispariles ætate, aut se nimis tangentes, nè nuptiæ sicut incestuæ.

737. Ma-

737. Masculus dispicit sibi p̄tiis, quā (nisi forte repudiūm intervenerit) copulantur à parocho, ad amicabilem & indissolubilem cohabitationem: atque sic sunt conjuges juratā p̄actio: quām solemnitatē cohonestant utriusque partis necessarii: & paronymphi, comitantes sponsum; pronubequē concinantes sponsam.

738. Postquām adamārit aliquam, quām diū hanc procat, vocatur *procus* (sive prociat per se, sive per pronubum, aut conciliatricem:) atque si uterque nupturientium *partrimus* est, aut *matrimus*, nihil tentant insciis parentibus: si his orbi, consulunt curatores.

739. Cū *amisia* obtinet, ut sibi *amisa* despondeatur, celebrantur *sponsalia*, confirmaturque desponsatio *sponsaliis*: arrhis: alicubi etiam proclamantur desponsati publicē ē suggestu, nē connubia sint clandestina.

740. Tūm dīs dicitur *...*

741. A nuptiis *sponsa* ducitur in *ædes sponsi*, hūntque repotia: & tum iste recipit nomen *mariti*; illa *marite*: eos verò, qui sibi elocarunt natam & gnatum incipiunt vocare, *sacerum*, & *socrum*; ipsi ab eis appellandi *gener* & *nurus*. Qui verò elocant nepotem vel neptim, hunc *prosōcer* & *prosōcrus*: qui duxit, *progener*; quæ nupsit, *pronurus*: sed mariti frater, est *levir*: ejusdem *soror*, *glossa*: *fratris*, *uxor*, *fratria*; *sororis maritus*, *sororius*; ceteri conjugatorum cognati sunt inter se affines.

742. *commune officium conjugum* est, præstare sibi mutuo amorem & fidelitatem, ut neuter alteri sit inimicus, & infidus; *marisi socrum* est suscen-

pudi-
tur à
c in-
tem :
urata
atemi
partis
co-
beque
i du-
ntque
cipit
ritate
arunt
piunt
rum;
uer &
ocant
hunc
luxit,
urus;
evir;
atris
ritus
orum
nes.

n con-
putuo
infis-
usten-
sare

ire & protegere uxorem; hu-
us rursum, accommodare se
consorti, cùmque venerari.

CAP. LXXX.

Parentalis societas.

743. Deus benedicit con-
jugatis sibole, masculâ & fe-
minâ: cuius intuitu sunt è
conjugibus parentes, pater &
mater.

744. Cùm tempus patien-
ti adest gravide uxori &
Deus avertit casum abortionis,
nictitur filium vel filiolam;
quandisque gemellos, raro
ter geminos:) & postquam pe-
nit, sit puerpera, latitatura
domi tempore puerperii, totis
sex septimanis, à partu.

745. *Obstetrix* excipit infan-
tulum, tepidulo bañeo, la-
tantérque, si videt esse corpo-
sculo salubri, & absque navorum;
reponitque in cunas, involutum
fascis & religatum; vagientem
autem delinit cunarum, pro-
vidum rursum agitatione & con-
sopit.

746. Alma genetrix, (aut
etiam conducta nutrit,) fo-
bet suum albumnum recli-
uem in sinu, amplectatur,

osculatur, suaviatur; præbénq;
ubera esurienti, lactat (pusio
ipse lactet:) paulò tamè post
faciat pappâ, præmansâve cibo.

747. Ancilla abstergit for-
didatum molliculis linteolis,
& involvit plumeis lectulis,
nè algeat: fæpiuscule etiam
impositum ulnis circumgestat,
adsuferat fessitationi.

748. A lactatione iperveni-
tur ad ablationem, & à cuna-
bulis ad serperastrâ: ut condic-
scat ibi manducare cibos soli-
diōres; h̄c incēdere firmiter,
bimulus circiter: reliquum
infantilis ætatis exiguit
lallando & lusitando, pupis,
crepitaculis, cæterisque crea-
pundiis: sed petulantem eva-
gantem, aut flentem, solent
territare manducō, fisto terric-
culamento.

749. Ex utrōque parente
eodem nati, vocantur germani,
fratres & sorores: ex eodem
patre duntaxat, semigermani;
ex eadem matre tantum uterini:
cæteri venientes ab eadem pro-
genie, consanguinei; è paterna
stirpe agnati, è materna, cognati:
vitricus & noverca habent pri-
vignos & privignas.

750. Pater tui parentis
(utriuslibet) est tuus avus:

mater ejusdem, tua *avia*: por-
rò horum parentes, tuus *pre-*
avus & *proavia*; istorum, tu-
us *abavus* & *abavia*; illorum,
tuus *atavus* & *atavia*; rursusque
horum, tuus *tritavus* & *trita-*
via; qui supra sunt, vocantur
majores.

751. Liberi autem nostri
sunt, filius & filia: quorum
liberi nobis erunt nepos &
neptis; istorum, pronepos &
proneptis; illorum, abnepos
& abneptis; indè sunt, atnepos
& atneptis, trinepos & trine-
ptis; qui infra hos erunt,
appellabuntur posteri nostri.

752. In collaterali linea,
tui patris frater, est tuus
patruus; matris frater, avunculus;
patris soror, tua amita;
matris soror, materterta; supra
hos sunt propatruus & proa-
mita, abpatruus & abamita;
proavunculus & promaterterta,
abavunculus & abmaterterta.

753. Duorum fratrum li-
beri sunt patruelis; quarum
sororuni, consobrini; fratris ac
sorotis amitini & matruales;

sed horum omnium indistincte,
sobrini.

754. Officium parentum est,
attendere educationi communica-
ter: hoc est, assuefacere prolem
ad operositatem, moralitatem,
pietatem: retrahere verò ab
ignavia, morositate, (nè con-
suescant incedere incompti,
impexi, illoti, squalidi,)
impietate: sed quædam ma-
terculæ solent nimis blandiri,
& indulgere filiis, præsertim
unigenitis; quâ corruptelâ illi
sunt *immorigeri*, tandemque
degeneres.

755. *Ingenui* liberi sunt ob-
sequentes suis genitoribus, ad
nutum; fugiant impatientiam
& murmura, multoque magis
contumaciam & pervicaciam,
nè illis moveant iram, aut sint
dehonestamento.

756. Parentum quoque est;
colligere liberis *hereditatem*;
cujus participes sunt *posthumus*
etiam: (hoc est, post parentale
funus nati:) sed *spurios* &
notios exhæredes jura volunt.

657. Si præmature demo-
riuntur, relicturi post se su-
perstites *orphanos* natu mino-

ges, addebet constitui testamento orbitatis præsidium, tutores: qui debent vindicare ab injuriosis perinde ac suos; dumque tutela est deponenda reddere rationem pupillis, juxta inventaria, nihil esse abalienatum.

758. Quam maiores antis herciscunt bona ipsi inter se, tributio competit maximo natu, præelectio minimo natu, & sic consequenter: sed aliqui primogenitus sit heres ex asse: alibi legatarii etiam litigant, legato non contenti; potissimum si quis intestato decedat.

CAP. LXXXI.

Herilis societas.

759. Familiâ per sobolem auctâ (vel etiam imminutâ) opus est domesticis servitiis conducti famulos & famulas; respectu quorum parentes hunc beri & here.

760. Olim servi legebantur, aut emebantur, & captivis, idoque dicebantur mancipia; in quos fuit potestas vite & necis; servorum nati fuerunt verne, similiter in servitute manentes, donec essent facti libagi per manumissionem do-

minorum, atque tunc dicebantur liberti & manumissi: apud nos rigor iste desit non immemor; pauperiores serviunt conducti mercede, habenturque instar clientum, & clientarum, sub patronis, quos sibi elegerunt.

761. Herorum murus est, præbere famulis mercedulam & alimoniam; & distribuere pensa laborum quot diebus; sed & intervisere, an quisquis agat quod debet, & quomodo? (In majori familia officia quoque distribuuntur, ut alius sit janitor, mediasinus, scoparius, pedissequus, &c.) Servorum autem est, diligere heros, ac honorare; fideliterque exsequi demandatas operas; & præcavere incommoda; & vivere concorditer cum conservis; nec oggannire impudenter, &c, n̄ velint tractari serviliter.

CAP. LXXXII.

Oeconomicae mutationes.

762. Fit interdum immunitatio status oeconomi; cum vel habitatio ipsa transfertur, per demigrationem aliò; vel dissumptus coabitatio familiarium.

763. Nam si familia increvit,

scit, ut eam nequeat capere domus una, aut sustentare locus unus, vel speratur aliubi melioratio rei familiaris, commigratur inde aliosum, convasatis reculis mobilibus, & translatis una; immobilibus autem dividitis.

764. Conjuges interdum se jungit adulterium alterutrius, ut fiat inter ipsos divorcium: sed barbaries est, repudiare nuptam nulla de causa, tanquam quod displiceat cum illa degere vitam connubialem.

765. Quidam improles adoptant extraneos, qui dicuntur *filii adoptivi*; sicutque heredes jure adoptionis, rursus alii exheretant filios, propter facta propudiosa: imo & abdicant e familia.

766. Atque cum cessat officium parentale per *abdicationem* vel *emancipationem* filii, sic ut & elocationem filie: herile autem, si famuli resignant servitium, aut nos ipsi renunciamus eis: sed cum conjugium reiteratur a viuatis, aut adoptatur alienigena proles; aut adsciscitur novum famulitium; ibi mutatio pensatur permutacione.

C A P. LXXXIII.

Politia: ubi lustramen urbis.

767. *Republica* dicitur, reditio familiarum multarum sub regimen unum; instituta eo, ut omnes queant degere tranquille, & agere sua impeditè, neque potentior opprimat imbecilliorem.

768. Ad hanc rem opus est 1. *aduatione domiciliorum*; quæ minor, appellatur *pagus*; major, *oppidum*; maxima, *urbs*. 2. *Limitatione ordinum*, ut alii presint, cum potestate & jurisdictione; alii subsint, cum subjectione & obsequela. 3. *Certis legibus*, quibus omnes & singuli colligati sunt, in corpus unum.

769. Forma regiminis est triplex: quippe administrat rem publicam 1. alienbi *plebs* ipsa, permutans inter se le officia per vices, diciturque *democratia*: 2. alicubi *optimates*, diciturque *aristocracia*: 3. alicubi potitur rerum unus solus, diciturque *monarchia*.

770. Circumvisamus urbem: ubi queritur, ut habitari queat tutè, animanter, commodè.

771. Tute habitationi servit circumvallatio: cum opidis

pidis extrorsum circumdantur mœnia, fossæ, valla, iugd & valli: inter quos intervallum est, introrsum verò pomærium, quâ civibus datur accessus ad munimenta: tandem locis editioribus speculæ, in quibus civici excubatores excubant, vigilèque vigilant.

772. Portas solent præmovere bipatentibus valvis; (& deinceps impendentibus cataractis) obsepiréque pontibus seu stabilibus seu subductilibus.)

773. Amoenam habitationem facit amœnitas situs, & elegans prospectus & decoramenta turriuum; tandemque nitida inædificatio platearum: nempe ut primarii vici, (habentes utrinque contiguas ædes) sint ampli; licet juxtim transcurrentes angiportus, sint ut plurimù angusti, & impervii.

774. Auget gratiam, si interiora domuum sint pervia, præstructis porticibus, ut patet siccus transitus tempestate pluviosâ: plateæ verò ipsæ stratae lapidibus, nè ambulatiōnes sint lutoſæ.

775. Commodè habitatus urbs, sita loco salubri (non ad palustria, virus exhalantia) & cui bene prospectum est omni-

bus necessariis: exempli gratiâ publicis ædificiis & ultero affluente aquâ, & facile parabilibus virtualibus, lignis, &c.

776. Publica ædificia sunt; curia pro conventu senatus; prætorium, pro exarcendis iudiciis; (cum adstructo carcere pro custodia delinquentium;) ararium & armamentarium, pro asservando publico ære & armis; scholæ, pro exercenda juventute; templæ, pro religiosis conventibus; tandem balnea, diversæ pro diverso sexu: ubi lauturi exuent vestimenta in apodyterio, custodienda à vesperis, ingrediunturque præcincti castulâ.

777. Dehinc sunt, prochodochia, receptacula mendicabulorum; & nosocomia ægrotantium; & orphanotropia, pro enutriendis misellis pupillis, (aut exposititiis, sicubi probra ista sunt;) & hospitalia (xenodochia) pro introducendis hospitibus peregrinis; atque diversoria, ubi advenæ divertant; vel etiam popinæ, ubi edulia semper reperiantur parata; sicut & potulenta in capanis & ænopalii.

778. Fora debent plura esse in populosa civitate pro venalibus rebus; & distincta locis,

cis, ut scias ubi quid quereras : nimirum alibi forum pecuarium (equarium, boarium, suarium;) alibi olitorium, pectorium, carnarium, &c. alibi denique scrutarium, ubi scrutarii venditant scruta & ablecta ; mangones autem interpolatas veste, si quas circuitores vendere non possunt.

779. Opifices habentes aquam sordium, aut strepitum, optime locantur in suburbio ; ut lanaria, stirna, fordescentesque officinæ cerdonum, & strepitantes fabrorum : cloace vero & forice in recessibus platearum.

780. Aqueductus sunt ab aquilege, seu per aperta incilia, seu per occultos canales, derivatis e montanis scatebris, & effundentes aquam hinc inde in castella (aquaria:) in defectu montanalis aquæ, fluvialis diffunditur machinis tractoriis ; aut effodiuntur putei, circumdati oras crepidine : unde aqua hauritur fistulis, (aut urnis;) sive uncino, sive girgillo, sive tollenone, sive antliâ, ubi nec quidem talium copia est, constituitur cisterna de pressiore loco, in quam pluviales aquæ confluunt per colicias.

CAP. LXXXIV,

civilis societas.

781. Ut bene sit urbicus omnibus, opus est eos distinguiri in ordines certos ; & assignari cuivis certam functionem ; provideri denique ut quisque agat sua, aut recorrigatur, si quid exorbitationum est.

782. Ordo civium est, quod alii sint patricii, oriundi claris prosapiis ; alii ephori, cooptati in magistratum (sive suffragiis, sive subscriptione) : alii plebs, privata curantes ; omnes secernendi cognominibus familiarum, propriisque praenominibus & agnominibus.

783. Primores magistratum sunt senatores, invigilantes publicæ saluti ; & praetores, vacantes litigiis componendis ; & dilésque, inspectores publicarum ædium ; & tribuni plebis, procurantes ut populus contineatur in bono ordine, & quodvis collegium intra limites suorum statutorum & privilegiorum.

784. Hi tribuni dividuntur alicubi in duumviros, triumviros, septenviros, decemviros, centumviros, &c. quorum officium est ferre plebiscita, (sed ut ea habeat ratâ senatus;) horum tri-

mén juris dicitio (duumviralis, triumviralis, &c.) non est diuturnior, quam in duumviratu, septenviratu, centumviratu, &c. relinquuntur.

785. Dum senatus agit consilium in curia (ubi album censorium, & matricula civium, & civica acta asservantur;) consul (præsidens directioni annuatim, aut ei substitutus pro consul) proponit deliberanda: consulares viri sententias dicunt; syndici assidentes decidunt intricatos easus; notarii confignant conclusa. (N. B. Romani deligebant dictatorem in desperatis casibus, qui imperitaret absoluto arbitratu, quibus vellet, quicquid vellet.)

786. Opifices habent suas sodalitates, suásque euriás, ubi novitus professus artificium, exhibit artis specimen curionibus, demumque in ordinem recipitur: infima plebs sunt mercenarii proletariáque, multitudo.

787. Civium est, præstare sibi mutua officia; licet alius sit honoratior præ alio; aut magis privilegiarius, hoc est, immunior à censu & oneribus: (solent enim quidam indigenæ eximi; peregrini sunt vagantes, eorumque bona caduca.)

788. Quando eives rarefunt, admittuntur novi municipes: quando superabundant, colonia emittitur aliò, ut ex illis alisque convenis, fiat novum municipium.

789. Magistratum est videre nè res publica capiat quid detrimenti: quod fieret, si permetterent 1. quenquam civium vivere otiosè; neque ad vigilare caus rebus: 2. aut vestire se supra statum, aliòve luxu prodigere patrimonium: 3. aut rursus facere questum malis artibus, & aliis præripere sua: 4. aut tolerarent publica in honestamenta, commissationes, popinationes, ganeas, lupanaria, labem juventutis: 5. aut distribuerent publicas functiones secundum personas, non secundum aptitudinem: 6. conviverentque ad omnia præpostera: 7. & non sufficerent defunctis alios: 8. aut non contribuerent salario iis qui ministrant publico.

790. Enim verò in benè constitutis rebus publicis ad omnia sunt 1. severæ leges non facile novandæ, nedum temperande, (ut sumptuariz, & de pretiis rerum, & manupretiis, &c. ut nè quis exlex, aut illex sit, possitque defraudare alium;) sc. 2.

792. *justa exequitio* in violatores legum, sine prosopolepsia: etque 3, *anniversaria* examina, ubi quisque cogitur reddere rationem, quâ ratione victimum querat: nè cui (suo malo) licet esse otioso, aut in alios iniquo; aut exercere mendicatem ostiatim: iwd etiam magistratus ipse, si quem expilavit, *repetundarum* tenetur.

791. Nisi hæc obseruantur (in primis autem ut *juventus* recte educetur) subnascitur indubitanter perturbatio rerum, furta, rapinae, latrociniis, mætricia, mutuae oppressiones, pauperies, subversio denique tanto facilius, quanto respública fuerit populosior.

792. Specialis cura magistratum est, in providendo eomunitati 1. de sufficientia rerum, 2. & præsidii valetudinis, & administranda iustitia: illud per mercatores, istud per medicos, hoc per judices.

C A P . LXXXV.

M E R C A T O R E S .

793. Quia non omnis telius fortis omnia, debent homines communicare sibi sua bona, quæ superfluent hic, transmittendo aliò, & quæ deficiunt hic, adsciscendo aliunde, tam-

etsi à transmarinis locis: cujus negotiatione est noinen mercatura, occupata circa inventio- nem & evectionem rerum; suo & reipublicæ bono.

794. Invehenda sunt (ope vecturae & naviculariæ) nec- faria; quæ domi desiderantur, ut defectus sarciantur; & quæ supersunt evehenda, nè sine usu depereant: hæc est summa ratio mercimoniorum, exercenda facilimè in locis opportunis, maritimis puta, aut ad fluvios navigabiles sitis.

795. Diuturnus mos fuit, permutare merces ipsas, (cu-jusmodi submutationes nec dum desitæ sunt usurpati:) postea dependebatur *infellum* es (arpentum, aurum) secundum indicta pretia rerum: tandem reperta est moneta, hoc est, ex signatum charactere valoris, quô procedat expeditius sum indicatio pretii, & licitatio, rum contractio & solutio; nunc etiam cambiunt pecuniam per collybum, viâ valde compendiariâ.

796. Mercatores majoris nominis mittunt suas merces venundandas ad celebria emporia: sed infitores, tabernarii, mundatores, circumcurvantur

oppidatim inque anniversariis nundinis, aut hebdomariis mercatibus, venum exponunt sua sub caducis, venditaque involvunt cucullis : proprie distrahunt sua viatim, vicatim, angulatim, domesticatim.

797. Genus venditionis est, cum res veneunt auctione : ubi vendor ostentat rem promercalem (circumversando eam) circumstentitur, & indicat, quanti licet : tum aliquis emptorum licetur, alius contralicitur, auctando pretium ; donec res addicatur pollicenti plurimum.

798. Sed quia fraudes intervinunt, oportet esse cautum in mercando : quippe rari commercantium contenti sunt lucello, plerique nimium quatum querunt vendentes magni, quae emerant vili ; ne tamen sibi res deprecietur, ejurant tantidem constare : aut impostor supponit merces vetustas, obsoletas, situ corruptas, pro recentibus : aut adhibet mensuras fallaces, ærofa numismata, &c.

799. Caritas annonæ ingravescit subinde, aut remittit, pro earundem abundantia, vel penuria ; (rurum enim carum, & carum charum :) sepè tamen monopole in culpa sunt,

qui omnia præmercando & postea pro lubitu taxando, vexant communitatem, cui nunquam bene consulitur, ubi monopolya permittuntur.

800. Ubi res delibrata sua perpondio adaugetur, est appendix ; si quid adjicitur, manifissam vocant : sed expendere liberalius, facit dispendia, quæ depauperant ; parcius, comedenda, quæ opulentant.

C A P. LXXXVI.

*Medici cum pharmacopoliâ
& chirurgiâ.*

801. Accersit morbos intensi perantiâ, verum est : sed & hoc vix quenquam posse vivere tam accurate (in hac jam ferunt corruptione) quin ægritudines obveniant.

802. Medicus ergo præscribit sanis diætam, ægris pharmacæ.

803. Diætam præscribit (quæ est optima medicina, quippe securissima, & sine violentia) dum docet moderati cibum & potum, somnum & vigilias, repletionem & exinanitionem, corporie & animi commotiones, ne quid istorum admittatur ante naturale desiderium, nec extendatur ultra satietatem, nec adhibeat aliter, quād expeditat.

804. Invisens ægrum, non (sspè enim magni morbi aggreditur medicationem te- curantur solā abstinentiâ & merè, (ut solent circumforanei quiete,) jam pharmaceuticis jam medicastri, & mulomedicis sed in- clavigicis.
 dagat prius morbi speciem, sedem, causas, non tantum ex relatione decumbentis (quâ parte quid alimenti & quietis, sed & doleat, &c.) sed ex aliis signis: nempè 1. ex lesione functionum, (quæ demonstrat statum animalis facultatis :) 2. ex arteriarum pulsu (qui prodit, quomodo se habeat vitalis facultas: 3. ex inspectione lorii (quod detegit constitutionem naturalis facultatis.)

805. Deprehenso statu facultatum, instituit prognosin, istne morbus lethalis, an salutaris, vel anceps: eoque præcognito, irremediabilem (immedicabilem) relinquit intactum; salutarem aggreditur medelis confidenter; ancipi tem, nonnisi præfando eventus dubios; præsettim die critico, & anno climacterico.

806. Dùm suscipit curam, ante omnia mitigat dolores certis mitigatoriis; & conservat naturalia, quæ videt superesse in ægrotante (ut natura corroborata juvet propellere inimica sibi:) demum que insit oppugnare præternaturalia illa; jam diæteticis

807. Dieta reficit diminutas vires, non tantum moderatione alimenti & quietis, sed & externis fomentationibus & frictionibus, sufficiuntque.

808. Pharmacis profligat ea quæ molesta sunt: tûm illa alterando, tûm evacuando, tandem membra confortando.

809. Alterantia (remedia) sunt, quæ calefaciunt, aut frigefaciunt, humedant aut siccant: tûm verò ut peccans materia possit facilius educi, attenuat eam præparatoriis, vel incrassat, relaxat vel adstringit, emollit vel indurat, ut res postulat.

810. Evacuantia sunt, cum (per dejectionem) vomitoria & purgantia, & (per urinam) diuretica: tûm sudatoria & sternutamentum cientia, ut & gargarismi, &c. quibus eliminantur exitiosi humores; antidota item, quibus pelluntur peremptoria venena; & amuleta, quibus depelluntur fascina.

811. Roborantia sunt, quibus aliquod membrum peculiariter confortatur: ut pe-

& us thoracicis, cordiacis, ventriculus stomachicis, jecur hepaticis, lien spleneticis, renes nephreticis, articuli arthriticis, &c.

812. Invaletudine proficità, sanitatèque recuperatâ, medicus celebrat soteria cum revalecente & ab illo remuneratur *sotris*: sed restitutio semiperfecta (dùm quis non integrè convalescit, etiam sentiat se revelatum) f. cit *valeudictarium* aut obnoxium infirmitatibus; aut (quod pejus) *clinicum*; aut (quod pessimum) illidit in *recidivam*, penissimè affigentem.

813. Utuntur medici in suis præscriptionibus (quas vulgo receptas vocant) notis talibus: Re recipe; lib libram; 3 semis; 3 unciam; 3 drachmam; 3 scrupulūm; gr. granum; g. guttulam; p. pugillum; m. manipulum; ana, de singulis tantundem, &c. Vocant autem id *basis*, quod primarium est inter ingredientia, reliqua adjuvantia & corrigentia.

814. Juxta quas formulas *pharmacopœus* præparat medicamenta in laboratorio, includitque liquida vitreis guttis & ampullis; arida ligneis scellis & pyxidibus; reliqua

fistilibus seriis ac fidelis, vel stanneis lagenis: & circumponit per repositoria, edictis cuivis suâ nomenclatione.

815. Comportat vero medicamentariam materiam undecunque, ut nec aversetur ipsa rerum excrements, immo toxicarum (quippe nihil est quin contineat aliquid medicamentosum:) potissimum tamen partem desumit ex herbis, idcōque oportet esse botanicum.

816. Gregales horum *Chymici* parant non promiscue quasvis medicinas, sed solummodo spirituas; extrahendo intimas essentias rerum: quia profundiores vires tenaciorum rerum patiuntur separari, rūndendo aut macerando; exugendæ sunt vi ignis: convertendæque aut in spiritum & oleum, distillando; aut in flores, sublimando; aut in sal, calcinando.

817. Quibus operationibus eliciuntur primò decocti & sucii, fluidæ medicinæ: secundò, balsama, extracta, tinturae, molles: tertio pulvères & croci, magisteria & crystalli, sicce; ex quorum mixtura porrò parantur composite medicinæ quam plures, intus vel extra usus paudæ.

818. Intus sumuntur julebi, conditi melle & saccharo; & hyrapi & linclus, julebo paulo concretiora, utraque tamen fluxa; tum electuaria, conserve, iheriaca & varia condita, mollicula: deinde conlecta, pilulae, pastilli (rotulae) & orbiculati trochischi, conquadrateque mortale, &c. solida.

819. A foris applicantur corpori linimenta & uiginti, mollicella, cerota & emplastrum, spissiora; oculis, collyria; dentibus, dentifricia; ventri, fomenta; ano, clysteres & suppotoria.

820. Chryngus commodat manum suam medico, ubi mendendum est ferro & igne: nempe segans phlebotomo venas; excancans autem verrucas, aliquaque excrecentias; & apertiens abscessus; & radens ossa scabra; limansve prominentia; serransve emortua; aut perforans (ob subtus latens pus,) perurens denique pyridas carnes cauteris, suscitansque fonticulos causticis medicamentis, ad erivandum humores pravos.

821. Idem reponit suis locis membra luxata, aut prolapsa; intorta vero, curva, gibbosa, reducit ad nativam

figuram: eximit & vulneribus festucas, tela, & alia forinsecus illapsa; coadunatque labra vulnerum futurâ; consolidat ossa fracta inductione ealli; adhibens (ubi opus est) deligationem, quæ fit fasciatione spleniorum, interdumque circumligatione asserculorum.

C A P. LXXXVII.

Judices: cum judicario processu, criminalique executione.

822. Incolumitas reipublicæ conservatur administratione judiciorum: quâ sola constat sua securitas cuique, dum violentia sistuntur, & animadvertisit in violatores: ad minimum enim protestari licet adversus omnem usurpatorem alieni, & provocare ad jus.

823. Forma judicii est triplex, 1. per amicabilem transaktionem; 2. per juridicalem processum; 3. per rigidam executionem.

824. Amicabiliter componuntur controversiae inter partes: ipsas rarius immediatè, sibiùs interveniente tertio: sive ultrè seipsum interponente, sive delecto, in quem & compromittunt utrinque acquieturos esse arbitrio ejus: arbitrio

ſrum vocant, & arbitrarium ju-
diciū.

825. Si non allubescunt
pacifica media, & collibet ex-
periri jure, ſectantur *forū* :
ubi iudex præſidet armatus au-
thoritate publicā, instructusque
ministeriis apparitorum, acceſ-
forū, *præconū*; exercens judi-
cīa die fasto, abstinenſ nefasto.

826. Añor, aut in jus rapit
reum notoriè improbum, petit-
que decidi causam ſummario
processu, (de simplici & pla-
no;) aut auctus juridico
processu per *cauſidicos*, ſcribit
dicam eidem reo poſtulans eum
arcessi in jus, (ſunt enim for-
mulæ ad omnia conſtitutæ.)

827. Ergo reus citatur, vel
ad tribunal prætoris, vel ſub-
ſellia ſcabinorum, tanquam
inferiorum iudicū : qui aut
prætendit clauſulas, ut decli-
net forum legali exceptione ;
aut ſiſtit iudicā die ; ſeu
per ſe, ſeu per ſuum *procurato-*
rem (*mandatarium*.)

828. Tum perficitur accu-
ſatio & excuſatio : accusato aut
ſafente, & excuſante objectam
culpam aut diſſidente : atque
tum producuntur probatio-
nes, per teſtes juratos, ſi
non ſufficiat authoritas carun-

dem, & aſſertio nuda : ſed iu-
randum præſcribitur verbis
conceptis, nē jurator eludat
per equivocationem.

829. Si cauſa non poteſt
definiri illico, vadantur litig-
atores, ut compareant ad
præſinitum diem : datisque
vadibus, licet utriue parti
vadere, & inſtruere ſuum *ad-*
vocatum, ut quiskoſ ſciat tueri
cauſam clientis ſui.

830. Incorrupti *judicis* eſt,
1. non admittere clanicularias
delationes, ſed delatores com-
pellere, ut aperte agant, 2. non
prolatare cauſas, ſed iſiſtere :
3. non ſufferre perplexationes
& ſycophantias, ſed inclamare :
4. vitareque præjudicis, nec
propendere favore aut odio,
huc vel illuc : 5. aut corrumpi
largitionibus : 6. ſed decret-
nere ſimpliciter, ſecundum
probatorum evidentiam, cauſarumque
merita : abſolvendo
inſontem, damnando ſontem
(etiam ad refuſionem expen-
ſarum litis,) nē protervia
maneat impunita, ſed ut luſt
qui peccavit.

831. Antequam ſententia
definitiva f.rretur, *præſes* requiriſ
vota *aſſessorum*, rataque habet ;
decreta communī conſenſu non
retractans nec reſcindens.

832. Promulgata decisione causa, exequitio fit ocyus; nisi dilatio impetretur intercessione alicujus, aut pars condemnata petat recognitionem cause; aut denique appellat ad judicium superius, qualis casu locus est justitio, & comprehendinationi, aut etiam sequestrationi: at quod superior judex decreverit, imponit finem controversia, nec vtilitigatores impunes relinquentur.

833. Manifestariis prævaricatoribus infliguntur atrocies pœnae, ut alii deterreantur a sceleribus; ubi litor rapit, loris ligat, vinculisque vincit, sceleratos nebulones, injiciens manibus manicas, pedibus compedes, collo nuncellas, & detrudens aliquos in ergastula, ubi compediti exsequantur servilia opera; alios rursum exponens spectaculo, erexit in propatulo cippis; alios tradens carcerario custodiendos in carcere, & enervandos fame, squalore, & pedore.

834. Enormes malefici trahuntur carnifici, subjiciendi tormentis: hoc est, imponendi equuleo, & prægravandi ponderibus, aut distingendi

fidelibus, distorquendique adrendi, & sic cruciandi si nolint confiteri citra torturam, notoria propemodum: ut in confessos demum supplicium constituantur juxta promeritum.

835. Scorta & scortatores ceduntur virgis & flagris: impudicis postibulis inuruntur stigmata; ut & proditoribus ac falsariis: facculariis, abigei, peculatori, multantur fustibus aut mulcta; vel strangulantur suspendio, in patibulo suspensi: alicubi & furum complices (qui surreptas res clanculum receptant) æquiparantur compilatoribus ipsis, afficiunturq; aequali noxâ.

836. Machi, raptores, (effractores) plagiarii, homicide, & laesse majestatis rei, decollantur: latrones, sicarii, pirate, sacrilegi, crurifragio pleantur: sed olim affigebantur cruci (seu furce;) parricida verbi, fratricida, infanticida, insuebantur cum serpente culleo, aquisque mersi suffocabantur; principes interficiuntur quadrigis in diversum actis, bona vero illorum confiscantur, aut publicantur: incendiarii, sagae, & nefes, cremantur super ro-

gum;

gum; blasphemæ elinguantur.

837. Calumniatores maligni, abrèctatoresque, & qui libellis famosis, anonymè scriptis, immerentes ignominiosè traducunt, itémque convicti per iuriū, mutilantur aliquo membro: aut condemnantur ad metallifodinas, vel ad triremes; aut exterminantur; hoc est, prescribuntur, relegantur cum infamia, seu in locum certum, exules dicendi; seu ad vagandum extores: ut sic etiam res publica liberetur purgamentis suis.

CAP. LXXXVIII.

Ritus recreationum.

838. Ut nè fragiles vires labescant aut clangescant, cessatur quandoq; à seriis, daturq; aliquid temporis ludicris: quæ defatigatos oblectent spectatione, aut vegetent commotione, aut refocillent concertatione; quæ tria genera vacationum lusoriarum, quidni etiam cursim speculemur?

839. Prestigiatores faciunt spectacula non injucunda vulgo: perstringunt aciem oculorum mirâ volubilitate gesticulationum, ut miracula putentur, cum tamen res per-

agatur perniciitate: nec non funambuli, non ambulantes solum super fune extenso in sublimi, sed & subsultantes cum strictis ensibus (papæ quam audaces!) dum sese librant haltere manibus gestato: itemque larvati ludiones, similésque circulatores.

840. Scenici ludi præbent spectaculum plausibilius: ubi in theatro historicè representantur quædam memoranda antiquorum gesta; idque ab histriónibus, vel personatis misis, prodeuntibus è sipario in proscenium: si argutiè, applauditur illis; si inscitiè, exploduntur, & exsibilantur.

841. Actores hinc sunt, vel comædi, dum comœdia agitur, exhibens res variè turbatas, sed cum lœta catastrophe: vel tragœdi, dum tragœdia, cum lœto principio, sed tristi exitu utrobique est prologus, & quatuor aut quinquè actus, quilibet divisus in aliquot colloquientium scenas, primariisque spæctatores considerant in orchestra; cavea relinquitur promiscue plebecula; pretium tamen poscitur ab his & illis.

842. Commovendo se quærunt redintegrare vires, qui sese exercent cursu, saltu, ja-

batu, luctatu, pugilatu, equitatione, vectitatione, pila item, similibusque commotiunculis.

843. *Cursu*: qui supervehuntur in glæcie; aut sibi designando lineam; simul ac eam attigerunt, protinus consistunt; & qui ultra eam procurrerit, aut citra eam substerit, perdit ludum: impensis autem illi *cursores* qui cursu contendunt in stadio, incipientes cursuram à carcerebus, & inter cancellos recurrentes ad metam, ubi qui liber laborat prætervertere cæteros, primus tamen solus reportat brabeum, ab assidente brabeuta.

844. *Saltatores*, ad modulos choraulz, ductuque choragi, (seu præsaltoris) ducunt choreas, varia circumgyratione, & tripudiant.

845. *Faculator* jaciunt in porrectum ante se, vel evibrant in auras, discos, & alia missilia, vel collimando ad præfixum scopum, contendunt cum tangere (ferire.)

846. *Luctator* nititur pro sternere colluctatorem medio prehensum in agone; sed ille reluctando renititur affigere ipsummet: ubi supplantage artis est, recellere, risus.

847. *Pugiles* congregantur duello, in palestra cæstibus, gladiatores gladiis, decertantque sub directione lanistæ, dimicatione gladiatoriâ & ubi alter ictum infert, alter excipit, inhibet, propulsat; vincit autem qui infligit: *andabat* pugnaturi pugnis, committebantur perridiculo certamine, prævelatis oculis.

848. *Equestris ludicrum* est, cum equiso frenans equum injecto lupato, mulcēnsque popysmis, docet ex arte gradī, salire, converti, sessorēisque molliter gestare; aut cum de sultor transultat de equo in equum, mirâ celeritudine.

849. *Ludus pilæ* fit expulsim & datatim (in sphæristorio vel alibi:) cum eam alter mittit, alter excipit & remittit: sive sit *pila pagana*, pilis farta, & percutienda ferulâ, sive *pila palmaria* (herpastum) repellenda palmo, aut reticulo; sive *pila pugillatoria* ære distenta (sol lis;) reverberanda pugno.

850. Addamus iusionibus motoriis pueriles istas: *dissigium*, quô se fugitant & capti vant; *mündam* (latebram vac-

ex;) quā se abscondunt & queritant: oscillationem, quā se agitant à petauro: incessum grallatorium divaricando gressum super grallas: ejaculatationem globorum in serobiculos; jactationem globi, ad dejicientum conos: versationem turbinis flagello: elisionem stups glandis è sambuceo sclopo, &c.

851. Concertamen sit, Iudendo par, impar, & micando digitis; & certando enigmatis & captatoriis quæstiunculis: tūm sortilegiis, ut in alea, ubi tali (tessere) immittuntur per frictillum (sed hoc est ferè aleatorium;) aut ubi certatur forte & arte, ut in ludo calculatorum, & lusoriis chartis: vel demique solâ arte, ut in ludo latruncularum ingeniosissimo omnium.

852. Ludendum autem est, sit delectabile sit, cum coxaneis & comparibus, idque cum sponsione: at non in res magnas; ut sit cītra inquietudinem & solicitudinem: (qualiter sit, cum luditur pro sustinendo talitra vel alapā, vel pro evacuando schypho) & cum bellis collusoribus, qui te non deludant, aut conetur bēnt felicitatem jurgiis, devotionibus, obsecnitatibus: sed locus

quoque dandus est diludiis; ut garrias cum congetronis bus.

CAP. LXXXIX.

Convivales ritus.

853. Congressus oppidanorum convivales non sunt prætereundi, quatenus instituuntur vicinalis amicisciæ causâ: sive magis private, ad comportationem, vel concœnationem, ubi estur de collatis symbolis; sive magis publicè, ubi quaj opulentior instituit convivationem, occasione lustrici dies, vel alijs: sive cum meriti de republica singulariter, excipiuntur quandoque publico sumptu, lauto convivio:

854. Quando convivandum est, archimagirus tradit coquis apparanda esculentz, coempta per obsonatorem, aut subministrata à promocondō: triclinium curæ est architriclinio, ut mensæ tapetibus insternantur per triclinarios, supersternanturque mappis decenter extensis; tūm disci circumponuntur (sive sint orbes, sive quadræ,) cochleariaque & salinum apponuntur, & collyre panis de prompti è canistro, aut scissæ buccæ.

855. Demum fercula inferruntur,

Q

scruntur, in patinis & lancibus; & cibam mala destruantur in patellis (scutellis:) convivium quod magis opiparum est, eò habet laudiores epulas, variaque pulmenta, imo & diversos missus.

856. Invitatos convivas, venire temporius quam serius, civilius est: quos convivator excipit amica obviamitione, & introducit: cumque ablueant manus super malleum & gustatio, aut super pulvrum (sæpi poltubrum) ex aquili (sureolo,) terferuntque mantili mundo (inquinatum præbere incivile fore,) assidunt juxtam per disposita sedilia (olim mos erat occumbere.)

857. Strulator deartuat appofitas dipes scite, ac dispergitur: prægustator prægustat potiones, aut propinat promulgis, quam prælibant discumbentes: adstante, qui abigit muscas, muscario, ne sint infestæ epulantibus, aut illabantur epulis.

858. Eduliorum prima sunt obsonia; (juscula, pulmenta, ova sorbilia, &c.) non lambenda exserta linguâ, sed sorbenda cochleari: cetera eximuntur furculis, & consinduntur cultris, prehensis manubrio.

859. Benè morati ingerunt bolas ori moderatim, non injectant; comedunt mansando, non glatiunt tuburctnando; ne postea ructent, aut singultant, neque lingunt labia, sed detergunt mappulâ, si perungantur.

860. Interim potoria vasa depromuntur è repositoriis, prolataque reponuntur in abaco; & dum cellarius promitt merum birneâ, & zythum obbâ, pincerna id fuisse è cantharo, insusumque in poculis, calicibus, vittis & patulis, portigit pocillatori, hic autem convivantibus.

861. Tum fiunt propinaciones & circumpotaciones, pro salute hujus & illius, præbibuntque sibi crateres ad cibendam uno haustu; præsertim postquam adbiberunt.

862. Sub extremum tolluntur patinæ, cum buccellis, crustis, semelisque micis, & aliis, analectis, appörtanturque bellaria, & salgama: verum enim invero festiva colloquia, & lepide confabulationes, sunt primaria pars lautæ trattationis, tæque epulationis; quia intercedente mentione unius rei possunt multa edissertari hilariiter.

863. Per-

863. Peracto convivali epulo, surgitur à mensa, gratésque aguntur ei qui tractavit liberaliter, itürque domum; si noctu, facibus præludentibus & quamquam quidam helluones, etiam sumpto antecœlio, & commessati abundè, superingerunt pocænia, ut se contumulent cœtiūs.

C A P. X C.

Sepulchrales ritus.

864. Ultimum quod mortales debent sibi invicem, est deductio ex hac vita; cuius non una ratio observatur, hodieque.

865. Quondam comburebant cadavera, cinerésque (conspersos odoratos liquoribus) condebant propè busta in urnis; & nè manes oberrarent, faciebant illis justa ferialibus epulis: conductæ verò præfice deflebant lugubribus lessibus & pniis, enumerando laudes defuncti.

866. Nos humamus nostros demortuos; qui à nobis complorati, & mox emortuali die lugubriter induti, vel etiam à pollinctorē pollincti, inclunduntur capulo (loculo;) adornatürque funus funestis ritibus; funus nempe impositum

sandapile (fætetro) effertur, sandapilatiis, hūntque exsequiæ funebri pompa, cœmeterium versu (viri incedunt pallati, feminæ ricinatae:) ubi sepelitut à vespillone, qui & e fossa interdum ossa refodit, aut recondit in ossuario.

867. Benè meritis eriguntur altiores tumuli ad sepulchra, vel alia honoraria monumenta, statua, epitaphia, &c. cantanturque epicedia; & recitantur solenniter encomia: ita vivi parentamus mortuis (honorifice luctu.)

C A P. X C.

Regnum: ubi luſtramen regionis.

868. REGNUM dicitur conciliatio multarum civitatum, & terrarum sub uno capite; inita, eo fine, ut unita virtus sit fortior, ad obserendum illis, quæ dissipationem adferre possunt.

869. Ibi tria sunt necessaria, 1. regio ampla, multorum inhabitatorum capax: 2. series statuum ordinata: 3. sanctio legum firmata.

870. Bonum est regionem esse redactam sub unum regimen, disclusamque ab aliis unitibus; seu nativis, mariis,

Q. 2 paludum,

paludum, desertorum, montium
vel fluminum; seu arte factis,
puta concedibus silvarum, arcis-
bus limitaneis, &c. (Unicbi-
nenses, quod sciamus, discluse-
runt se à Tartaria, muro qua-
dringentiarum lucarum, &c.)

871. Intra se regnum di-
viditur in certos principatus,
comitatus, dynastias: ubi si quis
absolutè dominatur, est domi-
nium: ubi duntaxat jurisdictionem
habet, districtus: (dictio
bello devita, & nostro imperio
adjecta, dicitur provincia:)
qualescumque autem sunt isti
practus, circumscribuntur re-
gionatim suis limitibus: fru-
unturque minora territoria
minoribus immunitatibus; ma-
jora majoribus.

CAP. XCII.

Regni administratio.

872. In regno sunt liberi
status, colligati inter se vinculo
statutorum; habentes infra se
populum, cui imperant; supra
se autem Regem vel Reginam, cui
parent.

873. Primarii inter status
sunt proceres, comites, marchio-
nes, duces, archiduces, dominan-
tes instar regulorum in suis
comitatibus, marchionatibus,
ducatibus; habentisque sub se

dynastas, barones, equites: po-
ssores scilicet dynastiarum,
baronatum, prædiorumque,
sive mancipi, sive ut vasallos,
jure feudi.

874. Populus obedit suis
superioribus per omnia, pen-
ditque census, tributa, veſigia-
lia quandoque & capitationem,
nempè ipsorum uestitoribus, ta-
bularis, publicanis: sed impe-
rantibus libeat sic imperare,
ut collubeat & subditis obedi-
re, citra querelas & coactionem;
non sunt attenuandi angarii,
exauriendique exactiōibus:
potius deliniendi congiarii &
donativi: excarnificare suos,
est tyrannis.

875. Rex, aut hereditario
capescit sceptrum, (ubi jus
illud regii stemmatis est, ut
primogenitus succedat) aut
eligitur liberis votis ordinum
sede vacante, accipitque coro-
nam cum homagio; posteaquam
tempore interregni gubernatio
administrata fuit, per inter-
regem.

876. Residens autem rex
in sua regia (plerumque in
metropoli,) delegat quaquaver-
sum vicarios, præfectos (satra-
pas) fiscales, administratorēsque
alios; quin & ad exterios le-
git legatos, qui instructi
authen-

authentico diplomate, res sibi
commissas gerunt.

877. Circa se domi habet
confiliarios intimes; aula magi-
strum; mareschallum, &c. Can-
cellarius est cognitor causarum
ad regem devolutarum, cu-
stosque sigilli, archivi, tabula-
rumque publicarum: cui additi
sunt secretarii & amanuenses;
superiores ministri sunt dapifer,
pocillator, thesaurariorum, stabuli
magister; inferiores autem,
cubicularii, atrienses, celeres,
stipatores & spiculatores: (sed
revera non tam satellites
xutantur principem, nec tam
locupletant fisci redditus, aut
deposito gazzæ, quam amor
provincialium.)

878. Usus eunuchorum in
gynæcis, obsolevit apud nos;
utinam & morionum, gnathonum,
mugigerorum, & syphophanta-
rum!

879. Cùm rex exhibet se
pro Majestate sua (præsertim
legatis exterorum, admittendis
ad audentiam; aut dimittendis
cum honorario,) sedet in eburneo
solio, magnifice vestitus tra-
bæ & ornatus diademate,
stipatusque frequentia aulico-
corum.

880. Comitia aguntur in
negotiis concernentibus popo-
vi,

tum regnum, ad quæ concie-
tur nobilitas, civitatūmque pri-
mates: ubi alii præ aliis habent
prærogativam suffragij: nemo
autem debet invitus suffragari;
vel refragari; sive sanctienda
est quædam nova lex, sive ab-
roganda vetus, aut novanda
moneta, aut ineundum sedes;

bellumve decegnendum.

881. Reges magni appellantur
se monarchas, & imperatores;
regnanteque ferè soli, absolutæ;
quanquam Romani Cesares soliti
sunt legerè sibi collegas, sed
nunc (in Romano-Germanico
imperio) eligitur unus ab
Electoribus, quorum numerus
nuper est adactus.

CAP. XCIII.

Turba regnum, & bella.

882. Status pacatus est opta-
tissimus, sed fit nonnunquam,
ut nequeat obtineri, nisi vi
armorum; sive quodd gentes
finitimæ invadant nostra (mo-
vendo lites de confiniis:) sive
quodd potentes involvant po-
pulos bellis (contendendo in-
ter se de eminentia,) sive quodd
etiam domi motus suboriantur,
non aliter compescendi, quam

883. Puta

883. Tuta quum superiores
zygannicè intendant inferiori,
hus jugum servitutis; hi autem
censem dimicandum esse sibi
pro libertate, vel deficiendum
ad alium dominum: aut
quum factiosi quidam turbato-
res (propter privatas simul-
tates, alio tamen quoipam
prætextu) disseminant clande-
stinas conspirationes, & moli-
tias concitare conjurations,
tumultus, seditiones, rebel-
liones, atque sic bella inten-
siva.

884. Ut tamen anteveniatur
bellum, nihil non tentandum
est, domi forisque: nempe
depaciscendum cùm confinibus,
compactaque subinde renoyan-
da: domestici autem conti-
nendi, sub æqualitate jurium,
nec permittendæ injuriaz in
quenquam; apprimè obser-
vandi inquieti, proclives ad
novationem rerum, & callidi
causari quidvis, nè quid obtenu-
dere quæcant suis molitiopibus.

885. Nihilominus coorta
conturbatione, solet reconcili-
atio requiri per internuncios;
aut interpositio vicinorum,
qua tumulti os dimoventur
a pravis consiliis; aut mitti-
tur caduceator ad hostem ipsum,
qui petat pacem, præsertim

si quis arbitretur se impera-
tum, aut imparem hosti;
quandoquidem temerarium
fore, objicere se imbelli
bellico, inexercitatumque
exercitato.

886. Si tamen minax hostis
renuit pacificationem, missisque
faciali clarigat (hoc est, de-
nunciat hostilitatem) cogitatur
quād primū de intercludendo
illi aditu, & de bellico appa-
rato, qui multa apposcit: ut
militem, (tūm indigenam, tūm
extraneum secundè haberi po-
test,) auxiliisque federatorum,
& commeatum, & dapsiles
sumptus.

887. Itaque siips. cogitur,
emittunturque oppidarim con-
quistores, qui colligant mili-
tarios, conducantque dato
auctoramento; quos jam
conscriptos, & deductos in
diribitorum ad armilistrium;
diribitor lustrat viricim, ha-
bitoque delectu obstringit
sacramento, & sic authorat.

888. Tum instruit armaturā
alios levi, alios gravi: ut
valeant & defendere sese,
& impetrere hostem animosè:
capiti offert galeam (subductam
cudone;) pectori adoperiendo
ferrenus thoracem (cataphracti
tamen circumquaque lorican-
tur;)

ter;) finito brachio clypeum
vel scutum, dextra vero ha-
bam; lateri accingit gladium,
vel appendit balteo, ut
promptius stringatur è vagi-
na; evaginatusque recondatur
facilius capulotenus.

889. Delinc concentriat
exercitum, per legiones & vexilla-
tiones: dum redigit equitatum
in turmas clamydatis, pedi-
tatum in cohortes sagatas,
utrosque autem in contubernia
(seu decurias) præficitque
decuriis decuriones, centuriis
centuriones (nempè equestribus
magistros equitum, pedestribus
magistros peditum) millenis
ebiliarchas (sive tribunos;) tandem omnibus paludatum
imperatorem.

890. Adjuncti horum sunt,
locutentes, vexilliferi, &
campiductor, quorum quisque
si vult asciscit sibi optionem,
ad curandum res suas privatas.

891. Dimicæ & volones ag-
gregantur tam equitatu quan-
peditatu, tyrones intermischentur
veteranis (postquam præ-
exercitati fuerint prælusioni-
bus;) lixe & calones (cæculæ)
addicuntur servitiis.

892. Rebus sic dispositis
fusciptur quantocvls expedi-
tio: metatque metatur extra
tali loco, qui commodus sit
frumentationi, & pabulationi,
auationi item & lignationi:
hic ponuntur tentoria, signifi-
turque paxillis, utque statu-
ra sint ab incursionibus ru-
ta, circumvaliantur aggeribus.

893. Instituuntur tamē
excubia per certas stationes:
nec undē superveniens indipi-
nato hostile agmen pessundet
inautos: datique tessera à
præfecto vigilum (tesserario,)
quā sui se recognoscant.

894. Interēa emituntur
speculatori & exploratres, qui
obseruent hosticas machina-
tiones, reducēsque referant
visa & audita: insimulque siue
catervatim excursiones, obvia-
turæ depopulantibus, ubieunque
occurentibus.

895. Quum tandem copiae
deducuntur ad prælium, ordi-
nantur in aciem (cuneatam
vel quadratam) sic, ut pedites
occupent medium, equites sint
alarii: signiferi autem ferunt
signa inter medias catervas,
quos præcedunt antesignani
cum romphæis; timpanistæque
strepitu tympanorum, & ame-
tores

zores clangore tubarum & lituorum canunt classicum: duces autem circumequitantes inflammant ad strenuitatem, portatibus & obsecrationibus.

896. Velites usitatè incessunt hostem, & velitando faciunt initium pugnæ: mox concurrent legiones primipilorum, pugnantque truculenter cominus & eminus, sive pugna sit stataria, sive gradaria.

897. Olim ejaculabantur lapides in longius distitos: funditores è fundis, balistarii è catapultis; postea sagittarii promentes sagittas è pharetris, imponebant arcubus, hōsque nervo, tendentes & dimittentes arcebant eminus ingruentem hostem, ac protelabant: hodie sclopetarii onerant sclopetas nitrato pulvere, plumbeisque globis, post displodunt & transverberant obvios.

898. Propiùs distantes ire prohibentur pilis & sarissis; irruentes nihilominus traciuntur lanceis, & bipennibus, magno iusu vibratis.

899. Proximi proturbantue calis & clavis; vel ceduntur ensibus & semispathibus, vel obturcantur acinacibus; quin

& punguntur frameis & pugib; nibus, fitque miseranda franges; dum hinc vel illinc promiscue cadunt, & conculcantur atque proteruntur, cum horrendo ejulatu.

900. Novissimè producuntur triarii & prætoriani, confidūtque redintegratur, dumque succenturiati invadunt hostem ex insidiis, disturbant ipsi aciem, fugant, insectantur, contrucidant.

901. Qui terrore pereulsi querunt evadere, elabi, difugere, si diffugii spes non est, dedunt se, ut capiantur: sed qui cædem & captivitatem evaserunt, palantur dispersim, donec aggregentur à suis, aut inveniant configium.

902. Quando nox dirimit pugnam, canitur receptui, vixique miles diribit prædam, & manubias devictorum: nō hostis dimicationem redau- spicetur, recollectis suis dissipatis.

903. Rebellis urbs, vel arx, (in quam profligati scelere receperunt) cingitur copiis, obsidetur, obvallatur, oppugnatur, donec expugnetur; hoc est, occupetur, aut secu- peretur.

904. Hic adhibentur mul- tij sagittis

multifarii machinatus : aliquid scanduntur muri furiāli impetu, admotis scalis, vel advolutis ambulatibus turribus, è quibus demissā exostā (arrectario ponte) oppugnatores insiliunt muros.

905. Alias diruuntur adatis arietibus, vel libratis saxis è ballista : hodiè demoluntur firmamenta quæcunque è fulmineis tormentis, locatis post cratias gerras (terrâ oppletas.)

906. Est quoque inventum instrumentum dirumpendi violenter portas, pilostrum (impetarda,) excogitanturque in dies alia vasamenta (strategemata:) in primis suffosiones, sive occultæ, per subterraneos cuniculos, sive apertæ, sub pluteis.

907. At obsessi relinquunt nihil intentatum, ut se defendant : extruunt antemuralia propugnacula ; & hæc præsepiunt sudibus (ad hostem accessu excludendum) aut spargunt per submœiana ferreos murices : & superfundunt irrumpentibus ardensem picem : intus item opponunt disruptiōni murorum abscissiones per novas fossas, ut introrumpentes reperiant præcipitia noxa.

908. Solent etiam præfarii, propugnantes castrum, facere eruptionem, & tentare an queant abarcere suos obfores : sed repelluntur, & debellantur majore vi, donec angustati, aut deficiente comedatu, & quando nulla spes est suppetazum, deditio[n]e tractare incipiunt, petentes inducas : quæ panguntur ad aliquot horas, aut etiam prorrogantur, datis utrinquesecus obſidibus.

909. Qui se submittunt p[ro]sternit[ur] deditio[n]e, nanciscuntur conditiones honestas : sed vi expugnatæ civitas diripitur, aliquando deletur ad internectionem, & sic desolatur funditus.

910. Obtentā victoriā ; viatores reveniunt à militia onusti spoliis, erexitisque trophæis, & jubilantes ac ovantes, aut etiam triumphantes : triumphus enim agitur solennissimā pompa.

911. Ubi strenui (quorum virtus principaliter enituit) nobilitantur, condecorati insignibus ob heroica fæcina ; saucii sanantur, captivi redimuntur aut liberantur permutatione, atque ita redeunt post liminiū ad sua : contrā autho-

res turbarum (cum perfidis defectoribus, proditoribus, perduellib[us]que) plectuntur, desertoresque commilitonum, & transfug[us] puniuntur.

912. Ultimò miles distribuitur in hiberna: aut exsolutis stipendiis, (quantum quisque promeruit) exarmatur & ex-auctoratur; emeritisque rude donantur: qui autem pro patria occubuerent, afficiuntur panegyricis & adorati.

913. Navale prælium est terribilius: cum infestæ classes tormentis sese quaßant, clas-sariisque ipsas militares naves perforant, incendunt, profundo absorben: aut captivant injectis harpagonibus, & uncis, &c.

914. Hic pretoria navis dicitur, qua vehitur archithalassus; præsidaria quæ excubat; speculatoria, quæ excurrit ad explorandum; frumentaria, quæ adveat comætum, &c.

915. Utinam autem obsecrant hæc opprobria nostri generis, mundique disperditio, bella! nihil enim uspiciunt est tam sacrum & inviolabile, tamque celsum, munitum, impensum, aut immensum, invictum aut inexpugnabile, quod vis belli non violeret, inhrmet,

infringat, subruat, atterat, vastet, exscindat, aboleat: ut documento sunt tot urbes & regna, regnatorésque ipsi; cum suis innumeris exercitibus, modernaque vastitudo & probrosoe in Europa ruinæ.

CAP. XCIV.

RELIGIO.

916. Quandoquidem spectator fuisti hucusque quomodo homines tractent res & seipso; restabit videre actiones corundem reflexas in DEUM.

917. Animus namque hominis presentisicit, quemadmodum ipse regit suum corpus ita esse quandam ævitern. m mentem, quæ moderatur hoc UNIVERSUM: cui ut placeamus, esset de illa cogitandum sanctè, & facienda illi grata, & sic expeditam ab illa retributionem.

918. Omnis igitur religio resolvit se occulte in tria; fidem in Deum, reverentiam in eum, & spem misericordiae: quæ quisquis curat, habetur religiosus; qui non curat, irreligiosus; qui præpostere curat, supersticiosus.

919. Atheismus est, non credere numen; Epicureismus, colere ventrem pro nomine;

Saddu-

Sadducismus, non exspectare immortalitatem ab immortali.

920. Ast quia sciri de Deo nequit, nisi quod ipsemet de se revelaverit, hinc est, quod omnes gloriantur de revelatione aliqua; sive comprehensâ libris, sive acceptâ à majoribus per traditionem: rursusque omnes congruant in eo tacite, quod optima religio sit, credere quæ Deus revelavit, & facere quæ mandauit, & sperare quæ promisit.

921. Tandem, tametsi Deus tolendus sit spiritu, assentiuntur tamen omnes, necessarios esse externos quosdam *ritus*, quibus excitemur ad internum fervorem, eoque observant quosdam *ritus* omnes.

922. Diversitas religionum nihilominus est magna: quæ venit partim ab ignoratione revelationum, partim à discrepante interpretatione earundem, partim à consictione quarundam, & sic admisisti commentis, ac imposturis.

923. Principales sunt quatuor: sed harum quælibet disjecta in minores sectas: *Gentilis, Judaica, Christiana, Mabomedana*; habens quæque suum authorem, suos *revelationum* li-

bros, suosque *ritus*: cujus scopulos quadrivii historiale narratiunculam en accipe.

CAP. XCV.

GENTILISMUS.

924. Qui nos condidit, relavit se primùm primis parentibus, dato illis mandato, cum interminatione, de abstinentia quadam arbore (ut minimissent se debere obsequium suo conditori:) sed invidiosus spiritus insuturavit eis, si vellent esse tanquam Dii, ut vescerentur de fructu vetito: quod illi, cheu, fecerunt, affectantes parilitatem divinitatis.

925. Sed lapsi, agnovere reatum, erubuerent nuditatem, condemnataque ad poenas, & ex *Paradiso* ejecti, acceperunt permissionem adversus desperationem, de venturo semine mulieris, ad conterendum caput *deceptoris*: quamquam & ipsum esset atterendum ad redimendam culpam.

926. Cujus promissi ut possent commemorinisse, (quomodo mors morte delenda foret) mox agni mactabantur, ad confitendum indumenta contegenda nuditati: quæ fuit prima origo sacrificiorum, & scopus.

927. At inconsiderantia hominum retinunt ritum sine significatione, offerendo hostias sine fide in redemptorem, & sibi esse quoscunque usquam querendo placare Deum opere gentium coli audierant, ex-operato, ut in Caino paruit: itruerunt templum Pantheon dictum: diviseruntque in deos majorum gentium, (Jovem, Apollinem, Mercurium, Neptunum, Vulcanum, Martem; deasque Iunoem, Minervam, Dianam, Vestam, Cicerem;) & deos minorum gentium, (Plutonem, Castrom, Pollucem, &c.)

928. Subiit alia: quod attractarunt presentiam invisibilis numinis representare visibilibus signis: sive animatis, ut Agyptiorum (qui quod animal primum conspicari fuerant manè prodeuentes, illud habuerunt venerabile cā die, loco Dei,) sive inanimis, ut qui se incurvabunt soli, luna, stellis, arboribus, &c. sive denique idolis, à se effictis.

929. Unde denuō stupidiitas invasit animos, commentandi pluritatem deorum quorum tot confixerunt, ut singulæ gentes haberent peculiaria numina: Babylonii Baal: Sidonii Astaroth, Ammonitæ Chamor, Philistri Dagor, Accaronenses Beelzebub, alii alia.

930. Graci commenti sunt innumerabiles deos (cuius deabus,) superos, inferos, & medioximos: non tantum parti inter illos munia gubernandi mundi: sed & imaginati jugales thalamos, carnalemque

genituram, imò & bella, non minus impie quam insulte.

931. Romani, rati colendos sine fide in redemptorem, & sibi esse quoscunque usquam querendo placare Deum opere gentium coli audierant, ex-operato, ut in Caino paruit: itruerunt templum Pantheon dictum: diviseruntque in deos

majorum gentium, (Jovem, Apollinem, Mercurium, Neptunum, Vulcanum, Martem; deasque Iunoem, Minervam, Dianam, Vestam, Cicerem;) & deos minorum gentium, (Plutonem, Castrom, Pollucem, &c.)

932. Demortuos heroas & heroinas accenserant quoque divis, quasi euctos in cœlum suis meritis, quos vocabant indigetes & semideos: ut Herculem domitorem monstrorum: Liberum (Bacchum) vini inventorem; Esculapium, medicinæ repertorem; Musas, artium liberalium inventrices, &c.

933. Sensatores excusabant hinc multitudinem deorum: dictantes unum esse deorum Deum, Jovem, reliquos ejus progeniem: alii censuerunt sic varie appellari divinas virtutes.

934. Habebant & sua oracula, edita ab illatore spiritu Vejove, (emittentes voces ex idolis:) alii sinabant colloquiū cum aliquo deo vel dea, ut

conciliarent autoritatem suis statutis, (sicut *Numa Pompilius*:) tandem jactabant quosdam libros *Sibyllinos*, continentes vaticinationes varias.

935. Ad sacrificandum suis deaſtris, congregabant ſe in lucis, excelsisque locis, ubi extruebant aras & delubra: sacrificuli eorum, Romanis dicti fuerunt *famines*, illorūmque summus præſul pontifex; cùm consecrabant fana, dicebantur inauguare; cùm redigerent ad profanos uſus exaugurare.

936. Ut expiarent piaecula,aspergebant ſe lustrali aquā; & flagellabant flagellis, quin & incidebant lanceolis, ad fanguinem uſque; crudelissimus Satan, *Moloch*, poſcebat ſibi concremari vivos infantes.

937. Festos dies agebant difſolutillorem: præſertim *Bacchanalia*, indulgendo genio: & *lupercalia*, diſcurrendo nudè; & *compitalia*, circa viarum compita tripudiando, &c.

938. Supersunt etiamnum vecordes *Idololatré*; qui pro vi-vo DEO colunt quidvis com-mentitium: Indi quidam cacademonem iſum, studio placandi

furorem ejus: (litamus ei, inquiunt, non ut proſit, ſed ut nè noceat: hem dementiam!)

CAP. XCVI.

J U D A I S M U S.

939. Invaleſcente idolomania, evocavit Deus *Abraham* & medio idololatrarum, intimavítque ei, ſe ſolum eſſe Deum *Schaddai* (omniſufficientem) ueſibi ſerviat cum ſua posteritate, & qua proditurnus eſſet *Meffias* in quo benedicerentur omnes gentes terre: à quibus eum tantisper discrevit ſigno circumciſionis præputii.

940. Poſteā dedit illis (per manum *Mofis*) tripartitam le-gem, moralem, ceremonialē, forensem.

941. *Moralis*, eſt immuta-bilis norma interui cultūs: cuius ſummatum eſt de-calogus, quem Deus ipſe co-licitūs detonuerat, edicendo ſic: Non eſſe cotendum aliud numen præter ſe: non effigiandum ſe ſimulachris; nomen ſuum ſacro-sanctè venerandum; ſabbatum religiosè feriandum, progenitores ac nutricios honorandos; nos temerandum eſſe ullius hominis vitam, aut pudicitiam, aut fa-cultates

cultates, aut famam, aut quidem concupiscendo quidquam illicite.

942. Ceremonialis fuit quā prescribebatur ratio externi cultūs per varias ceremonias, prænumbrantes futuram veritatem: 1. ut, quod voluit esse unicum sanctuarium; 2. & in illo unicum altare; 3. cum unico jugiter continuato igne; 4. unicōque summo sacerdote; 5. item unicā archā sacerdotis, &c. 6. omnia hæc ad præcidendam occasiōnem polytheia; 7. adumbrationēmque unici sacrificii pro peccatis mundi, &c.

943. Volut & frequentari congregationem populi generalē, ter anno, festo; 1. paschatis, 2. pentecostes, & 3. scriopatias; in memoriam 1. paschalis agri (cujus sanguine liberati fuerunt à percussore angelos) & 2. datæ legis: & 3. quadragenariae conservationis in eremo: & ut insuescerent agnoscere Deum, ut suum 1. conservatorem, 2. redemptorem, 3. sanctificatorem: sicutque additus sabbatismus annorum, & annus jubileus, typus futuræ universalis restitutionis.

944. Sacrificia jussit offerri vel 1. eucharistica (ad testi-

ficandam pro beneficiis gratiæ tadinem;) quæ constabant ultroneis oblationibus, sive esculentorum & potulentorum, dicebaturque libatio; sive animallum mactandorum, pacifica hostia: vel 2. expiatoria, pro expiandis peccatis; quorum quod offerebatur pro omnibus peccatis generatim, combustione totius victimæ, dictum fuit holocaustum; pro delicto admisso ignoranter piaculum; pro reatu commisso scienter, licet ex infirmitate, supplicandum: sed & 3. voluit adulerti thura.

945. Jussit insuper deferre primitias, & decimas proventuum sacratis personis (sacerdotibus, eorumque cooperatoribus Levitis,) in eorum sustentationem; abstinere ab immundis cibis, omnique saignine, relitto ad expiandum animas, (Levit. XVII. 11, 12.) &c.

946. Forensis lex spectabat coercitionem retractarii populi: hinc constituta capitalis poena apostatis, blasphemis & pseudoprophetis, rursusque asyle illis, qui nolentes adimplissent cædem.

947. Quoties deviabant, submittebat yates, afflatos sua inspiratione, per quos com-

mone
stina
riè:
com
disjec
templa
tamer
(jan
Sam
ceos,
sua fi

94
duas
cantu
Juda
nem
abdu
dispe
sunt
Israel
porta
quos
bile e

94
pago
tradi
prehe
serip
tenen
rum,
est, l
pecta
signa
præ
diutin
je, jun

monefaciebat pœnitentia, obstinatos autem castigabat variè : donec & (secundum comminationes) abjecit & disjectit, ut jam destituantur templo & sacerdotio ; retinent tamen umbram avitæ religionis (jam pridem depravatæ per Samaritanos, Phariseos, Sadduceos, & Esseos) peraguntque sua facra in synagogis.

948. Nunc sunt divisi in duas sectas : nostrates hic vocantur *Judei*, quia ex tribu Juda (post ultimam vastationem Hierosolymæ à Romanis abducti in captivitatem, & dispersi per Europam ;) Asiani sunt reliquæ decem tribuum Israeliticarum, longè ante transportatarum in Assyriam, inter quos & hos nostros implacabile odium est.

949. Nam nostri sunt propago *Phariseorum*, sequunturque traditiones majorum, comprehensas libro Talmud, conscripto à Rabbinis : illi alteri tenent sola scripta prophetarum, idéaque dicti *earerii*, hoc est, scripturarii : utrique exceptant adhuc Messiam, (licet signa adventus ejus pridem præterlapsa sint,) utque nè diutius emanet, agunt *separati* unia cum plane se se hu-

miliantes in cilicio & cinere, & implorantes commiserationem Dei Abrahami, Isaaci, & Iacobi.

C A P. XCVII.

CHRISTIANISMVS.

950. Christiani sunt qui credunt promissum Salvatorem jam venisse, cùmque esse *Iesum Nazarenum*, rejectum à *Judeis* ob minus pompaticam conditionem : quia vident divinitus factas prædictiones in illo adimplatas omnes.

951. Putà quòd natus sit prænunciato tempore, post ablatum sceptrum à Juda : in loco quem nominaverat os Dei, *Bethlehemis*, & è domo *Davidis* ; & ex matre *virgine*, *Maria* ; quòd potens fuit verbo & opere, editique signa verè divina ; & vixit vitam sanctissimam, prorsus immaculatam ; & morti adjudicatus innocens, solè invidiâ, sustinuit eam patientissimè (propter peccata mundi, sicut prædixerant prophetæ, & præfiguraverant omnia victimæ, & ipse moriturus dixit se tradere animam suam in lycrum, *Mat. 26. 28.* & se sanctificare pro hominibus, ut ipsis sanctificantur, *Job. 17. 19.* orans pro crucifigentibus sc.

&

& sic vincens omnes tentatores, novus Adam.

952. Item, quod resurrexit tertiam die, a mortuis, reversusque ad suos redivivus, ascendit in cœlum illis inspectantibus, indeque demisit spiritum paracletum super suos (juxta factam promissionem:) quos instructos dono linguarum emisit ad gentes, ut nunciarent verbum, per quod mundus erat factus, incarnatum fuisse, & habitasse in nobis; peractoque opere redemptionis rediisse ad partem, indidemque reversum ad judicandum vivos & mortuos: ut quicunque recipisceret & crederet, baptizaturque (in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti) salveretur.

953. Et quod huic inermi prædicationi cooperata fuerit virtus ex alto: quia utut Apostoli (oculati illi testes omnium) crudelissime internecabantur, una cum suis affeclis; devicerunt tamen martyres, & mundus occubuit, porróque etiam gentes convertuntur virtute crucifixi ad Deum Abrahami, accepture illam benedictionem promissam omnibus.

954. Hec profatio facit Christianos: habentes canonem suæ religionis Biblia, hoc est, omnes libros scriptos afflatu divino, (in vetere testamento, Moses & prophetarum; in novo, evangeliarum & apostolorum;) ex qua plenitudine revelationum potest promanare sublimitas fidei, sanctitudo vitæ, excellentiaque spei, præ omnibus antehabitatis.

955. O igitur felices Christianos, si norint sua bona, & se composuerint ad exemplum sui præcessoris! Habent enim ante se luculenter, quid credendum sit? nempe quæ dominus docuit; & quid faciendum? nempe quæ dominus fecit, (exinaniendo seipsum, & resignando propriam voluntatem; & subdendo se Deo ad faciendum & patiendum omnem ejus voluntatem;) & denique quid sperandum? nempe quæ Dominus consecutus est post suum exinanitionem gloriosam resurrectionem, & vitam eternam.

956. Hec est brevissima summa Christianismi, & perfecta, simulque compendiosa via cœli, quæ docetur summarum in ipsa catechesi: quia symbolum apostolicum fidem format, charitatem decalogus normat;

gratiq

pratio dominica provocat spem, statuas (statas,) & conceptivas : quam sacramenta obfigillant : quæ illæ recurrent quotannis iis omnia omnes habent, tametsi dem mensum diebus, ut natalitia Christi, & reliqua immobilia festa : hæ mutant diem, & uero pascha, & dehinc pentecoste, & alia mobilia festa : sed & admittunt imperativas ferias, indicias interdum publicis jejunioribus & supplicationibus.

957. Cœlestis quidem magister commutans umbras Moysaicas veritate (nè inanes essent) & explanans salébrosam viam legis in sanctam viam Sionis (per quam nè quidem stulti errarent, *Ies. 35. 8.*) revo- cavit totam moralem legem ad unicum præceptum dilectionis; & totam ceremoniam ad ritum baptismi & eucharistie, (illum sacramentum regenerationis nostre, hanc nutritionis ex illo;) totam denique forensem ad institutum ecclesiasticæ discipline, consistentis in admonitione, correptione, excommunicationeque vi clavium cœlestis regni: quas reliquit ecclesie: Christiani tamen prolapsi sunt in disceptationes super his.

958. Vis ergo videte diffen- sum circa ista; multus est sanè, proh dolor! etiam in adiaphoriis: commemorabo quædam, in quibus est consensio aut dissentio.

959. Diem Dominicum in quo resurrexit Dominus, omnes agunt festum; cæteras anniver- sarías festivitates dividunt in

960. Cum feriatuſ dies illuxit, pientiores præparant prius sacris exercitiis se & suos domi; conveniuntque dum cœtus convocatur pulsu campanarum; ubi xdituſ pandit januas sacræ ædis, & chorus cantorum decantat ad pluteum psalmos, hymnos, & spiritualis cantica; simul accidente populo & affonante concentu organorum (musicorum) ubi habentur.

961. Mox concionator prodit ex adyto (sacrario) & de cathedra (devocans prius gratiam Sp. S.) prælegit biblia, & dilucidat paraphras: jam catechisans rudes; jam extortans peccatores ad restituentiam, terrefaciensque refractarios, & sic prædicans legem; jam consolans contrita corda, per merita & satisfactionem Christi, & sic annuntians Evan- gelium.

962. Finitâ concione, per adiisque precibus ac litauâ, Ecclesiastes dimittit concionem, faustâ appreicatione ac denunciatione benedictionis: sèpè tamen absolvendo pœnitentes, administrat sacramenta; impenitentes autem excommunicando, excludit participatione.

963. Incorporandi Christo & ecclesiae baptizantur etiam infantes: sed quos eductum iri mysteria fidei, fidejubent pii ad hunc actum exorati; quos postea baptizati vocant suos susceptores, ipsorum autem parentes, suos compatres & commatres.

964. Reperiuntur tamen, qui tales rebaptizant, indè dicti Anabaptistæ, opinati infructuosum esse paedobaptismum ab insciis susceptum: qui suis conferunt baptismum nonnisi adultioribus, professis fidem & obedientiam ore suo, dum se scientes volentes devovent Christo: Abissini rursum iterant baptismum quotannis, superadjiciuntque ei circumcisionem; Coptite & Suriani addunt baptismum ignis, inusto charactere crucis: alii superaddunt exorcismum & christisma: alii denique immergunt

baptizandos fluminis; aliicong spengunt solum aquâ, ad baptisterium.

965. Et quia Christus datum se morti pro nobis, sanxit (loco paschalis agni) carnem novam, in qua mandavit fideles suos cibari carne suâ, traditâ pro nobis in mortem; & portionari sanguine suo, effuso in remissionem peccatorum: recollecti omnes celebrationem hujus sacrificii, quam non sine exporatione sibi invicem discreptionis, sententiarum & rituum.

966. Si species ecclesiasticos ordines: pastores apostolorum tempore pascebant ecclesias; doctores invigilabant puritatem doctrinæ; seniores attendebant exercitio disciplinæ; diaconi curabant collecticias, elemosynas, erogabantque inter egenos: sed postea gradus aucti fuerunt, ut hierarchia Græca & Latinæ ecclesie apparatissima facta sit: ubi nemo admittitur ad clerum, nisi ordinatum ascensens.

967. Nam primum initiantur officiarii, dehinc exorcista, tum lectores, mox acoluthi, postea diaconi, tandem presbyteri: quibus potestas datur faciendi missum, audiendisque auricularis confessiones, & conspergen-

di Iustrali aquâ (aspergillo ex aquiminali haustâ) & ungendi moribundos, copulandique novos nuptios.

968. *Sacellani* præficiuntur minoribus facellis; parochi unī parœcie, quarum plures constituunt *diæcesis* (seu episcopatum :) episcopatui verò præst. *Episcopus*, cum suis canoniceis & suffraganeis : & aliquot episcopis, *archiepiscopus* : quibus rursùm superior est *patriarcha* : summus autem inter hos papa cum cardinalibus suis.

969. *Monachi* inhabitant monasteria, professi spontaneam paupertatem, & castimoniam, & obedientiam, secundūm certam regulam: quibus præsunt *antistites* (scilicet abbates vel prepositi ;) monialibus verò *antistiteæ*, seu *abbatissæ* cremita tenet se in eremo.

970. Invehentes dissidia, & discidia vocantur *schismatici* : deficientes à fide, *apostatae* ; defensitantes pertinaciter erronea dogmata, *hæretici* ; ipsi verò authores hæresium, *heresarchæ*.

971. Cujusmodi scandalis quoties obviandum est, convocatur (pristino more) *synodus provincialis* vel *nationalis*, aut etiam *concilium acumenicum* : ubi con-

gregati summatæ *orthodoxi*, assertorësque catholicæ fidei, determinant controversias, componuntque *schismata*, & dicunt *anathema blasphemantibus* : quæ tamen sunt supra captum, relinquunt indecisa ; & quæ non possunt emendare, commendant Deo.

C A P. XCVIII.

M A H O M E D I S M U S;

972. *Mahomedani* sunt, qui recipiunt tertium magnum prophetam (post Mosen & Christum) *Mahomedem* : qui cùm esset homo bellator, regnorumque affectator, ut mundus religionem haberet facilorem, quam illi visus erat *Judaïsmus*, *onerosus ceremoniis*, & *Christianismus*, scrupulosus sublimitate sensuum : introduxit novam miscellaneam ex utraque.

973. Ubi instituit feriaticum diem esse suis sectatoribus, *Veneris diem* (quod è die homo creatus esset ;) & precari atque ablui quinques de die ; interdixit verò iissdem suilla & vino ; indulxit contra polygamiam, promisitque post obitum corporas voluptates in paradiſo.

974. Doctrinam suam de-scripsit Arabicè Alcorano (divi-so in aroaras 114. & continente, præter fragmenta legis & evangelii, additamenta quæ-dam) quam interpretantur illorum mystagogi, dicti *Talif-paizer* & *derusi*; quorum su-premus *mufī* est.

975. Dissident iphi quoque musulmanai (seu *muslīmī* : ita enim seipso nuncupant) dūm plii volunt solum Ali authen-ticum interpretēt Alcorani ; alii sociant huic *Ebsbecar*, *Ao-mar*, *Osmar* : & hoc est, qua-propter Turcæ cum Persis adēd in bellis seviunt : alioqui utrique expertes cognitionis etētum, administrantēsque res suas tantum severitate.

976. Deplorandum verò est, nos hic disconvenire, ubi con-veniebat esse convenientiam maximam ; in advenerando uno illo conditore omnium ; hec minus tamen inconveniens, quod *Libertini* faciunt, velle approbare religiones omnes & sectari quanicunque : subest enim deceptio, Deūsque zelotes vult nos esse ferventes in suo cultu, abesse corporemo

CAP. XCIX;

Providentia Dei, si usque
— rerum.

977. Aspectāsti visibilia ; superest ut tibi ostendam ea quæ non possunt spectari, nisi oculo mentis ! Ain' ? ecquæ illa ? *Reconditissimum illum*, qui essen-tialiter incomprehensibilis per-meat omnia, operatūrque om-nia in omnibus : cum occultis exequitoribus consiliorum suo-rum, angelis.

978. Tamēthi enim *opitulato-rum* omnium non sit indigus opis, fuit tamen placitum illi consti-tuere sibi præveloces administros *providentie* sue, non præpeditos corporali mole : qui mandati obirent mandata, functique legatione refrent se oxyssimè, & circumstarent thronum gra-tiarum.

979. Sed pars illorum desci-verunt ob intemperationem per arrogātiām, sūntque deturbati *cālo cāphyreō ad orcum* : qui au-tem persistērunt, confirmati sunt, nē amplius possint labi.

980. Novimus eos distingui nominibus : sed quæ nobis in-comporta sunt, præter *Gabrie-lis*, *Raphaēlis*, *Urielis*, &c. ma-lignorum spirituum ciput vo-catur *Beelzēbub* & *Lucifer*.

981. Boni

981. Boni associant se piis insensibiliter ad averruncandum mala, & eos protegendum ab insultibus vastatoris, tandemque inferendum animas geternitatis apparent interdum, disparēntque rursū; non præstringendo oculos, sed raptus.

982. Malī genii, cùm apparet in persona alicujus malè demortui, dicuntur larvæ; cùm homines proterrent, spēctra; cùn infesti sunt infantibus, larvæ; cùm tumultuantur per intempestam noctem, lemures; cùm famulantur alicui veteratoriè, lares & penates: justus tamen dispensator omnium, uititur illis quoque ad salutarem piorum probationem, & promeritam divexationem impiorum.

983. Stulti ergò sunt Epicei, facientes otiosum illum perbeatum, quem censem non esse fatigandum tumultu rerum: quem tamen interesse rebus inseparabiliter, arguunt vaticinia, & portenta ac prodigia, præsignificantia ac portentaria ingentes mutationes, toties comprobata eventis, ut sciz præmoneri nos ab omniscio.

984. Insani quoque sunt Stoici, qui ex connexione cau-

sarum naturalium catenant fatum, cui etiam innescunt motorem & rectorem omnium; sic enim res non procedere coarguit, quod non veniunt semper eadem effecta ab eadem causa; quemadmodum experuntur astrologi.

985. Denique vesani (ex cordes) Machiavelistæ, qui autumant mundum regi humanis consiliis: cùm tamen negotia (callidissimorum quoque) non sic finiant quomodo inchoant: quin videmus hos tandem infelicitari maximè.

986. Tu firmiter statue, ut cunque res nostræ subjaceant vicissitudinibus, eas tamen nec voluntari temerariis casibus, nec constringi fatali necessitate, nec versari humanis astutiis: sed providentissimo consilio ejus, qui prævider omnia ab æterno, & disponit secundum beneplacitum suum.

987. Fors & fortuna nihil sunt; etiamsi dentur fortuita casus: hi enim dicuntur respectu nostri, non providentiaz; quæ tam præscit, quid futurum sit cras, perendie, & deinceps; atque scit quid factum est heri, pridiè, & abhinc tot annis: quippe prædestinavit omnia bonis in bonum.

988. Insunt ergo omnia
zebus : at captare præfigia
usque quaque, est *supersticio* : si
dignabitur manifestare aliquid
tibi, qui providet omnia, non
latebit tibi : tu ecce cur velis
anticipare fata tua ?

989. Lætemur potius, nos
esse curæ *illi*, qui melius novit
quid expediat nobis, quam nos
ipsi, habetque amplam faculta-
tem beneficiandi ; quippe in
cujus manu sunt omnia, & cujus
imperio coeretur ipsa quoque
potestas inferorum.

990. Interea tamen faciamus
consultò sub metu ejus, quic-
quid possumus, ne quidquam
eveniat nobis fortuitò : si
quis nescit rationaliter agere,
& competenter fiduciam col-
locare in moderatore rerum,
irrequetus est, & expositus
infortunio : ex adverso, qui
rectè agens non diffidit *illi*
fidelissimo, seu illi contingunt
bona, seu accidunt mala, sedatus
erit, præsumens lætitiam æter-
nantis bonitatis ejus.

991. Adveniet enim *novissima*
dies, quam mundus deflagrabit &
corruerit, nos autem resuscitabi-
mur : ubi patet omnia, mani-
facta & occulta, ratióque revo-
lvetur ab omnibus anteactorum,
cogitatorum, dictorum, factorum.

992. O ter beatos, qui tunc
habebunt propitium ! pascen-
tur enim non *ambrosia* & *nectare*
(ut fabulati erant ludiones
poëtae) sed absconditis & in-
effabilibus suavitatibus, in
sempiternum.

993. At ve illis infelibus,
qui patrarunt abominanda !
detrudentur cum rerum perdi-
tore in *gehennam* : excrucianti
inenarrabilibus tormentis : vin-
dex enim gloriæ suæ erit judec-
universorum.

994. Ita erit finis omnium,
salus aut *exitium*, nunquam des-
tuta : huc exeunt omnia, etiam
nostrum Iustramen mundi.

995. Faxit miserator noster,
propter misericordiam suam,
ut nunc jam annumeremur
cælitibus, quodad hinc sumus
sanctè vivendo, & quotidie
suspiciis penetralia cœli pene-
trando.

C A P . C .

C L A V S U L A .

996. Cedò, sodes, si quid
super sit ! nam eatenus tradita
consequutus sum, absit jactan-
tia dicto.

997. Siccine ? Macte esto
virtute. Euge ! subegisti inge-
nio succinctam synopsin re-
rum omnium, totiusque Latini-

ne lingue: reor nihil esse omnissimum tantopere.

998. Propera sis, ingredi atrium, pertransitā Januā! ut post simplicem nomenclaturam rerum lustres elegantias sermonum; scientiāque tua fiat tūm locupletior, tūm politior, variis complementis & scitamentis.

999. Admoneo tamen te, loco auctarii, ut agas potius

potiora, allaborésque esse meior, quam videri doctior: nē tua scientiola tecum dispereat: quæ quotus quisque advertit? Tu memento & vale, vota Deo.

1000. JEHOVÆ Zebaoth, à quo, per quem, & in quem, sunt omnia, eternum individuae adorande TRINITATI, sit honor in secula seculorum, Amen. Hallelujah!

FINIS.

SYLLAB.

S Y L L A B U S

Scriptorum è Latinis Veterum,

Quorū autoritate voces in contextu Januæ potissimum nituntur;

Sunt autem

Historici, Oratores, Philosophi, Poetas,

¶ quidem generis mixti.

Cæsar.
Cato.
Catullus.
Celsus.
Cicero.
Columella;
Curtius.
Florus.
Horatius.
Juvenalis.
Livius.
Lucanus.
Lucilius.
Lucretius.
Martialis.
Mela.
Corn. Nepos,
Ovidius.
Palladius,

Persius.
Plautus.
Phinius uterque;
Propertius.
Quintilianus.
Sallustius.
Seneca uterque;
Silius Ital.
Solinus.
Statius.
Suetonius.
Tacitus.
Terentius.
Tibullus.
Valerius Max.
Varro.
Vellejus Pat.
Vitruvius.

ntu

5.2